

2015'te Türkiye'nin Başına "Ermeni Tsunami" Çökecekmiş!

Pulat Tacar*

*"Savaş, sonunda bedelini ödemededen
ayrılacağınız bir oyun değildir..."¹*

Ermenistan Cumhuriyeti yetkilileri ve militan Diaspora Ermenileri 2015 yılında, 1915 tehcirinin yüzüncü yılını anmak için çeşitli etkinlikler düzenleyecekler. ABD Diasporasının sözcüsü Harut Sasunian "*Türkiye'nin başına Ermeni Tsunami gibi çökecekleri*" tehdidini savurmuş.

Ermenilerin anma etkinlikleri vesilesi ile aşağıdaki taleplerini yineleyecekleri anlaşılıyor.

a) 1915-1923 döneminde Ermenilere soykırımı suçu işlendiğinin Türkiye ve uluslararası camia tarafından tanınması;

b) Türkiye Cumhuriyetinin doğusunda bulunan ve militan Ermenilerin Batı Ermenistan olarak adlandırdıkları bölgenin, Ermenistan topraklarına dahil edilmesi ya da orada kukla Batı Ermenistan devleti kurulması; veya Ağrı dağının, -hepsi olmasa bile en azından dağın Ermenistan'a bakan doğu yanının- Ermenistan'a verilmesi (onlar iadesi

diyorlar); kadim Ermenistan'ın başkenti olan ve Türk - Ermeni sınırınının Türk tarafında kalan Ani harabelerinin -bir jest yapılarak- Ermenistan'a verilmesi; Trabzon ve Çukurova'daki limanlardan yararlanma konusunda Ermenilere ayrıcalıklı statü tanınması; bunlar, kısa veya orta vadede sağlanamasa bile, projenin Ermeni halkının düş ve vicdanında canlı tutulması için eğitim ve ikna çalışması yürütülmesi;

c) Türkiye'deki Ermeni kiliselerine ait ve binaların diğer taşınmaz malların Ermeni Kilisesine devri;

d) Osmanlı Devletinin varisi olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin soykırımı konusundaki sorumluluğunun yargı önünde kabulü ve Ermenilere tazminat ödenmesi (veya mal iade edilmesi); bunu sağlamak için davalar açılması;

e) Ermeni soykırımı iddiasını reddedenlerin (inkarcıların) dünyanın çeşitli ülke yargı organları tarafından cezalandırılması.²

Ancak *yargı alanında* son iki yıldır yaşanan gelişmeler, örneğin ABD'de Ermenilerin açtıkları (aşağıda özeti verilecek olan) davaların reddi; Fransa Anayasa Konseyinin, Fransa'da Ermeni soykırımını yadsıyanların cezalandırılmasını öngören yasayı iptal etmesi; 17 Aralık 2013 tarihinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin aldığı -Ermeni soykırımı iddiasını bir uluslararası yalan olarak niteleyen Dr. Doğu Perinçek'in İsviçre yargısı tarafından ırk ayrımcılığı yapmaktan cezalandırılmasına ilişkin- İsviçre Mahkemesi kararı,

(* Emekli Büyükelçi.

(1) Dr. Gerard Papertian, Le Monde 27 Haziran 1975 (Ayrıca: Bakınız Dip Not :16)

(2) Geoffrey Robertson QC, : "*Soykırımı bir yargısal sorundur; soykırımı olup olmadığına karar vermek tarihçilerin işi değildir*" 10. 12. 2009 New Statesman; *Pat Walsh*, Irish Foreign Affairs , Haziran 2013, Cilt 5, No. 2, sh 5 : " Robertson son olarak Erivan'da yaptığı bir konuşmada (*Ermeni soykırımı konusunda*) tarihçilerin işlemlerini bitirdiklerini, şimdi görevin yargıçlara düştüğünü, yargıçların soykırımı suçlularını cezalandırmaları ve mağdurlara tazminat ödenmesine karar vermeleri zamanının geldiğini" söylemiştir; Aynı konuda bakınız: *Alfred de Zayas: "The Genocide Against the Armenians 1915-1923 and the Relevance of the 1948 Genocide Convention"* (1915-1923 Ermenilere yapılan soykırım ve 1948 Soykırımı Sözleşmesinin bu konuyla bağlantısı) Şubat 2010, Haigazian University Beirut-Libanon, ISBN-13:978-9953-475-15-8

ifade özgürlüğünün ihlali sayması; Ermenilerin yargı alanında sonuç sağlama umuduna büyük darbe vurdu.

Özellikle, AIHM'nin Perinçek/İsviçre kararı, "soykırımı suçunu hukuksal boyuta indirgemiş³" oldu. Bu nedenle, Ermeniler şimdi soykırımı kavramının siyasal, tarihsel ve etik boyutlarını öne çıkarmak istiyorlar; ama gene de Türkiye'nin Ermenilere tazminat ödemesini talep ediyorlar. Bu bağlamda, Ermeni Diaspora gruplarının talepleri aşırı boyutlara varmış durumda. Örneğin, son olarak Eylül 2014'te yayımlanan ve Daşnaksutyun tarafından görevlendirilen "Ermeni Soykırımı Sonuçlarını Onarımı İnceleme Grubuna" yazdırılan raporda⁴, Türkiye'nin -savaşa girip te kaybetmiş bir ülke gibi- Ermeni, Rum ve Süryani soykırımlarını tanınması, ABD Başkanı Wilson'un çizdiği ileri sürülen Ermenistan sınırlarını kabul ederek işgal ettiği toprakları Ermenistana iade etmesi, Ermenistan'ı ve Ermenileri ayrıca desteklemesi, bu konularda kendine de çeki düzen vermesi (rehabilitate etmesi), el konulan malları iade etmesi, tazminat ödemesi isteniyor. Talep edilecek tazminat miktarını ise ayrıntılı biçimde 104.544,260,400 dolar olarak hesaplamışlar!

Soykırımı Suçu Nedir?

Sunuşumuzun bu aşamasında, militan Ermeniler, Ermenistan Cumhuriyeti yetkilileri ve bunların destekleyenler ile Türklerin büyük çoğunluğu arasındaki uzlaşmazlığın anahtar kelimesini oluşturan "soykırımı" kavramının niteliğine kısaca değinmek istiyoruz.

Soykırımı, 1948 Soykırımının Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ile oluşturulmuş bulunan bir uluslararası cürümdür. Hukuksal bir terimdir. Soykırımı suçu kavramının tanımı anılan Sözleşme ile yapılmıştır. Bir eylemin soykırımı sayılması için, suçun maddi unsurunun (*Latince: actus reus*) yanında, suçun manevi unsuru olan kasıt ögesini (*mens rea*) ve soykırımı suçunun temelini oluşturan özel kasıt (*dolus specialis*) unsuru-

nun var olması gerekir. Bu öğelerin var olup olmadığı kim karar verecek? 1948 Sözleşmesi bunun da cevabını vermiş: Antlaşmaya göre kararı yetkili mahkeme verir. Bu da suçun işlendiği yerin yetkili mahkemesidir; veya bir Uluslararası Ceza Mahkemesidir. Suçun hukuken soykırımı niteliğini kazanması için de mahkeme kararı elzemdir.

Ancak, halk arasında, basında ve günlük konuşmalarda büyük kayıplar yaşanan her eyleme "soykırımı" denildiğini de biliyoruz; "Soykırımı terimi değişik gündemlere sahip bulunan kişi veya kurumlar tarafından, kendi amaçlarını desteklemek için adeta bıktırıcı (*ad nauseum*) derecede yalnız ve kötüye kullanılmıştır. Oysa, bu terime gerçekte içerdiği anlamdan ne fazla, ne de az yükleme yapılmamalıdır. Soykırımı suçu herşeyden önce bir hukuksal yapıdır; bundan ne fazla, ne de eksik⁵" Konuyla ilgilenen akademisyenlerin ve hukukçuların büyük çoğunluğuna göre, bir eylemin soykırımı olarak nitelenmesi için şahsın veya şahısların hedef grub mensup oldukları gerekçeyle yok edildiklerinin en ufak bir kuşkuyla meyda vermeyecek şekilde yargı önünde kanıtlanması gereklidir. Uluslararası Adalet Divanı, Bosna/Sırbistan davasında bu hususun altını çizmiştir. Örneğin, Kampuçya'da yaşanan kıyım, hukuken soykırımı sayılmamıştır; o eylemleri yapanlar "İnsanlığa Karşı Suç" zanlısı olarak yargılanmaktadır. Bosna'da Srebrenitsa dışında işlenen benzer cürümler de UAD tarafından soykırımı sayılmamıştır. Darfur katliamı da soykırımı sayılmadı.

Ancak, yargının o şekilde nitelemediği eylemlere soykırımı yaftasının yapıştirilmesini isteyen yorumcular ve düşünürler soykırımı

(3) Cambridge Journal of International and Comparative Law, 27. 01. 2014, : "The Judgment of the European Court of Human Rights in Perinçek v. Switzerland. Reducing Genocide to Law" (AIHM'nin Perinçek- İsviçre Kararı Soykırımı Hukuka İndirgedi)

(4) Resolution With Justice. Reparations for the Armenian Genocide. The Report of the Armenian Genocide Reparations Study Group" (Adaletli Çözüm. Ermeni Soykırımı konusunda Onarımlar. Ermeni Soykırımı Onarımına İlişkin İnceleme Grubunun Raporu. Özet ve Giriş) Eylül 2014. Heyet: Başkan Henry C. Theriault, Alfred de Zayas, Jeramine O. McCalpin, Ara Papian. Bu kişilerden Theriault ve de Zayas'ın daha önce yazdıkları konusunda aşağıda bilgi verilmiştir. (Bakınız Bölüm II-3 ve Bölüm II-6-h))

(5) Cambridge Journal of International Law, posted on 27 January 2014.

terimini bir felsefi ve etik kavram olarak kullandıklarını ileri sürerler ve *jenosid kavramın Lemkin tarafından icat edildiğini vurgularlar*. Örneğin Ermenilerin hemen her incelemesinde soykırımı ile Lemkin'i özdeşleştiren bir kaç satır okursunuz... Oysa, ünlü soykırımı hukuku uzmanı Profesör W. Schabas, soykırımının bir hukuksal terim olduğunu, soykırımının Lemkin tarafından tasarlanan kavram sayılmayacağını, bu kavramın 1948 Soykırımının Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi tarafından oluşturulduğunu, örneğin kavramın (Lemkin'in önerilerinin aksine) kültürel ve siyasal soykırımı gibi öğeleri içermediğini söylemiştir. Uluslararası Soykırımı Akademisyenleri Birliği eski başkanı olan Shabas bu konuda şunları yazmıştır: "*Mabkemeleri, Lemkin'in soykırımı kavramının kapsamı hakkında söyledikleri ilgilendirmiyor; bunlar Kant'ın veya Montesquieu'nün katil veya ırza geçme hakkında söyledikleriyle de ilgilenmiyorlar... Hukuk terimlerini kanun koyanlar saptar. Soykırımını engellemenin veya kovuşturmanın Lemkin'in ilk baştaki düşüncesine (vizyonuna) sadakatle ilişkisi yok. Onun 1944'te yazdığı kitap bizim kutsal kitabımız değil*"⁶.

1915-1916 döneminde Doğu Anadolu'da Osmanlı Ermenilerinin (de) büyük zarar gördüğü yasa dışı eylemlerin varlığı, başka bir anlatımla suçun maddi unsuru, Türk Hükümeti ve Türk halkı tarafından yok sayılmamaktadır. Üstelik bu cürümlerin zanlıları Osmanlı Mahkemeleri tarafından 1915/1916 da yargılanmış ve mahkum edilmiştir⁷.

20. yüzyıl başında Doğu Anadolu'da yaşanan trajedileri tanımlamak için soykırımı dışında başka katliam, kırım, mukatele, trajedi, büyük felaket gibi sözcükler de kullanılmıştır. Ancak, Ermeni militanlar, şimdi, o olaylar konusunda soykırımından farklı bir sözcük kullanılmasını kabul edemiyorlar; soykırımı demeyenleri "inkarcılıkla" suçuyorlar. Halen militan Ermenilerin uluslararası camiaya kabul ettirmek istedikleri tez, ölmüş "zanlıların" aradan neredeyse bir yüzyıl geçtikten sonra gıyaplarında yargılama bile yapı-

madanm soykırımı suçlusunu ilan edilmesidir. Bu hukukla bağdaşmayan, siyasal nitelikli bir "Orta Çağ" zihniyettir.

Ermeni militanlar ve onları destekleyenlerin temel amacı, 1915-1916 yıllarında yaşanan elim olayları -hukuksal sonuçlarını da hesaplayarak- cürümlerin en ağır olan *soykırımı* suçu saydırmak, Yahudi Kırımı (Holokost veya Shoah ile) 1915 olayları arasında paralellik kurmak ve uluslararası camianın her iki eylem hakkında benzer uygulama yapmasını sağlamaktır⁸. Bunlar arasında, Almanya'nın yaptığı gibi, Holokost'u yaşamış olanlara ve onların ailelerini tazminat ödenmesi, olayları reddedenlerin inkarcılık suçundan mahkum edilmesi, bazı taşınmaz malların eski sahiplerine veya onların varislerine iade edilmesi var. Türkiye Cumhuriyetinin, Osmanlı Devletinin ardılı olarak bu tazminatları ödemek zorunda olduğunu ileri sürüyorlar.. Başka bir anlatımla, haksız bir fiilde devletin sorumluluğu hukuken ardıl devlete de sırayet edeceğinden, Türkiye Cumhuriyetinin o sorumluluğun sonuçlarına katlanmasını istiyorlar. Ermeni militanlar, bu taleplerini Uluslararası Hukuk Komisyonunun 2001 yılında kabul ettiği Uluslararası Cürümlere İlişkin Sorumluluk Anlaşması Taslağına dayandırıyorlar. Oysa, henüz anlaşma haline dönüşmeyen o taslağın 55 maddesi bile, uluslararası ya

(6) William Schabas, "Commentary on Paul Boghossian"; *The Concept of Genocide*, *IP Journal* (İlebar 2005) s. b. 72

(7) Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Halaçoğlu ve Türkiye Cumhuriyeti Arşivler Genel Müdürü Yusuf Sarıay yayımladıkları çok sayıda kitap ve makalede Osmanlı Devletinin, Osmanlı yasalarına göre suç işleyenleri kovuşturma ve cezalandırma görevini yerine getirdiğini açıkladılar. Örneğin, bu bağlamda, 30 Eylül 1915 tarihinde Soruşturma Komisyonları kurulmasına karar verilmişti. 1915-1916 yıllarında Osmanlı Ermenilerine karşı Osmanlı yasalarına göre suç işleyenlerden 1673 kişi yargılanmıştır. Bunlar arasında binbaşı, yüzbaşı, üstegmen, teğmen, jandarma bölük komutanı rütbesinde subaylar, polis komiseri, nahiyeye müdürü, tahsildar, kaymakam, belediye başkanı, katip, sevk memuru, mal müdürü, tapu memuru, muhtar, telgraf müdürü, nüfus memuru, başkatip, Terk Edilmiş Mallar Komisyonu Başkanı gibi 170 kamu görevlisi vardır. Gerisi, çapulcu, çete üyesi veya halk arasından gelen vatandaşlar. 1916 yılı ortalarında sona eren yargılamalar sonucunda 67 idam, 524 hapis, 272 beraat ve yargılanmanın reddi kararı verilmiştir. 69 kişi sürgün, pranga, para ve kürek cezasına çarptırılmıştır. Bu yargılamalar, pek çok başka yayında sözü edilen ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında İstanbul ile ülkenin başka yerleri işgal altında iken 1919 yılında yapılan yargılamalardan ayrıdır.

(8) *Baskın Oran*, a. g. yazıda *Michel Marian ile Ahmet İnel* arasında, kitaplaştırılan bir diyaloga değiniyor ve diyalog partnerlerinin, kitabın "Öğrendiklerimiz" başlıklı son bölümünde "Ayrıldığımız nokta, olayın kendisinden çok, Yahudi soykırımı ile ortak bir kelime kullanılmasındır" dediklerine işaret ediyor.

da ikili anlaşmalarla çözüme bağlanmış olan ihtilaflarda (durumlarda), o çözümü sağlayan özel anlaşmaların (*lex specialis*) öndegelimi bulunduğunu belirtiyor⁹.

Taleplerini dayandırmak istedikleri -sözünü ettiğimiz- anlaşma taslağının, işlerine gelmeyen hükümlerini halı altına süpüren ve dogmalarının esiri durumuna düşmüş olan militan Ermenilerin ruh hali hakkında, toplum psikolojisi alanında uluslararası üne sahip Profesör Vamık Volkan, “bu psişik bir gerçektir, (Ermenileri) vazgeçirmek mümkün değildir” diyor.

Tehcir Sırasında Yaşanan Ermeni Kayıplarını Tanımlamak İçin Kullanılan Terimler

20 yüzyıl başında Doğu Anadolu’da yaşanan elim olaylar hakkında 20 yüzyıl ortalarına kadar farklı terimler kullanıldığını belirttik. Türkçe’de “kıtal, tehcir, mukatele, trajedi” gibi terimler kullanıldı; başka ülkelerde ve ülkemizde o olayları soykırımı, kıırım, insanlığa karşı suç olarak niteyenler de var. 1915 olayları konusunda Ermenice’de ve başka dillerde farklı terimlere başvurulmuş. Tarihçi Ayşe Hür bu konuda kapsamlı bir inceleme yayımladı¹⁰: “Ermeniler...1909 Adana’da başlarına gelenleri tanımlamak için *chart* (katliam), *vojir* (suç), *aksor* (mülksüzleştirme), *voghperkutium* (trajedi), *bakhjir*, *potorig* (fırtına) gibi terimler kullanmışlardı. 1915 için ise daha çok “*yeghern*” ve “*aghed*” terimlerini kullandılar. Bu iki terimin izini sürerek 1769 Haygazyan Sözlüğünde “*yeghern*’in” Türkçesi olarak “*fesad, bela*” deniyor. “*Aghed*” de “*fesat bela*” olarak tanımlanıyordu.... 1846 Camcıyan Sözlüğünde “*yeghern*” kelimesi karşılığında eskiden olmayan bir açıklama okuyoruz: “*kababat, cinayet, cürüm*”; 1974 tarihli Bobçayan Sözlüğünde ise “*yeghern*’in” artık tek bir anlamı var: *cinayet*.... Bu terimlerden “*aghed*”... doğal afetleri, felaketleri anlatan bir terim.... Sertag Shaben’in 1917 tarihli “*The Suffering Ones*” adlı kitabı ile Husbartzian’ın

“11 Nisan Anıtı” başlıklı kitabında, 1915 ‘te yaşananları tanımlamak için de “*aghed*” kullanılmış. *Aghed*’in başına “*medz*” (büyük) sıfatı alarak daha sonra defalarca kullanılmış.... 9 Aralık 1945’te Ermenice *Haratch* gazetesi.... *jüri ve yargıçlar ile ilintilendirerek “Tseghasbanutium (ırk cinayeti) terimini keşfedemediler mi? diye sormuş.... 1965 te Beyrut’ta yayımlanan Zartonk’taki makelesinde Kersam Abaronian -1915’in 50.nci yıldönümünde- sekiz ayrı terim kullanmış: Yeghern, Medz Yegern, Abrillian (Nisan) Yeghern, Kemalst Yeghern, Aghed, Medz Aghed, Tseghasbanutium, Hayasbanutium (Ermeni kıırımı). Ermeni cepbesindeki son(?) durum şöyle 2011 Aralıkta Ermenistan Devlet Başkanı Serge Sarkissian Marsilya’da “Medz Yeghern’den sonra hayatta kalacak kadar güçlüyüz” dedi ve bu konuşma Amerikalı okuyuculara Harut Sasunian tarafından Ermenice terime atıfta bulunulmadan (Sarkissian altı kez Soykırımı -genocide- dedi) şeklinde aktarıldı.”*

Tarihçi HurAyşe, yazısının “Batılıların manevraları” başlığı altındaki bölümünde şu terimlere de değinmiş: “... 24 Mayıs 2015 tarihinde Osmanlı Devletine bir Nota veren Fransa, Rusya ve Britanya Hükümetleri “insanlık ve medeniyete karşı suçlar” terimini kullanmışlardı; ABD Başkanı Theodore Roosevelt “Ermeni katliamı savaş yıllarında işlenmiş en büyük suçtur” dedi. Winston Churchill.... 1915’i “*Administrative Holocaust*” (İdari Holokost) olarak tanımladı; Ronald Reagan 22 Nisan 1981 ‘de *Armenian genocide*” terimini kullandı; 2000 yılında Papa Jean Paul II Ermeni soykırımı dedi; aynı Papa 26 Eylül 2001 ‘de Erivan’ı ziyaretinde Medz Yeghern demeyi tercih etti; Başkan George Bush, 24 Nisan 2003’te *Great Calamity* (Büyük bela/Afet) dedi; Baba Bush o yıl boyunca, (*horrible tragedy*) korkunç

(9) Pulat Tacar-Maxime Gauin, “State Identity, Continuity, and Responsibility: The Ottoman Empire, the Republic of Turkey and the Armenian Genocide: A Reply to Vahagn Avedian”, *European Journal of International Law*, Vol. 21, No. 3, August 2012; Oxford University Press. (Militan Ermeniler bu bağlamda *lex specialis* niteliği taşıyan Kars Anlaşması, Fransa ile Ankara Anlaşması, Lozan Anlaşması ve ABD ile 24 Aralık 1923 ve 25 Ekim 1934 tarihlerinde imzalanan Tazminat Anlaşması kurallarını yok sayma eğilimindedir)

(10) Ayşe Hür: 1915’e ad ver(eme)mek: Aghed, Medz yeghern, Soykırım: Radikal 21. 04. 2014: hurayse@hotmail.com

trajedi; (mass killings) kitlesel öldürmeler; (forced exile) zorunlu göç-tehcir; (appaling events) dehşete düşürücü olaylar; (The sufferings that befell Armenians in 1915) Ermenilerin 1915 yılında yaşadıkları büyük ızdırıp; (a tragedy for all humanity) tüm insanlık için büyük trajedi; (horrondous loss of life) korkunç can kayıpları demiş.... ..Başkan olduğunda Ermeni soykırımını tanıma sözü veren Barack Obama Medz Yeghern diyerek çark etmiş, bu da Ermeni toplumunun sınırlarını germiş...”

Soykırımı Teriminin Hukuksal Çerçeve Dışında Kullanımı

Soykırımı terimini 1948 Sözleşmesinin çizdiği hukuksal çerçevenin dışına taşırarak kullananlar sadece Ermeniler değil. Halen medyada -ve kavramın hukuksal çerçevesi ile ilgilenenler arasında bile-, acıyla ve büyük kayıplarla sonuçlanan tüm trajedilere soykırım demek kolaylığı egemen; bu konuda yüzlerce örnek vermek mümkün¹¹. İdeolojik yaklaşımına göre soykırımı terimini kullananlar arasında, -nedenini açıklamaya gerek bile görmeden- zamanla görüş değiştirdiğini söyleyen de var. Örneğin, tarihçi Ayşe Hür, Radikal gazetesinde 21.04.2014 tarihli yazısında şöyle demiş : “...Şeytani suçun hesabının sorulabilmesi için hukuki bir terimle nitelenmesi gerekiyor. Bu yüzden, bazı Ermeniler Genocide (soykırımı) terimi yerine “Medz yegern’in” geçmesini (ya da geçirilmesini) Türkiye’nin resmi politikalarına verilen gizli destek olarak görüyorlar. Ben, konuyla ilk ilgilenmeye başladığımda -1915 tehciri- demiştim. Konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğumda -1915 Ermeni Kırmı- dedim; şimdi -1915/1916 Ermeni soykırımı - diyorum. Hele Medz Yegern terimini hiç kullanmadım, muhtemelen kullanmayacağım da”. “Hur Ayse’nin” 1915 olaylarının Ermenicesi konusundaki terminoloji uzmanlığına yukarıda değindik; bu alandaki terminolojik gelişimini de kendi kaleminden özetledik. Adı geçen tarihçi/yazar, zaman içinde geçirdiği bu evrimin sebebinin açıklamamış. Gene de “muhtemelen” diye yazdığına göre, kendisi de

yolun sonuna gelmiş olduğuna inanmış değil; samimi temennimiz yolunun -her daim- açık olmasıdır.

Ünlü soykırımı hukukçusu William Scabas’ın Ermeni soykırımı iddiası hakkında yazdıklarına değinmeden bu bahsi kapatmayacağız¹².” 1915 yılında, Ermenilerin maruz kaldığı sıkıntıları tanımlamak için soykırımı etiketini kullanmak, tartışmalıdır. O olayların tanımlanması için kullanılan terim, söz konusu edilen tek örnek değildir. Güncel ve tarihsel başka olaylar hakkında da şiddetli tartışmalar yaşanmaktadır; Avustralya’da Yerli Aborijin halkın çocuklarına yapılan muameleler, Sabra ve Şatila kamplarındaki sığınmacı Filistinlilerin Falanjistler tarafından katli ve abiren Darfur (katliami) ibtilafı diğer örneklerdir (Sh. 255)... Ermeni mezalimi bağlamında olduğu gibi, soykırımı teriminin kullanıldığı başka durumlarda, “inkarcı” terimi, bilfiil olup bitenler hakkında değil, o olayların hukuksal niteliği için kullanılır olmuştur. Bunun sonucunda, üzerinde geniş bir odaya bulunan olaylara soykırımı nitelemesinin yapılmasını kabul etmeyen yorumcular da “inkarcı” ilan edilmiştir (Sh.256). Benzersiz bir retorik gücü kazanmış olan soykırımı terimi çerçevesindeki tartışmayı baltetmeyi denemek gerekir; zira 1915 olayları hakkında kullanılan bu terim, tartışmaların önünde aşılması mümkün olmayan bir engel oluşturmakta, Türkler ile Ermeniler arasındaki olası bir uzlaşmayı engellemektedir. İki tarafça da kabul edilebilecek bir söylemin geliştirilmesi dileği sıkça öne sürülmektedir... Bu bağlamda, Cambridge Türkiye Tarihi’nin bu konuda yazdıkları, bir başlangıç noktası teşkil edebilir: Tarihin en trajik olaylarından biri Anadolu’daki Ermeni halkının “sınır dışı edilmesi”(deportation) olmuştur. Osmanlı Hükümeti Ermeni Apostolik Kilisesine mensup tüm Ermenileri, Ermeni İsyancı Komii-

(11) Levent Kazak, “Çerkes Soyırımı, babaannem ve Sochi... . 150 yıl içinde 1 milyonun üzerinde Çerkesler yaşadıkları topraklardan zorla sürülerek hayatlarını kaybetti. Bu modern Avrupa tarihinde yaşanan ilk etnik temizlik, ilk soykırımıdır” Radikal 14 Şubat 2014; 6-7 Eylül 1955 olaylarına bile “Kayıt Olunmamış Soykırımı” iyen oldu: Vasilis Kiratopoulos, Pencere Yayınları, 2009

(12) William Scabas. “Crimes Against Humanity as a Paradigm for International Atrocity Crimes”Middle East Critique, 20. 3. , pp 253-269

teleri Rus düşmana aktif olarak yardım ettikleri gerekçesi ile savaş alanından (Kafkas Cephesinden) Suriye'ye sınır dışı etme kararını aldı. Uygulamada, savaş alanı dışındaki bir çok Ermeni toplumuna mensup Ermeni entellektüel ve kültürel aydınları da köklerinden söküldüler. Zorunlu göç ettirme (sınırdışı) sırasında katliamlar yapıldı; bu eylemler zalimce ve çok güç doğa ve açlık koşulları altında uygulandı ve muazzam yaşam kayıpları sonucunu verdi; Anadolu'daki Ermeni varlığının sonunu getirdi (Sh.19). "Bu anlatım tarzı pek çok kişi için yetersiz sayılıyor; zira o saldırılarda çekilen acılar ile eylemlerin teammüden yapıldığı, önceden tasarlandığı yönlerini dramatik biçimde azaltmış sayılıyor. Bu görüşün karşındaki başkaları ise, korkunç bir uluslararası çatışma çerçevesinde cereyan eden olaylar hakkındaki bu anlatım tarzının olayların niteliğini önemli ölçüde abarttığını düşünüyorlar (S. 260)..."

6 Türklerin ve Tarafsız Akademisyenlerin Büyük Çoğunluğunun Soruna Bakışı:

Soykırımı suçu Türkiye'de de suçların en ağırı olarak algılanmaktadır. Türk kamuyu, 1915'e uzanan dönemde -Osmanlı devletinin dağılması sürecinde- Osmanlı coğrafyasının doğusunda ya da Çukurova bölgesinde bağımsız bir Ermenistan kurulmasını hayal eden örgütlerin, Rusya ve Batılı güçler tarafından korunduğunu ve silahlandırıldığını bilmektedir. Bu husus Ermeni yazarlar tarafından da yadsınmıyor. Ancak, ünlü tarihçi Bernard Lewis'in de işaret ettiği gibi, Grekler, Sırlar veya Bulgarlar'dan farklı olarak, Ermeniler, yaşadıkları kentlerde veya kırsal alanda sayıca azınlıktaydılar; o yörelerde egemen olmak için çoğunluğu sağlamaları lazımdı; bunun için Ermeni olmayan ahaliyi ya sürmeleri ya da katletmeleri icab ediyordu. Ermeniler bunu sağlamak için ayaklanmalar başlattılar ve yabancı güçlerin kendilerine yardım için müdahale etmelerini sağlamak istediler. Osmanlı Ermenilerinin büyük ka-

yıplar vermesi ile sonuçlanan tehcir kararının alınmasını tetikleyen olayın ve bardağı taşıran son damlanın, 1915 yılı ilkbaharında Ruslarla birlikte Van'a giren¹³ ve katliam yapan Ermeni silahlı birliklerinin harekâtı olduğu hakkında görüş birliği vardır. Tek neden bu olmasa bile, tetikleyici ya da bardağı taşıran son damla bu olmuştur. Van, Doğu harekâtı sırasında Ruslar ve Ermeni birlikleri tarafından işgal edilmiş, oradaki Müslüman ahali kılıçtan geçirilmiştir¹⁴. ABD'li tarihçi Mc Carthy bu konuda şunları yazıyor: "Van'daki Ermeni isyanı sırasında Müslümanların boğazlanması, Kürtlerin Ermenilere karşılık vermesini tetikledi, bunu doğu halkının genel ve karşılıklı katliam izledi; bu Osmanlı Devletinin doğusunda yaşayan halkların büyük felaketi oldu..."¹⁵

(13) Stéphane Yerasimos, Revue Herodote, 1989, Paris, "Questions d'Orients" Sh. 200-206: (Doğu Sorunları-Birinci Dünya Savaşının başlangıcı): "... Ermeniler gönüllü birlikler kurulmasını önerdiler; bunun üzerine Ermeni Ulusal Konseyi toplumun her kesimine telgraf çekti ve onlardan çatışmaların başlamasından bir hafta önce, 24 Ekim 1914'ten itibaren harekâta başlamalarını istedi; Rusya'da bulunan Ermeniler ise Rus ordusunda askere alınmışlardı; Her birlikte 1000 asker vardı başında. Osmanlı Meclisinde mebus olan bir Ermeninin komutan yardımcılığı yaptığı İkinci Ermeni kıtası Iğdır'dan Van'a doğru harekete geçti... 2, 3, 4. Ermeni kıtaları ile özel kuvvet olarak bir araya gelmiş olan 5. nci gönüllü Ermeni birliği 18 Mayıs 1915'te Van'a girdi ve göl kıyısını "temizlemeğe" başladı"; Justin McCarthy, Esat Arslan, Cemalettin Taşkıran, Ömer Turan, The Armenian Rebellion ov Van (Van Ermeni İsyanı) The University of Utah Press, 2006. sh. 196 " Vandaki Ermeni İsyanı sırasında Müslümanların boğazlanması, Kürtlerin Ermenilere karşılık vermesini tetikledi, bunu Doğu halkının genel ve karşılıklı katliam izledi; bu Osmanlı Devletinin doğusunda yaşayan halkların büyük felaketi oldu..."

Kaethe Ehrhold, "Flucht in die Heimat. Aus dem Kriegsetleben deutscher Missionschwester in der asiatischen Türkei" Anayurda kaçış. Asya Türkiye'sinde Alman misyonerinin savaş dönemi anılarından) Dresden, 1937: "... Rusların yaklaşması ile 20 Nisan 1915'te Ermeniler sakladıkları silahları çıkararak savaşa başladılar. Şehirde büyük bir kardeş savaşı başladı. Günlerce sokaklarda çatışma oldu. Ruslar kente iyice yaklaştı sivil ve asker kaçabilen Türkler ayrıldılar. Geriye kadınlar yaşlılar ve hasta Türkler kaldı. Ertesi gün lent Ermeni çetelerle Ruslar tarafından işgal edilince Ermeniler kaçamayan kadın, yaşlı ve hastaları katlettiler. Dindar bir Hristiyan olarak önce kendilerine bu günü yaşatan Tanrıya şükretmeleri gerekiyordu. Fakat onlar bunu yapmadılar, bağımsız oldukları ilk gün yaptıkları bu cinayetleri büyük bir günahkarlık olarak görüyorum. Rusların gelmesinden sonra savaş muhabirlerinin yazdıkları yalanları görünce bu gazetecilerin yazdıklarına güvenim kalmadı. Ermeniler Türklerin bıraktıkları mal ve mülke el koydu ve kendilerininmiş gibi kullanmaya başladı. Yetimhaneme Ermeni köylüleri yerine çevre köylerden Türk kadınlar gelmeye başladı; bunları korumaya aldık; bunlar Ermeni çeteçilerden çok kötü muamele görmüş, namuslarına tecavüz edilmişti bu kadınlar tir tir titiyorlardı. Tecavüz ve kötülükler Van'da kaldığım süre içinde yaşadığım en karanlık ve üzüntülü olaylardır... (Alman misyoner, Türkler kenti geri aldıktan sonra kendilerine gösterdikleri iyi davranışları hatıralarında vurgulamıştır. Misyoner Ehrhold daha sonra Rusya, Çin, Japonya, ABD, İngiltere, İsveç ve Danimarka üzerinden Almanya'ya dönebilmıştır).

(14) Kaethe Ehrhold. a. g. e.

(15) Justin McCarthy, Esat Arslan, Cemalettin Taşkıran, Ömer Turan, a. g. e. Sh. 196

Bu anlatım, Doğu Anadolu'da daha önce de yaşanan tüm ayaklanma girişimleri için de geçerlidir; sözü edilen ayaklanmaları özendirenler, Osmanlı Hükümetinin çok sert tepki ve karşılık vereceğini bildiklerini ve Batılı güçler ile Rusya'nın müdahalesini sağlamak amacı ile bu eylemleri başlattıklarını gizlemiyorlar. Ayaklanmaları bastırma hareketlerinde Osmanlı yasalarını çiğneyenler olmuştur ve bunları yapanlar cezalandırılmıştır; cezalandırmalar arasında idam edilenlerin çoğunluğu Müslümandı. Örneğin, 14 Nisan 1910'da Adana'da "Türklerle Ermeniler arasında ciddi cemaat çatışmaları yaşandı... Çevresini tahrik eden bir din adamı olan Başpiskopos Moushegh Ermenilere silahlanmalarını önererek Müslümanların endişelerinin artmasına neden olmuştu. Adana ve çevresindeki köy ve kasabalarda Ermenilerle çatışmalara girildi. Yaklaşık 20.000 Ermeni ve 2000 Müslüman öldürüldü ve kentin büyük bir kısmı yakılıp yıkıldı. Cemal (Paşa) düzeni yeniden sağlamak üzere Adana'ya gönderildi. Katı bir disiplinle bunu sağladı ve aralarında bir müftünün de bulunduğu kırk yedi Müslüman ile bir Ermeni idam edildi..."¹⁶

Bu ayaklanmalar ve cemaatler arası çatışmalar zamanla bir iç savaşa dönüşme eğilimi gösterdi. Paris'te yaşayan Dr. Gerard Papertian adlı Ermeninin 27 Haziran 1975 tarihinde Fransız Le Monde gazetesine yazdığı bir yazı¹⁷, üzerinde durduğumuz konuya, acı çekenlerin bakış açısından, farklı ve gerçekçi bir yorum getiriyor: "O olaylar, ünlü Fransız yazar André Malraux'nun *Chartres kentinde yaptığı konuşmada değindiği cinsten bir savaştı. Malraux, Savaş sadece gürültü değildir, savaş ölüm demektir demişti. Ermeniler 12 yıldan bu yana kaybetikleri ulusal topraklarını talep ettiler. Jön Türkler ise ulusalcı hareket başlattılar; yaşlı Osmanlı İmparatorluğunu canlandırma amacını güdüyorlardı; bunların Ermeni ve Yunan milliyetçilik hareketleri ile çatışmaya girmeleri kaçılmazdı. Bu savaşta taraflardan biri ya da öbürü yok olacaktı. Güçlü olan kazandı. Maglup olan, kayıpları için yakınmakta*

baklıdır; ama savaşın bir oyun olmadığını unutmamakla yükümlüdür. Savaş, sonunda bedelini ödemediği için ayrılmaz bir oyun değildir..."

Osmanlı yönetiminde ve halkında Ermenilere karşı ırkçılık duygusu yoktu. Bunun varlığını isbatlayan herhangi bir belgeye rastlamadık. 1913 yılında bir Ermeni'nin Dışişleri Bakanı olabildiği bir ülkede, Osmanlı Ermenilerine Holokost benzeri ırkçı katliam planı yapıldığı suçlaması tutarlı değildir.

Yaşanan felaketi tetikleyen, o dönemde Devlete karşı silahlı mücadeleye giren Osmanlı Ermenisi ayaklanmacı grupların varlığı yadsınamaz. Bunun yanında, Devletin en zor dönemlerinden birinde, başlarında Osmanlı Mebusan Meclisinde mensup kişiler olduğu halde başlatılan Ermeni ayaklanmalarına ve bunların devleti arkadan vurma girişimlerine karşı güçlü tenkil tedbirleri alınmasının, Hükümette görüşülerek kararlaştırıldığını varsaymak ta yanlış olmaz.

Ayaklanma girişimleri karşısında uygulanabilecek önlemlerden biri, eylemlere doğrudan veya dolaylı destek vermesi muhtemel halk kesimlerinin zorunlu göçe tabi tutularak etkisiz hale getirilmek istenmesiydi. Bu, "kurunun yanında yaşın da yanması" sonucunu veren, tüm ahaliyi, kapsayan toptancı bir tehcir uygulaması haline dönüştü. Benzer zorunlu göç ettirme hareketlerine 1860- 1920 yılları arasında Almanya, Rusya, ABD ve Afrika kıtasında (Örneğin Boerler) sıkça rastlanmıştır.

O dönemde, ağırlıklı olarak Gregoryen Ermenilerine uygulanan tehcir kararının fiiliyatta felaket ile sonuçlandığı, Talat Paşa dahil, Osmanlı yöneticileri tarafından da inkar edilmiyor. Osmanlı Hükümetinin daha ziyade ülkenin doğu illerinde yaşayan Ermenileri tehcir kararı gereken alt yapı hazırlanmadan, son derecede güç koşullarda uygulandı ve tarihçilerin pek çoğunu kabul ettiği gibi, büyük can ve mal kayıplarına neden olan bir faciaya

(16) Andrew Mango, "Atatürk" Sabah Kitapları 2000, Sh. 89

(17) Dr. Gérard Papertian, Le Monde 27 Haziran 1975

dönüştü. Zorunlu göç ettirme sırasında, kimi Osmanlı görevlilerin Osmanlı yasalarına göre suç teşkil eden eylemler yaptıkları 1915/1916 da örf-i idare mahkemelerinde görülen davalar sonucunda tesbit edildi ve suçlular cezalandırıldı¹⁸.

Ermeni kayıpları hakkında verilen sayılar çok değişiktir: Kamuran Gürün yaklaşık 300.000, Justin M. Carthy 600.000 kayıptan söz eder. Ermeniler 1,500.000 sayısını veriyorlar. Prof. Yusuf Halaçoğlu ise Ermeni kayıplarının çok daha düşük olduğu görüşünü -gerekçelendirerek ve belgelerle- savunmuştur.

Bunun yanında, o dönemde Osmanlı Ermenileri yanında Müslüman halkın da ağır bedel ödediği yadsınmamalıdır. Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ermeni kayıplarına karşı duyarsız olmadığını belirtmesinin, bunun yanı sıra "adil hafıza" çağrısında bulunmasının ardında bu değerlendirme yatar. Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 23 Nisan 2014 tarihli demeci de bu konudaki Türk görüşü hakkında önemli bir belge sayılmalıdır.

Tehcir kararı, o dönemdeki koşulların perspektifinden değerlendirildiğinde, Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına katıldığı, Devletin düşmanlarının Çanakkale'yi geçerek başkenti işgal etmek için saldırdıkları, özetle *topyekun bir savaş* yaşandığı görülecektir. Buna ilaveten savaştan kısa zaman önce, vuku bulan Balkan Savaşı sırasında, Balkanlarda yaşayan Türk halkının, büyük kayıplar vererek yurt belledikleri topraklardan Anadolu'ya sürüldükleri unutulmamalıdır. Aynı sürgün Rusya'da yaşanan Müslüman halkların bir bölümünün de ortak yazgısı olmuştur. Doğu'dan yapılan Rus saldırısına, Rus ordusunda bulunan Ermeni birliklerinin yanında, ülke içinden derlenen Osmanlı Ermeni birlikleri- başlarında Osmanlı Meclisinin Ermeni mebusu Pastırmacıyan gibi komutanlar olduğu halde bilfiil katıldılar. Bunu savaş sonrası Osmanlı devletini paylaşma toplantı-

larına katılan Bogos Nubar Paşa gibi Ermeni yöneticileri de -taleplerini desteklemek için- açıkladı. Savaşa katılan Ermeni grupların Osmanlı toprakları üzerinde bir Ermenistan kurulmasına yönelik planlar yaptıkları ve Rusların kendilerine bu alanda vaadde buldukları hakkında yazılmış pek çok kitap ve makale var¹⁹.

"1915 olaylarının yorumlanmasında "...ilginç bir görüşü Amerikalı Jay Winter getirmiştir. Winter "1915 tehcir kararının bir soykırımı kararı olmadığı, fakat topyekun savaş koşulları içinde soykırımına dönüştüğü" kanısındadır.... Adı geçene göre, "Topyekün savaş halkı ve hükümetlerini barış istemeye zorlamaya sevkedecek zulüm uygulamayı ifade eder. Bu önlem, Birinci Dünya Savaşında, Almanya, Belçika ve Fransa'daki mülteci akımları vesilesi ile uygulamaya konmuştur. Jay Winter, "yaşam kavgası içinde her türlü moral değerden arınmış insanın Emeni tehcirini, soykırımına dönüştürdüğü" kanısındadır²⁰. Tarihçi Taner Timur'a göre, "Winter hüküm vermeden önce anlama çabası içindedir ve vardığı sonuçlar da 1915 Türkiye'si için son derecede ağırdır. Buna rağmen vardığı sonuç Ermeni tezinin harareti savunucularını tatmin etmemiştir." Ermeni militanlar kendi iddialarının olduğu gibi kabulünden başka bir alternatif kabul edemiyorlar. Bu ısrarın ardında yatan, Ermeni soykırımı savı ile Yahudi Kırımı ile paralellik oluşturmak, olaylardan yaklaşık bir yüzyıl sonra, Türkiye'den tazminat koparmak hayalleri yatıyor. Bu amaç ulaşmak için soykırımı teriminin bukuksal çerçevesinden çıkartılarak siyaseten ya da toplum bilimi başlığı altında ele alınmasını talep edenler var. Örneğin Taner Akçam bunlardan biri²¹.

(18) Yusuf Sarıncay (Profesör Dr.) Tehcir sebebiyle Yapılan Yargılamaların Değerlendirilmesi (1915-1916); Atatürk Üniversitesi, Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu. Erzurum 2014 Sh. 73-83

(19) Brad Dennis, "The Debate on the Early Armenian Question 1877-1896; Strengths, Weaknesses, Lacunae and Ways Forward" Middle East Critique, 2. Nov. 2011.

(20) Taner Timur, "1915 ve sonrası Türkler ce Ermeniler" İmge Kitabevi 2000. Sh 103 'de atıf: Jay Winter, "Le Massacre des Arméniens", le Monde, 3 Ağustos 1994

(21) Hrant Dink, "İki Yakın Halk, İki Uzak Komşu», Hrant Dink Vakfı Yayınları, Haziran 2008. Sh. 86
"... "soykırımı kelimesi üzerinde gidiş gelişler yaşandı. Baskın'la Taner'in Erivan'dan kalan hesaplaşması biraz burada da nüksetti. Sosyal bilimde soykırımı kavramı var mı, yoksa hukuksal bir terim mi?"

Hedef, parlamentolara ya da eyalet veya belediye meclislerine Ermeni soykırımı tanıyan siyasal kararlar aldirmek ya da 1984 'te Sorbonne Üniversitesinde denendiği gibi "çakma" Halk Mahkemeleri kurmak, daha sonra da -arka kapıdan- bukuksal alana (tazminat veya iade istemleri ile) geri dönmeğe çalışmaktır.

O dönemde yaşanmış trajedinin hukuken soykırımı suçu sayılamayacağı görüşünü savunanlar can ve mal kayıplarının -kısmen- 1915-1916 yıllarında Osmanlı adaleti tarafından verilen mahkumiyet kararları tarafından saptanmış cürümler sonucu vuku bulduğunun yadsınmadığını, (*Talat Paşa'nın ifadesi ile: esas itibari ile bir askeri ihtiyati tedbirden başka bir şey olmayan tebcirin, vicdansız, karakterersiz insanların eylemleri nedeni ile faciaya dönüşüğünü*); tehcir sırasında yetersiz ulaşım, iletişim, güvenlik ve sağlık koşulları nedeni ile can ve mal kayıpları yaşandığını; ayrıca Ermeni silahlı birlikleri ve gerilla örgütleri ile sivil halk ve/veya Osmanlı silahlı birlikleri arasındaki silahlı çatışmalar sonucunda ölümler, yaralanmalar, mal kayıpları olduğunu belirtiyor²²; ancak o olaylarda soykırımı suçunun temel ögesini teşkil eden özel kasıt ögesinin bulunmadığının altını çiziyorlar.

Akademisyenler Dünyasında, Ermeni Soykırımı Konusunda Farklı Görüş ve Yaklaşımlar

Ermeni soykırımı savı konusunda akademisyenler dünyasında farklı yaklaşımlar vardır. Bu farklı görüş ve yaklaşımlar, Dr. Hakan Yavuz tarafından yazılan kapsamlı ve objektif bir makalede ele alınmıştır²³. Dr. Hakan Yavuz dipnotta künyesi sunulan makalesinde, Ermeni-Türk ilişkilerinin akademik çerçevede ele alınışı konusunda, ilgilenen herkesin- incelemesinde yarar bulunacağını düşündüğümüz, çok kapsamlı bir inceleme yapmıştır. Aslında, bu makalede sözü edilen farklı yaklaşım ve yorumlar, Ermeni soykırımı iddiaları konusunda yaşanan zihin karışıklığı-

na ve değişik yorumlara ışık tutacak niteliktedir. Makalenin bir özetini aşağıda sunuyoruz:

"... Konuya eğilenler arasında, o dönemdeki olayların sonucunun soykırımı olduğunu savunanlar var. Bunlara göre, Türkler soykırımı, Ermeniler ise mağdurdur. Ancak aynı grup içinde olayların nedeni hakkında farklı, batta çelişkili izah tarzları bulunuyor. Farklı nedenleri ileri sürülüyor; islam dininden, Osmanlı

- (22) Sefa Kaplan, "1915'te ne oldu? 90 yılında Ermeni trajedisi" Hürriyet Yayınları 2005: "Talat Paşa tebcir konusunda şunları yazmıştır: Esas itibarıyla askeri bir ihtiyati tedbirden başka bir şey olmayan tebcir, vicdansız ve karakterersiz insanların elinde bir facia şeklini almıştır... İttihat ve Terakki Komitesi üyeleri Ermenilere karşı yapılan bareketlerden dolayı son derecede müteessirdirler ve daima bu badiseleri önlemek üzere Hükümet üzerinde etkili olmağa çalıştılar..." "İttihat ve Terakki dışında kalmaya büyük özen gösteren Mustafa Kemal, Milli Misak'a tebcirin sorumluları için bir cezalandırma maddesi koydurmuştu"... Prof. Mete Tuncay "Bilindiği gibi Tecziye Abitnamesi, üçe dönük olduğu için Ulusal Anıt (Misak-ı Milli) metninden çıkarılmıştır", Toplumsal Tarih Dergisi, Mart 2005, Tarihsel Bellek ve Aydınlar makalesinin 2 sayılı dipnotu.
- Mehmet Perinçek (Rusya Askeri Tarih Devlet Arşivinde yaptığı araştırmalar sonunda şu hususları tesbit etmiştir) Hürriyet Gazetesi, 13. 11. 2008: "Tuğgeneral Leonid Bolbovitinov 11 Aralık 1915 tarihli Gerçek Durumun Düzeltilmesi başlıklı raporunda şunları yazmıştır: "... Ermenilerin verdiği kayıp sayılarına güvenmemek gerekir; devamlı surette abartılmıştır ve bundan siyasal amaç taşıdıkları şüphe götürmüyor. Bu kayıpların sorumluları da kırımı ateşleyen Ermeni çetelerinin kendisidir"... Bölgede fitil 1915'ten çok daha önce ateşlenmiştir... Özellikle İngiltere Osmanlı ile Çarlık Rusyası arasında ittifak kurulup Ortadoğu'da yeni güç merkezi oluşmaması için Türkiye'nin doğusundaki Ermenileri kıskırtarak karışıklık çıkarmıştır...". "Rus birliklerine ek olarak Ermeni gönüllü çetelerini kullanma kararı Osmanlı'nın bize savaş ilanı sonrasında alındı..." "Ermenilere kendi yardımları ile Bağımsız Ermenistan kurabilecekleri fikrini, empoze eden Avrupa diplomasisidir. Bu fikrin aşılmasında özellikle Ermeni diasporası aydınları kullanılmış, onların aracılığıyla Osmanlı'da yaşayan Ermenilere karışıklık çıkartmaları ve kan dökerek Avrupa kamuoyunu etkilemeleri öğütlenmiştir..." "Ermeni örgütleri eylem biçimi olarak terörü benimsemişlerdir. Terörü sadece başka milletlere karşı değil, kendi fikirlerini benimsemeyen Ermenilere karşı da uygulamışlardır. Hatta özerklik karşılığında Rusya ile ittifakı da geçici bir araç olarak görmüşlerdir. " Savaş sırasında işgal edilen bölgelere Ermeni gönüllü birlikleri üçüçüyle Müslüman halka karşı vahşi kıyımlara girişmiş, nüfusu cins ve yaş ayırd etmeden ya imba etmiş ya da sürmüş, köylerini yerle bir etmiş ve mallarını yağmalamıştır. Bu uygulamalar sistemlidir". "Birinci Dünya Savaşında Rus saflarına katılan gönüllü Ermeni çeteleri Anadolu topraklarında sivil halk arasında debşet saçmıştı. "
- Garegin Pastırmacıyan, "Why Armenia Should be Free?" Boston 1918, Hairenik Publishing Co.
- "... Sk. 8: 1908 Türk devriminde Dr. Pastırmacıyan ve idealist dostları temel amaçlarına ulaşmak üzereydiler: amaçları Kafkaslardaki Türk Ermenilerine silah ve cephane iletmektir..." Pastırmacıyan 1908-1912 tarihleri arasında Osmanlı Meclisinde mebusluk yapmış, daha sonra Armen Garo takma adıyla dağa çıkarak savaşmıştır. Yukarıda anılan kitabın 9, 20, 21, 22 sayfalarında Osmali Ermenilerinin de katıldığı birliklerin Osmanlı güçleri karşı Bayazıt'ta, Sarkamış'ta, Barduz geçidinde, Urumiye'de ve diğer beldelelerde giriştikleri savaş anlatılmaktadır.
- Amiral Mark Lambert Bristol, 28 Mart 1921'de Dr. James Barton'a yazdığı mektup; (Bristol Papers, Manuscript Division of the Library of Congress: "ABD'de Türklerin Kafkaslarda binlerce Ermeniye katlettiğine dair haberler serbestçe dolaştırılmaktadır. Bu raporlar o kadar fazla yinelenmektedir ki, kanım kaynamakta... Bu Ermeni raporları tamamen gerçek dışıdır. Bu yalan raporların ABD'de karşılığı verilmeden yayılması batadır ve mübakkak ki Ermenilere iyilikten çok kötülük yapmaktadır. "...
- (23) . M. Hakan Yavuz "Contours of Scholarship on Armenian-Turkish Relations", (Ermeni-Türk ilişkilerinin Akademik Çerçevesi) Middle East Critique, Vol. 20. No3, p. 233, Fall 2011.

Devletin yapısına ve Türk milliyetçiliğine²⁴; intikam duyguları taşıyan İttihat Terakkinin liderliğine, Osmanlı Devlet yapısının otoriter ve teokratik yapısına kadar... Bunlar Ermeni ihtilalcilerin eylemlerini ve Osmanlı devletini işgal eden güçler ile ittifak içinde bulunnalarını sorgulamazlar; Türkiyenin olayları kabul etmesini ve sonuçlarına katlanmasını beklerler; Ermeni ihtilal komitelerinin ayaklanma taktiklerini ya da Batı emperyalizminin rolünü göz önünde tutmazlar; Balkanlardan ve Kafkasyadan sürülen Müslümanların oluşturduğu demografik baskıyı yok sayarlar; bu akademik çalışmalar, mahkeme salonu da dava görür gibidir ve eylemcilerin suçlu olduğunu kanıtlamaya yöneliktir.

Görevselci (fonksiyonalist) akademisyenler, Ermeni toplumunun yok edilmesinin sonuç itibari ile soykırımıolduğuna inanırlar, ancak önceden tasarlama görüşünü kabul etmezler; bunlara göre eylemler a) bir plan olmadan ya da emir alınmadan yapılan soykırımıydı; b) toplu savaş mantığının sonucu oluşan ve öyle sonuçlanması istenmeyen ancak öngörülmesi gereken bir soykırımıydı; c) Balkanlarda yaşanan yenilgiler ve Osmanlı Devletinin yıkılması korkusu Türk -Ermeni ihtilafını kontrol dışına çıkmasını hızlandırdı. İdeolojik, ekonomik, askeri ve siyasal koşullar bir araya gelince zehirli bir karışım ortaya çıkmıştır bu da toplu öldürmeleri izah edebilir²⁵. David Bloxam'a göre, savaş Ermenilerin yok edilmesinin başlıca nedeni olmuştur; ortada açık bir şekilde tasarlanmış soykırımı yoktu; buna karşılık, Osmanlı politikasının giderek radikalleşmesi durumu vardı. Öte yandan, aammüd gerekçesi çok sayıda tanınmış akademisyen tarafından da sorgulanmıştır. Bir Ermeni siyaset bilimci olan Ronald Sunny'e göre, boy göstermeğe başlayan modernitede kamu seçkinlerini rolü, soykırımını izah edebilecek en makul gerekçedir. Sürgün, devleti koruma amacını güden ve Ermeni eylemcilerin Rusya ile işbirliğinin engellemek isteyenlerin aldığı bilinçli bir karardı. Fuat Dündar ise İttihat ve Terakkinin ana amacı, asimilasyon (özümseme) ve sürgün yolla bir Müslüman-Yürk anayurdun kurmayı diyor. 1915 olaylarını soykırımı

olarak tanımlayanlar arasında bunun nedeni ve kapsamı hakkında gittikçe artan ölçüde değişik görüşler ileri sürülmektedir. Ermenilere karşı soykırımı suçu işlendiğini ileri süren akademisyenler arasında, Ermeni topluluklarının yok edilmesine tam olarak neyin sebep olduğu hakkında oydasma yoktur.

İkinci grupta sayılabilecek akademisyenlere göre, 1915 olayları, Ermeni siyasal hareketleri ve Osmanlı Devleti arasındaki karşılıklı etkileşim çerçevesinde ele alınmalıdır. O olaylar hakkında soykırımı teriminin kullanılması, mağdurlar ile bunlara zarar verenler arasındaki ilişkileri hakkında objektif bir ineleme yapılmasını engellemektedir. Bu grupta sayılabilecek akademisyenler toplu katliamların nedenleri konusunda görüş ayrılığına düşüyorlar. Kimilerine göre, bu eylemler güvenliği sağlaması gereken devletin, bunu yapamamasının sonucu vuku bulmuştur...; kimileri dikkati Osmanlı bürokrasisine ve Ermeni örgütlerinin eylemlerine ve bunların karşılıklarını algılama biçimine ve yabancılaştırma sürecine dikkat çekmektedir...²⁶. Türkiye Cumhuriyeti tarihsel sorumluluk suçlamalarını kabul etmeyi reddetmiş ve kendisini eleştirenleri aynı dönemde Müslümanların toplu şekilde öldürülmelerini göz ardı etmekle suçlamıştır. Milliyetçi Türk görüşü 1915 olaylarını, Ermeni ihanetinin önünü kesmek ve anayurdu korumak olarak değerlendirir; bu görüşü savunanların bir kısmı Ermenileri ayaklanarak, Emperyalist güçlerin, özellikle Rusya'nın yardımı ile kuşatılmış olan Osmanlı Devletini arkadan bıçaklama fırsatını bekleyen hainler olarak görür; Osmanlı ordusu ve Müslüman toplumlar kendilerini savunma hakkını kullanmışlardır²⁷. Çok sayıda Osmanlı tarihçisi Ermenileri tehcir kararını, bunların Rus düş-

(24) Richard G. Hovanisian (ed) The Armenian Genocide in Perspective Oxford Transaction Books, 1986: Hovanisian tehcirin milliyetçi düşüncelerle eylem yapan Jön Türkler tarafından planlanmış bir proje olduğunu Türk milliyetçiliğinin ırkçı, faşist, militarist ve İslami Cihat düşüncesi ile bir araya gelen bir akımlandığını ileri sürer.

(25) Michael Mann, Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing New York, Cambridge University Press. p. 26 cited by M. Hakan Yavuz op. cit. 241

(26) M. Hakan Yavuz, op. cit. pp. 236-249.

(27) Dr. Mehmet Perinçek (2011); ArmyanskiyVopros v. 120 DokumentahıZRossiyskiyGosudarsvennihArxivov, Moskova: LaboratoriyaKnigi; Dr. Mehmet Perinçek, (2007) Rus devlet Arşivlerinden 100 belgede Ermeni meselesi, İstanbul DoğanKitap.

manla işbirliği yapmasını önlemeğe yönelik, ayrıca, sivil halkı koruma amacını güden bir önlem olarak değerlendirilmektedir²⁸. Büyük ölçekte katliam tezini benimseyen bir Türk tarihçi grubu, İttihat Terakkinin ve onun liderlerinin rolü ve bunların diktatörlük ideolojilerine işaret ederler. Murat Belge, Ermeni Diasporasının soykırımı iddiasından vazgeçmesini önerir; Fikret Adanır Türk Devletinin 1915 olaylarını hiç bir zaman soykırımı olarak kabul etmemesini önerir zira bu eylemler hukuksal anlamda soykırımı değildir; Ermenilerin öldürülmesini isteyen hiçbir belge olmadığı cihetle, kimsenin soykırımı kanıtlamayacağı belirtilir; İttihat ve Terakki ile Ermeni milliyetçilerin birbirine benzediği, her iki grubun da toplumsal Darvinizm inandığını ileri sürer. İslamcı tarihçiler olayların soykırımı değil, katal (yani geniş çaplı toplumsal şiddet uygulaması) olduğu görüşünü savunurlar. Adalet ve Kalkınma Partisinin liderlik kadrosu dahil olmak üzere, İslamcıların Ermeni meselesini irdelemesi “Ermeni defisi” hakkındaki II. Abdülhamit’in bakış açısına benzer; Ermeni toplulukların yerlerinden edilmesi, laik ulusal ideolojiler ile Avrupalı Hristiyanlarca desteklenen Ermeniler arasında oluşmuş ibtilaf sonucu oluşmuştur...”

Militan Ermenilerin ve Onları Destekleyenlerin Soruna Bakışı

Diaspora Ermenileri, Ermenistan Cumhuriyeti yetkilileri ile kendilerini destekleyenler, Osmanlı Devletinde 1915 - 1916 yıllarında Ermeni tehciri sırasında vuku bulan can ve mal kayıplarının Ermeni halkına karşı işlenmiş soykırımı suçu olduğunu iddia ediyorlar.

Halen Ermeni militanlar arasında, “Olaylardan bu yana neredeyse yüzyıl geçtiği cihetle, soykırımı suçuna ilişkin cezai hükümlerin uygulanması artık mümkün değildir; oysa, ortada bir cürüm vardır; bundan zarar görenlerin zararlarının manen ve maddeten karşılanması icab eder” söylemi öne çıkıyor. Bu söylem, 1948 Soykırımı Sözleşmesinin ce-

zai hükümlerinin uygulama olanağının artık kalmadığını kabul ediyor; ancak, Ermeni militanlar, zararın sorumlusunun Osmanlı devleti olduğunu, zarar verenin bunu tazmin ile mükellef bulunduğunu, tazminat vecibesini üstlenmesi gerektiğini ve Ermenilere mal iade edilmesini veya tazminat ödenmesini talep ediyor.

Ermeni soykırımının tanınması kampanyasını yürütenlerin Osmanlı Devletinin ardılı olarak, Türk Hükümetinden ve Türklere somut olarak beklediği, 1915-1916 yıllarında Osmanlı Ermenilerine soykırımı yapıldığının Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından resmen kabulü ve bu soykırımı eyleminin sonuçlarına katlanılması olarak özetlenebilir. “Soykırımı tanımanın sonuçlarına katlanmak” (cezalandırılacak suçlu kalmadığı cihetle) can ve mal kayıpları için tazminat ödenmesi, mal, mülk iadesi ve sınır tashihi anlamına geliyor.

Ayrıca, Ermeni militanlar arasında, soykırım suçu işleme dönemini 1876’dan başlatıp Türkiye Cumhuriyetinin ilan edildiği 1923 yılına kadar yayanlar ve tazminat isteme dönemini genişletenler de var²⁹. Bunlar, Lozan Anlaşmasını ve Ermenistan ile Türk orduları arasında I. Dünya Savaşından sonra vuku bulan çatışmaları takiben imzalanan Kars Anlaşmasını geçersiz veya yok saydıkları, yerine hiç bir zaman onaylanmayan Sevr Anlaşmasının öngördüğü çözümü geri getirmek istiyorlar.

Militan Ermeniler, şimdi, tehcirin yüzüncü yıldönümüne rastlayan 2015 yılında çeşitli anma faaliyetleri düzenlemek ve Go-

(28) Bernard Lewis, Justin McCarthy, Stanford Shaw, Edward J. Erickson, Andrú Mango, İlber Ortaylı, Norman Stone, Jeremy Salt, Kemal Çiçek, Murat Bardakçı and Yücel Güçlü o dönem olaylarının soykırımı sayılmayacağı ve fakat, Devleti yok etmekle tehdit eden ve ülkeyi işgal etmekte olan Rus güçleriyle ittifak halinde ulusal güvenliği ortadan kaldırmayı amaçlayan Ermeni ayaklanmasının durdurma amacını güden bir sürgün olduğu sonucuna varmışlardır. Ermeni milisleri Rus ordusu ile işbirliği yapmaktaydılar ve dışardan gelecek Avrupa desteğini sağlamak için Osmanlı kuvvetlerini kıskırtmaktaydılar.

(29) Ermenistan Cumhuriyeti Başsavcısı A. Hovsepian, 05. 07. 2013 tarihinde Ermeni Hukukçular Konferansına sunduğu raporda Ermeni soykırımı dönemini 1876-1923 arasına yayıyor. Bakınız :Ermeni Araştırmaları Dergisi 2013, Sayı 45 s. 266

ebbels'in propaganda yöntemlerini kullanarak³⁰ Türkiye'yi ve Türkleri karalamak hazırlığı içindeler.

Ermenilerin planladıkları etkinlikler arasında, Birleşmiş Milletler Örgütü organlarına veya bölgesel örgütlere, ulusal parlamentolara, eyalet meclislerine Ermeni soykırımı tanıma kararları aldırılması, sergiler açılması, toplantılar düzenlenmesi, dergi veya gazetelerde makaleler yayımlanması, film yaptırılması, konser, tiyatro gibi etkinlikler gerçekleştirilmesi, bazı ülkelerin eğitim programlarında Ermeni soykırımından söz edilmesinin sağlanması, anıt dikilmesi, kiliselerde Ermeni soykırımını anma ayinleri düzenlenmesi, pul, kartpostal, broşür, afiş bastırılması var. Bunun yanında, yeniden "tarafdar" yargıç sağlanabilirse -zira bu yolu bir kaç kez denediler-dava yoluyla hak arama yoluna gidilmesi de planladıkları adımlar arasında³¹. Ancak uluslararası camianın ve hukuk sisteminin Ermenistan tarafından örneğin Uluslararası Adalet Divanında (UAD) açılacak bir davanın kazanılmasına olanak sağlamadığının anlaşıldığı, Ermeniler tarafından da kabul ediliyor. Bu alanda 2012 yılında Lübnan'da Ermeni Kilisesi tarafından düzenlenen bir konferansta sunulan belgeler buna işaret etmişlerdi. (Anılan Konferansın özeti aşağıda sunulmuştur). Bu kez Eylül 2014 'te Erivan'da Ermenistan Diaspora Bakanlığı tarafından düzenlenen bir konferansa iştirak edenler, uluslararası mahkemelerde açılacak davalar kaybedilse bile, Ermenilerin "galip sayılır bu yolda mağlup" düşüncesinde olduklarını; kaybedileceği önceden tahmin olursa bile Ermenistan Hükümetinin UAD nezdinde dava açmasını istediklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda ilgi çekici olan, Ermenistan Dışişleri Bakanı Nalbantyan'a sorulan bir soruya adı geçenin '20 Eylül 2014 tarihinde verdiği şu cevaptır: " *Ermeni Kilisesinin (Katolikosluğunun) Türkiye'ye karşı açacağı bir dava bakımında farklı düşünce olamaz. Böyle bir önemli girişim desteklenmelidir*". Katolikosluğun Türkiye'ye hangi sıfatla, hangi konuda, nasıl ve hangi

mahkemede dava açabileceği sorusunun yanıtı bilinmiyor; (*Böylece bu soru ve yanıtın da sıcak hava üretmekten ve propagandadan başka bir amacı bulunmadığı ortaya çıkmış oluyor*) Ermenistan Başsavcılığı ise, kurduğu çalışma grubunda Türkiye'ye karşı Uluslararası Adalet Divanında dava açma konusunu incelemeğe devam etmekteymiş³². (*Mezkur inceleme de yaklaşık iki yıldır sürüyor ve bir türlü sonuçlanamıyor*)

Çözüm Olarak "Onarıcı Adalet" Uygulamalarını Önerenler

Aşağıda sunulan ayrıntılı bilgilerden de görüleceği gibi, uluslararası adalet Ermeni militanların taleplerinin gerçekleşmesini sağlayacak kural ve mekanizmalara sahip değil. Uluslararası siyasal dengeler de Ermeni taleplerinin Türkiye'ye baskı ile kabul ettirilmesine imkan tanımamakta. Bu nedenle, nisbeten daha ılımlı Ermeniler ve onların destekçileri, *onarıcı adalet söylemini* son zamanlarda sıkça gündeme taşımağa başladılar. Bu aşamada, bu kavramdan neyin kastedildiğine öncelikle bakmak istiyoruz.

Onarıcı adalet kavramı, işlenen suç nedeni ile mağdurun maruz kaldığı zararın olanaklar ölçüsünde giderilmesine öncelik verilmesi; failin mağdurun uğradığı zararı anlamaya ve gidermeye özendirilmesi; işlenen suç konusunda mağdur ile fail arasında diyalog kurularak, zarar konusunda taraflar arasında

- (30) *Yalçın Bayer*, "Dr. Goebbels kuramları", Hürriyet, 14 Şubat 2014: 1) İnsanların beyin tembelliğine dayanarak hareket edin; 2) Yalan söyleyin, mutlaka inanan çok olacaktır, Söylediğiniz yalan ne kadar büyük olursa, o kadar etkili olur 3) Bir söylemi sürekli tekrarlıyorsanız, halk o söylemin nereden geldiğini unuttur, kendi fikri gibi benimser 4) Hatalı olduğunuzu, yanlış yaptığınızı asla kabul etmeyin; asla kabahat veya suç üstlenmeyin; 5) Sadece rakibinize odaklanın ve kötü görünen her şeyin suçunu onun üstüne yakın; 6) Önemli olan aydınlar değil kitlelerdir; çünkü onları kandırmak kolaydır.
- (31) Doğu Perinçek-İsviçre Davasında AIHM 2. Dairesinin verdiği karar İsviçre'nin talebi üzerine AIHM Büyük Dairesine taşındı. Ermeniler AIHM yargıçları üzerine baskı yaparak 2015 yılında bu kararın değiştirilmesini ve Ermeni soykırımını yadsıyan Dr. Perinçek'in İsviçre'de mahkumiyetinin onanmasını sağlamak istiyorlar. Asbarez gazetesine göre (11. 07. 2014) Erivan'daki Fransa Büyükelçisi Fransa'nın AIHM'nin kararını değiştirmesini beklediğini söylediğini aktardı. Bu haber şimdiye kadar diğer Fransız kaynaklarında doğrulanmadı.
- (32) *Harut Sasunyan*, "Ermenistan, Katolikosluğun Türkiye'ye karşı Açacağı Davayı Destekliyor", Asbarez, 23. 09. 2014

görüş birliği sağlanması sureti ile özür dileme ve af mekanizmasının harekete geçirilmesi (ve olanaklar ölçüsünde tazmin) şeklinde özetlenebilir. 1915 tehcirinin sonuçları hakkında bazı onarıcı adalet adımları atılmasının, mevcut sorunu çözümlenmeye yarayabileceği, son yirmi yıl zarfında gündeme getirilmiştir. Örneğin, ABD'nin özendirilmesi ile başlatılan Türk - Ermeni Barışma Komisyonu (TARC) girişimi, ya da Viyana'da başlatılmak istenen Türk-Ermeni uzlaşma platformu inisiyatifi ve benzer girişimler bu çerçeveye girer.

Halen Ermeni-Türk ilişkileri konusunda dile getirilen onarıcı adalet ise, yukarıda kısaca çerçevesini belirlemeğe çalıştığımız kavramdan biraz farklı ve sigorta hukukunda Almanca: "kulanzt", İspanyolca: "buona voluntad", İngilizce "obligness" kavramına benzer bir çerçevede dilimizde "cemile kabinden ödeme" şekline dönüştürülmüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Ermenistan Cumhurbaşkanının 2013 yılında Erivan'da yapılan bir toplantıda "onarıcı adaletten" söz ettiğine bu çalışmamızda değindik. Türkiye'de Prof. Turgut Tarhanlı da bir makalesinde bu konuya temas etti³³.

Onarıcı adalet kavramının Türk Ermeni ilişkileri vesilesi ile dile getirilmesindeki beklentilerini irdelemek için, bu konuda Dr. Şener Uludağ tarafından yazılan kapsamlı bir makaleden alıntılar yapmakta yarar görüyoruz³⁴: "Onarıcı adalet, çağdaş adalet sistemlerinin ekserisine hakim olan cezalandırıcı adalet düşünce kalıbından kopmayı... gerektirmektedir." "Kriminolojide "Klasik Okul" düşüncesi ile temsil edilen cezalandırıcı adalet paradigmasından kopmayı ve ceza adaletine yeni bir anlayış getirmeyi hedeflemektedir." "Onarıcı adaletin ana hedefi cezalandırmadan ziyade onarmadır... Anlaşmazlığın tarafları (fail, mağdur ve toplum) adalet sürecinde söz söyleme hakkına sahiptirler... Onarıcı adalette esas olan suçun doğurduğu yaraların sarılması ve taraflar arasında gerçek sulhün sağlanmasıdır." "Bu yeni anlayışta, pişmanlık, özür, utanma ve duyguların ifadesi önemli bir

yere sahiptir". "Onarıcı adalet uygulamaları ile suçun doğurduğu maddi yaraların yanı sıra manevi yaraların da kısa sürede ve etkin bir şekilde sarılma imkanı doğabilecektir." Bunu teminen taraflar "bir moderatör/kolaylaştırıcı gözetiminde gönüllülük esasına bağlı olarak bir araya gelerek karşılıklı diyaloga geçmelidirler. Bu görüşme esnasında suç mağduriyetinin doğurduğu yaraların sarılması, sulh ve barışın sağlanması adına uzlaşma içerisinde belirlenecek bir plan üzerinde tarafların mutabakata vatması ve bu mutabakat şartlarının tatbik ve takip edilmesi onarıcı adalet sürecini oluşturmaktadır". "Görüşmeler sırasında süreç, faili cezalandırmaya odaklanmayacağı için, öncelik zararların giderilmesine verilecektir... Suçun doğurduğu manevi zarar süreklilik arz etmektedir... Rahatlamamanın yollarından biri af ve sulhtur, fail ile mağdur arasındaki husumetin giderilmesidir... Onarıcı adalet uygulamaları sayesinde fail formel sistem içerisine girmemekte, işlenen bir suçtan dolayı failin kendisi değil, kötü davranışı ya da suç kötülenmektedir. Böylece fail suçlu olarak damgalanmaktan kurtulmaktadır... İntikam duyguları besleyen (mağdurların) bu duyguları kontrol edilebilir limitlere çekilmelidir... failden açıklama alan ve failin sorumluluğu kabul ederek özürlerini ve yaraların sarılması konusundaki irade ve beyanını gören mağdurların öfke ve intikam duygularının kontrol edilebilir limitlere çekilmesi kolaylaşır." "Faili meçbullah, devlet tarafından işlenen suçlar, onlarca kişinin katledildiği, kimin fail, kimin mağdur olduğu belli olmayan olaylarda, geleneksel ceza adalet sistemi tıkanmakta, fonksiyonunu ifa edememektedir..." "Onarıcı adalet uygulamasında "fail eylemin sonuçlarını düşünmeğe pişmanlığa, sorumluluğu kabul etmeye ve zararların tazminine yönelik harekete geçmeye yönlendirilmiş olur... failin eylemin-

(33) Turgut Tarhanlı, "Adalet politikaları ve Ermeni Sorunu", İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri-Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" Sh. 573-580. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

(34) Dr. Şener Uludağ, "Onarıcı ve cezalandırıcı adalet: Paradigma değişikliğini tetikleyen şartlar" Polis Bilimleri Dergisi Cilt 13, (4) , 2011, ss 127-151 (Yükanda verilen özetten Sn. Dr. Şener Uludağ'ın makalesinde verdiği referanslar kayıtlı değildir. Bu değerli makalenin ve zengin kaynakçasına web ortamında erişmek mümkündür ortamında indirilerek incelenebilir)

den dolayı pişmanlığını, verdiği zararların giderilmesi konusunda atacağı adımları, öz-rünü ve affını ifade etme hususunda imkan tanınır”. “Diyalog süreci zarfında, özellikle mağdur kendi perspektifinden suçun etkilerinden bahsedip, kendi hikayelerini anlatıp, suçun doğurduğu zararların giderilmesi ve atılması gereken adımlar konusunda ortak biranlayışa sahip olurlar... .mağdurun da af yönünde hareket etmesi beklenmektedir...” “Bu süreçler zarfında tüm taraflar için gönüllülük esastır”... “Gerek Avrupa Birliği, gerek Birleşmiş Milletler Teşkilatı onarıcı adalet felsefesinin ve uygulamalarının üye ülkeler ceza adalet sistemleri içerisinde kullanılması ve yayınlştırılması yönünde kararlar almakta ve bu önde faaliyetler içerisine girmektedirler.”... “Bu yeni adalet anlayışının akademisyenler ve uygulayıcılar arasında tartışılır hale gelmesi ve *çeşitli yönleri ile irdelenmesi, yeni paradigmanın politika yapıcılarının ajandalarında birer alternatif olarak yer alması için önem arz etmektedir..*”

14

Onarıcı adalet kavramının temelinde hakçalık düşüncesi yer alır; tarafların uzlaşması ögesi de bulunur. Günümüzde onarıcı adalet talebinde bulunanlar, Devletin politik bir jest yaparak, “cemile” mekanizmasını harekete geçirmesini bekliyorlar. Tarihte benzer politik jestler yapılmıştır. Bu jestler -büyük ölçüde- kamu kaynaklarının devreye sokulması ile finanse edilir. Ancak, nasafet (hakçalık) düşüncesinin psikolojik alt yapısında karşılıklılık ve eşit uygulama beklentisi de vardır. Ayrıca, sivri uçların gerginliği arttırmak için sürekli fırsat kolladığı bir ortam beklenen onarıcı adımları geciktirir. Bu itibarla onarıcı adalet taleplerini dile getirenlerin, bunun uygulanabileceği müsait ortamı öncelikle sağlamaları da beklenir.

Siyasal Bağlamda Soykırımı Söylemi

Soykırımı suçunun bir uluslararası ve ulusal ceza hukuku terimi olduğunu ve bu kavramın sınırlarının 1948 Soykırımının Ön-

lenmesi ve Cezalandırılması Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ile belirlemiş bulunduğunu bilen militanlar, hukuken özel kasıt unsuru taşımayan ve bu nedenle soykırımı niteliği taşımayan eylemleri (örneğin Kampuçya’da vuku bulan Kızıl Khmer katliamlarını ya da Darfur trajedisini) bir şekilde soykırımı kavramı ile bağlantılı kılmak için “siyasal bağlamda soykırımı” veya “etik bağlamda soykırımı” terimlerini icat etmişler ve propaganda amacı ile kullanmağa başlamışlardır. Bu biraz da bir kayıp konusunda “hukuken hırsızlık değil, ama etik anlamda hırsızlık veya politik bağlamda hırsızlık” demeye benziyor. Başka bir anlatımla bir suç, ya ceza yasasında tarif edildiği niteliği ile vardır, ya da yoktur. Örneğin, bir öldürme veya yaralama olayı vuku bulmuş olabilir; bu kazaen öldürme, kasıtlı önceden tasarlayarak öldürme, karşılıklı darp sonucunda öldürme olabilir veya darp olabilir. Bunların her biri ayrı bir suç tarifine uyar ve farklı şekilde cezalandırılır ya da cezalandırılmayabilir. Şimdi bu suçlardan birini ceza kanunundaki çerçevesini dışına çıkararak, “hukuksal anlamsa değil ama siyasal anlamda cinayet” yaftası yapıştırmak hukuksal değil, siyasal söylem olur. Bu söylem iftira boyutlarına vardığı takdirde suç bile sayılabilir.

Şimdi - hele AIHM'nin Aralık 2013 Perinçek - İsviçre davası kararından sonra, militan Ermeniler, Ermeni soykırımı iddialarına hukuksal bağlamda destek sağlayamayacaklarını anladıkları için, siyasal anlamda Ermeni soykırımı tezini yaymaya çabalyorlar. Bu görüşü benimseyen bazı basın mensupları veya düşünürler de yok değil. Bizi bu konuda oldukça hayrete düşüren örnek, Türkiye’de Star gazetesinde 31 Mayıs 2014 tarihinde yayımlanan, Mensur Akgün tarafından yazılmış bir makale oldu. Adı geçen, “Ankara Erivan’a hayır dememeli” başlıklı yazısında şöyle yazmış: “Ermenistan’ın ve Ermeni Diasporasının soykırımı dediği şey, hem Soykırımı Sözleşmesinde ifadesini bulan suça atıfta bulunmakta, hem de ondan bağımsız olarak jenerik bir nitelik taşımakta. Onlar için soykırımı tarihte yaşanmış trajedinin tartışma-

sız adı. 1948 Sözleşmesindeki tanıma da uyuyor, ama suç bireylerden çok, bizatihi devletin kendisine atfediliyor. Her açıdan siyasi nitelik taşıyor. Türkiye'nin bundan sonra yapması gereken, belki de, bu kavramın siyasi ve hukuki anlamlarını birbirinden ayırmak ve 23 Nisan'da açıkça tanıdığı trajedinin siyasi olarak soykırımı şeklinde görülmesine itirazı olamayacağını belirtmek” Yazar, 24 Nisan 2015 yılında Eri van'da yapılacak soykırımını anma törenine Türkiye'nin katılmasını da öneriyor.

Adı geçen yazarın Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde arzulanan onarımı sağlamaya yönelik olarak, dönemin Başbakanı Sn Tayyip Erdoğan'ın 23 Nisan 2014 tarihinde yaptığı jeste (bu konuda makalemizde ayrıntılı bilgi sunulmaktadır) ek olarak, Ermenistan'a siyasal bağlamda soykırımını tanıma yolunda ödün vermesinin, Ağustos 2014 te “Le Monde”e gazetesine Türkiye'yi suçlayan, uzatılan dostluk elini sıkmayan, “adil bellek” ile “ortak acı” söylemlerini kesinlikle reddeden Ermenistan Dışişleri Bakanı Nalbantyan'ı ne derecede tatmin ettiğini bilemeyiz; ama, militan Ermenilerin, bu ödünü de yetersiz bularak tazminat konusunda ilerlemeler beklediklerini yineleyeceklerini tahmin ederiz. Bu makalemizde militan Ermenilerin Türkiye'den neler beklediklerine ayrıntılı bir biçimde değindik. İleri sürülen talepler, adeta savaş kaybetmiş birülkeye dayatılmak istenen koşullara benziyor.

Siyasal bağlamda Ermeni soykırımını tanımak, Osmanlı Devletinin, daha sonra da Ankara Hükümetinin 1915-1923 yılları arasında Osmanlı Emenilerini, sırf Ermeni oldukları gerekçesi ile yok ettiğini, ABD Başkanı Wilson'un kendilerine armağan eylediği “Ermenistan topraklarından” bir kısmını işgal eylediğini ve işgali bugün de sürdürdüğünü kabul anlamına gelir. Bu suçlamaları Türk ulusunun şiddetle reddedeceği kanısındayız.

Adil Bellek

Militan Ermeniler ile Türkler arasındaki uzlaşmazlığın ikinci düğümü, 20 yüzyıl başla-

rında Doğu Anadolu'da yaşanan felakette Müslüman Osmanlı yurttaşlarının da büyük zarar gördüğünün, kayıplar yaşadığının-başka anlatımla maruz kalınan felaketin tek taraflı olmadığını- militan Ermeniler ve onları destekleyenler tarafından görmezden gelinmek istenmesidir. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Sn. Ahmet Davutoğlu'nun “adil bellek” çağrısı, işte bu önemli noktanın göz önünde tutulmasına yöneliktir. Bu çağrı ile, Türkiye, olayların tek taraflı eylem veya suç değil, karşılıklı katliam olduğunu, tarihin, bazı sayfalarının ya da bölümlerinin atlanarak okunamayacağını, bu konulara adil bir bellek ile yaklaşılması gerektiği vurgulanmış oluyor. Dışişleri Bakanımız bu görüşünü açıklarken, o dönemde büyük zarar gören Osmanlı Ermenilerinin acılarına karşı duyusuz olmadığını da insancıl bir yaklaşımla ilave etmiştir³⁵. Bu makaleye Ermeni tarihçi ve Ermenistan eski Cumhurbaşkanı'nın 1991-1997 yılları arasındaki danışmanı Gerard J. Libaridian cevap etmiştir. Libaridian, Sn Davutoğlu'nun kimi görüşlerini tenkit etmektedir³⁶. Bu alanda görüşler farklı olsa bile, kavramlar temelinde yapılan bu karşılıklı görüş değiş tokuşunun, düşünürler arasında özlenen diyaloga olanak tanıdığına işaret etmek isteriz; her iki makalenin de Türkiye'nin yarı resmi bir yayın organında neşredilmiş olması, taraflardan hangisinin uygar çerçevede yapılmakta olan diyaloga açık olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan Türkiye içinde de çeşitli yazar ve düşünürler³⁷ adil bellek kavramının tartışılmasına kendilerince katkıda bulunmuşlardır. Tüm görüşlere açık bu tartışmanın dogmaları hakkında konuşulmasını bile reddeden Ermenistan'da yapılması ve yayımlanması söz konusu olamıyor.

(35) Ahmet Davutoğlu, “Osmanlı'dan arınmaya da tarihsizleşme sürecinde Türk-Ermeni ilişkileri: adil hafıza mümkün mü?” Turkish-Armenian Relations in the process of de-Ottoman, zation or dehistorization: is a just memoru possible?” Turkish Policy Quarterly- Spring 2014 Sh :1-30. Bu makale için bakınız: www.turkishpolicy.com (Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun makalesi Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanmıştır)

(36) Gerard J. Libaridian, “Commentary on FM Davutoğlu's TPQ article on the Armenian Issue” Bu cevap için bakınız: www.turkishpolicy.com

(37) Alin Ozinian, “Adil Hafıza ne kadar adil?” Zaman, 01. 08. 2014; ve Alin Ozinian, “1915 in yalınışları 1965'te başlar” Zaman, 15 Haziran 2014

II) 2015 Yılında “Ermeni Soykırımı” İddiasını Canlandırma Hazırlıkları ve Militan Ermenilerin Yazdıkları-Yazdırdıkları Raporlar

Diasporadaki Ermeni örgütleri ve Ermenistan Cumhuriyetinin çeşitli kurumları 2015 yılında düzenlemeyi düşündükleri faaliyetler konusunda eşgüdüm sağlamak için Ermenistan’da ve başka ülkelerde toplantılar düzenliyorlar, raporlar yazdırıyorlar; bu amaçla Eylül 2013’te Türkiye’de de bir hazırlık toplantısı yapıldığı gazetelere yansdı. ABD’deki toplantılara katılan Türkler de var.³⁸

Ancak, 2015 yılında yapılacak etkinlikler konusunda eşgüdüm eksikliği göze çarpıyor. Önde gözükten organizatörlere anma etkinliklerinin ayrıntısı sorulduğunda, yaşadıkları çaresizlik duygusunu gizlemek amacı ile “projelerinin gizli olduğunu, sürpriz yapacaklarını, bir *Ermeni tsunamisi* yaratacaklarını” belirtiyorlar. Çaresizlik duygusunun nedenleri arasında ABD’de başlatılan tazminat davası girişimlerinin reddi, Fransa Parlamentosunda kabul edilen Ermeni soykırımını reddinin cezalandırılması yasınının Fransa Anayasa Konseyi tarafından iptal olunması sayılabilir. Şimdi, AIHM’nin verdiği Doğu Perinçek-İsviçre davası karar, militan Ermenilerin umutlarını kırdı. Hazırlık toplantıları konusunda yayımlanan haberlerin ve basın bültenlerinin analizi bu faaliyetlerde “*propaganda*”³⁹ ögesinin ağır basacağı gösteriyor..

Aşağıdaki bilgiler, 2015 Ermeni soykırımı savını yeniden gündeme taşımaya yönelik hazırlık çalışmaları konusunda bir fikir vermektedir.

1) Erivan’da 22-23 Mart 2013’te yapılan toplantı

Ermenistan Cumhuriyeti, “Ermeni soykırımının yüzüncü yıldönümünde” yapılacak faaliyetlerin koordinasyonu için 22-23 Mart 2013 tarihinde Erivan’da bir toplantı

düzenledi. Toplantının özeti 26 Mart 2013 tarihinde “Armenian Courier” Dergisinde *Harut Sasounian* imzası ile yayımlandı.

A)Ermenistan Cumhurbaşkanı *Sarkisyan*, Erivan toplantısına bir mesaj yollayarak ve şu hususları belirtti:

“a) *Holokost ile Ermeni olayları arasında paralellik vardır. Ancak, bu paralelliğin tam kabul görmemesini teessüfle karşılamak gerekir*”:

Bu mesajdan Ermeni tarafının Türkiye ile İsrail arasında esen soğuk rüzgarlardan yararlanarak, İsraili politikacıları ve bazı akademisyenleri bugüne kadar izledikleri mesafeli duruştan vazgeçirmek istediği anlaşılıyor. Şimdiye kadar, İsrail Hükümeti Ermeni olayları ile 2. Dünya Savaşında yaşanan Yahudi kırımını arasında paralellik kurulmasına yanaşmamakta, Holokost’un tarihte benzeri bulunmayan bir felaket olduğunu vurgulamaktaydı. Bu arada, Yahudi kırımının (Holokost) hukuksal açıdan, “insanlığa karşı suç” kategorisine girdiğini de belirtelim; zira Yahudi kırımını 1948 Soykırımı Sözleşmesinden önce yaşandı. Holokost ile 1915 olayları arasında paralellik kurmak, yapay yakıştırmadır. Yahudiler Almanya’da bir Yahudi Devleti kurmak için ayaklanmadılar, çeteler oluşturup Yahudi olmayan Almanlarla silahlı mücadeleye girmediler. Sırf Yahudi ırkına mensup oldukları gerekçesi ile gaz odalarına yollandılar. Bu konuda yorum yapan bazı “yandaş” yazarlar, Bernard Lewis veya Guenther Lewy gibi yaşlı Yahudilerin görüşlerinin genç Yahudiler tarafından artık desteklenmediğini ve yeni

(38) 29 Kasım 2013 tarihinde Los Angeles’te yapılan ANCA Batı Bölgesi toplantısına Dr. Bilgin Ayata ile Ruhan Şengül adlı Türklerin katıldıkları ve Kürt Ermeni ilişkilerine de değindikleri vurgulanıyor. Bakınız: *Asbarez.com*. “Charging Through Black Friday to Join the Armenian Cause at ANCA Grassroots” Toplantının 2 saatlik videosu bu sitede yayımlanmıştır.

(39) *Tanıtım, halkla ilişki, reklam, lobicilik, ve propaganda* kavramları arasındaki farklar için bakınız: *Pulat Tacar*: “İmge Düzeltmesine Yönelik Tanıtım Çalışması Konusunda bir Kavramlaştırma ve Yöntem Arayışı”ı”*Prof. Dr. Nedret Kuran Burçoğlu’na* Armağan. Kitabı Sh. 195-214. “Propaganda: Sürekli, tek taraflı, icabında hiç doğruluğu bulunmayan sav ya da görüşü ileri sürme sürecidir. Propagandanın amacı, ideolojik, dinsel ve politik amaçlarla, belirli kişi ve grupların tutumunu kontrol altında tutmak ve yönlendirmektir...”

kuşak Yahudiler ile İsraililerin Ermeni soykırımı tanıdıklarını iddia ediyorlar⁴⁰

b) Sarkisyan “Yüzüncü yıl anma” faaliyetlerinin Ermeniler arasındaki birliği vurgulamak için vesile olmasını” temenni ediyor:

Bu söylem eşgüdüm noksanına da dolaylı yönden işaret etmektedir. Diasporadaki Ermeni çevreleri, Ermenistan’da iyi yönetim (demokrasi, saydamlık, yolsuzlukla mücadele) eksikliğini dile getiriyorlar; bu da Ermenistan Hükümetini rahatsız ediyor.

c) Sarkisyan “soykırımının verdiği zararların azaltılmasını ve onarıcı adaletin sağlanmasını” talep ediyor:

Bu sözler, Ermenistan devletinin tazminat ve iade taleplerine verdiği öneme işaret sayılmalıdır. Ancak, şimdiye kadar uluslararası yargıya yapılan başvurular istenilen sonucu sağlamadığından, formek hukuk dışına taşılarak, cemile kabilinden bazı ödemeler yapılmasının sağlanması isteniyor.

d) Sarkisyan’ın “çalışmaların gelecek nesillere mücadele azmi vermesi ve sürmesi konusunda yeni yöntemler” önermesi, şimdiye kadarki çalışmaların beklenen sonucu sağlamadığının ve çabaların ancak uzun vadede sonuç getirebileceği görüşüne işaret eder.

e) Sarkisyan’ın “Türk toplumu içindeki bilinçli elemanların, inkarcılık ve suskunluk duvarını sarstığını ve ülkeyi revizyonist politikasını gözden geçirmeye yönelttiğini” söylemesi, Türk toplumu içinde Ermeni iddialarını destekleyenlerin çalışmalarının övgü ile izlendiğine, desteklendiğine ve buna ümit bağlandığına işaret sayılabilir.⁴¹

B) Sarkisyan, toplantıya katılanları yüzüncü yıl anma faaliyetleri hakkında öneri sunmaya davet etmiştir; bazı katılımcılar tarafından öne sürülen kimi görüşler şöyle özetlenebilir:

-Toplantıya katılanlardan İsraili Yair Aulon, “İsrail devletini Ermeni soykırımını

resmen tanımadığı için eleştirmiş, ancak Yahudi toplumunun geniş kesiminin Ermeni soykırımını tanıdığını” ileri sürmüştür. İsrail ile Türkiye arasında son yıllarda yaşanan gerginlik nedeni ile çeşitli ülkelerdeki Yahudi lobilerinin Ermeni soykırımı savlarına gittikçe artan oranda destek vermeğe başladıklarını gözlemlemekteyiz.

-Los Angeles’ten toplantıya katılan tarihçi Richard Hovanissian, “Ermeni Yüzüncü Yılı Anma Devlet Komisyonunu akademik konferanslar düzenleme yerine, sanatsal ve kültürel faaliyetler yapmağa” davet etmiş, “böylece daha çok sayıda insana ulaşılabileceğini” vurgulamış; “bir Pan-Ermeni Filarmoni Orkestrası kurulmasını, bununun 24 Nisan 2015 ten önce dünyanın çeşitli kentlerinde konserler vermesini” önermiştir. Hovanissian, yüzüncü yıl konusunda Türkiye’nin daha iyi hazırlık ve planlama yaptığı” görüşünü ileri sürmüştür.

Bu sözler, akademisyen konuşmacının bilimsel toplantılar düzenlenerek bir sonuca ulaşılamayacağına anlaşıldığına, o toplantılarda söylenecek yeni bir şey kalmadığına, bunlara katılanların esasen konuyu bildiklerine ve yapılacak faaliyetin kendi kendilerini tatminden başka getirisi bulunmadığına inandığını göstermektedir.

-Toplantıya New York’tan katılan Vahan Dadrian “inkârcı ülke zayıf olursa, kendi cürümlerini daha kolay kabul ettiğini; Türkiye

(40) Cengiz Aktar, “Courier International: Ou va la Turquie?” (Türkiye Nereye Gidiyor? Özel Sayı Mart-Nisan Mayıs 2014 Sh. 87. “A qu- and la réconciliation? (Ne zaman barışılacak?)” başlıklı yazı Taraf hazretes, nden Fransızcaya çeviri

(41) 29. 11. 2013 tarihinde NTV radyosunda, Mete Çubukçu’nun programında konuşan Alarko Holding Yöneticisi İshak Alaton, Türk devletinin Ermeni soykırımını tanımamasını önermiş, bu alanda “iyi örnek” olarak, gazeteci-yazar Hasan Cemal’in, dedesi Cemal Paşa’nın Ermeniler tarafından öldürülmesine rağmen Ermeni soykırımını tanıdığını açıklayan bir kitap yazdığını belirtmiştir. Anılan konuşmacı yapılan haklılıklar hakkında özür dillenmesinin barışmayı sağlayacağı görüşündedir. Aralarında akademisyenler, gazeteciler ve başkalarının bulunduğu bir grup Türk vatandaşı bildiri yayımlayarak, 1915 tehciri sırasında yaşananlar konusunda özür dilemişti. Bunların bir kısmı o dönemin trajik olaylarını soykırımı olarak nitelemiş; bir kısmı “kıırım” sözcüğünü kullanmış, bazıları da insanlığa karşı suç terimini öne çıkarmışlardır. Türkiye’deki kitapçılarda büyük bölümü Ermeni yazarlar tarafından –bir kısmı da Taner Akçam gibi yurt dışında yaşayan ve Ermeni soykırımı” savını destekleyenlerce kaleme alınmış çok sayıda kitap satılmaktadır. Hasan Cemal’in “ 1915, Ermeni Soykırımı” başlıklı kitabını Everest Yayınları, (2012) yayımladı.

güçlü bir ülke olmaya devam ettikçe, Ermeni soykırımını tamamayacağını” söylemiştir.

Bu ifade, Türkiye'nin Ermeni soykırımını resmen tanınması yolundaki beklentilerin tamamen terk edildiğine işaret eder. Öte yandan, Türkiye'nin son dönemde ekonomik ve siyasal alanda güçlenmesinin Ermeni diasporası üzerinde umut kırıcı etki yaptığı anlaşılıyor

-Halep'ten Araştırmacı *Mibran Minasyan* “soykırımının yıldönümü faaliyetlerinin *Grekler, Süryaniler-Keldanilerle birlikte yürütülmesini*” önermiş, “*Türk inkarcılarını*” bu etnik grupları Rus ordusu ile işbirliği yapmakla suçladığını, anılan grup üyelerinin de toplu şiddet uygulamasından ve soykırımından zarar gördüğünü” ileri sürmüştür.

Süryaniler ile Keldanilerin 2015 Ermeni soykırımını tanıtmaya faaliyetlerinde etkin biçimde ön plana çıkmalarını beklemek fazla iyimserlik sayılabilir. Paris gibi bazı kentlerde yaşayan Süryani ve Keldaniler Ermenilerin düzenledikleri yürüyüşlere birkaç kişinin taşıdığı pankartlarla katılmakla yetinmiyorlar. Buna mukabil Yunanlıların daha aktif olmaları ve bu münasebetle, Pontus soykırımı, Ege soykırımı gibi iddialarını yinelemeleri beklenebilir.

-Türkiye'den *Ragıp Zarakolu* “Türkiye’de gittikçe gelişen “*inkâr sanayine*” değinerek, *inkarcılığın terörizmi yüreklendirdiğini*” söylemiştir. Zarakolu bu söylemle *Hrant Dink* cinayetini anımsatmak istemiştir.

-ABD Kaliforniya'dan, *Armenian Courier* dergisinin yayıncısı, *Harut Sasunyan*, “soykırımını tanıma talebi yerine, -adaletin sağlanması- söyleminin öne çıkarılmasını; adalet kavramının esasen, soykırımının tanınması ile Ermenilerin Türkiye’den moral, parasal ve toprak iadesi taleplerinin tümünü kapsadığını” belirtmiştir. Sasunyan “*yüzüncü yıl anma faaliyetleri planlanmadan önce, kamuoyuna verilecek tek bir mesaj üzerinde uzlaşılmasını*” istemiş; “*aksi halde Türkiye’ye ve uluslararası camiaya*

Ermenilerin 24 Nisan 2015 tarihinde neyi gerçekleştirmek istedikleri konusunda farklı ve karmaşık mesajlar verilmiş olacağını” vurgulamıştır. Sasunyan, “Ermeni etkinliklerinin 2015’te bitmemesini, Türkiye haklı Ermeni taleplerini karşılayıncaya kadar sürmesini” istemiştir.

Ermeni soykırımını endüstrisine para akışının durmamasını amaçlayan bu söylem son birkaç yıldır gözlemlenen strateji değişikliğinin ilanıdır. “*Boş laf değil, para ve toprak istiyoruz*” sloganı militan Ermeniler arasında taraftar bulmaktadır. Türkiye'nin soykırımını tanıması konusunda Ermenilerin umudu kalmamıştır. Sınırlı sayıda parlamento veya eyalet meclisi tarafından, o ülke veya eyaletlerde yaşayan Ermenileri hoş tutmak için kabul edilen siyasal kararlar somut sonuç vermemektedir.

Ayrıca, Ermenilerin Türkiye ile mücadele edilmesine yönelik talepleri -günün gerçeklerine ve mevcut uluslararası dengelere uymadığı için- pek çok ülke Hükümetini bıktırmıştır. Bazı Avrupa Hükümetlerinin temsilcileri bu rahatsızlıklarını, kapalı kapılar ardında, Türk yetkililerine de açıklıyorlar; yüz yıl önce yaşanmış trajik olaylar anımsatılarak, günümüzde kendi ülkelerinin çıkarlarını zedeleyecek adımlar atılmasını, Türkiye üzerinde baskı oluşturacak yaptırımlar istenmesini, hiç bir sonuç vermeyecek, modası geçmiş dayatmalar olarak değerlendiriyorlar.

Aşağıda ayrıntılı bir şekilde anlatılan son gelişmeler.⁴² Ermenilerin tazminat konusunda bazı ülkelerin yargı organlarından çıkabilecek kararlara da bel bağlayamayacaklarını göstermektedir.

Öte yandan, Ermenilerin Batı Ermenistan olarak adlandırdıkları Türkiye Cum-

(42) ABD’de açılan Ermeni soykırımı davası düştü. 29. 03. 2013 Milliyet’ten Pinar Ersoy’un haberine göre; Ermenilerin Türkiye Cumhuriyeti, Ziraat Bankası ve Merkez Bankası’nı dedelerinin mallarına el koymakla suçladığı davada, mahkeme iddiaların siyasi boyutu nedeniyle karar yetkisinin olmadığına karar verdi. Mahkeme kararında, davanın görülebilmesi için davacıların soykırım iddialarını kanıtlanması gerektiği, bunun da mahkemenin yetki alanının dışında olduğu kaydedildi. *Yargıç Dolly Gee*, böyle bir girişimin Federal hükümetin dış ilişkileri yürütme yetkisine ciddi bir müdahale olacağına, dolayısıyla mahkemenin yetkisiz olduğuna ve davanın düşmesi gerektiğine hükmetti. Milliyet, 29. 03. 2013

huriyeti doğu illerinin Ermenistan Cumhuriyetine katılması (ya da orada bir kukla Batı Ermenistan kurulması) konusunda diaspora çevrelerinde yükseltilecek sesler, Türkiye, ileride herhangi bir nedenle zayıflar ve dağılırsa, mirasının paylaşılacağı masaya oturmayı amaçlayan, Birinci Dünya Savaşı sonu dönemini çağrıştıran nostaljik bir rüyadan ibarettir. Gerçekçi olmayan bu söylem daha ziyade Ermenilerin yerel politika pazarına yöneliktir.

-Toplantıda ilgi çeken önerilerden biri Ermeni Anayasa Mahkemesi Anlaşmalar Dairesi Başkanı *Vladimir Vardanyan*'dan gelmiştir. *Vardanyan*, "soykırımı terimi üzerinde ısrar etmenin başarısızlıkla sonuçlanacağını bilen, Ermeni yanlısı ünlü soykırım uzmanı Profesör *William Schabas* dahil bazı uluslararası hukukçuların ve siyasetçilerin değindikleri (43) 1915 olayları için soykırımı kavramında ısrar etmek yerine, insanlığa karşı suç kavramını" yeğlemek seçeneğini dolaylı olarak gündeme getirmiştir. *Vardanyan*, " -insanlığa karşı suç teriminin ilk olarak 25 Mayıs 1915 tarihinde, Britanya, Fransa ve Rusya'nın İstanbul'daki temsilcileri tarafından yayımlanan bildiride Türk yetkililerinin Ermeni katliamından sorumlu tutulacakları bağlamında dile getirildiğini" söylemiş, "II. Dünya Savaşından sonra Nürnberg Mahkemesinin Nazileri soykırımı ile değil, insanlığa karşı suç işlemekle mahkum eylediğini" vurgulamıştır. *Vardanyan*, "Ermeni Cumhuriyetinin bir "daimi kurum" oluşturarak, uluslararası mahkemelerde Türkiye'ye karşı ileri sürülecek soykırımı taleplerinin hukuksal çerçevesini araştırma ve geliştirmesini" istemiştir.

Konuşmacı bu önerisinde soykırımı teriminden açıkça vazgeçmemekle birlikte, insanlığa karşı suç kavramını, araştırılması gereken alternatif bir uluslararası ceza hukuku ögesi olarak gündeme getirmiştir. Gene de uluslararası hukukta terminoloji kargaşası bulunduğunu, *soykırımı suçunun genel anlamda insanlığa karşı suçlardan biri sayıldığını da belirtmeliyiz* (44)

Ermenistan Hükümeti daha önce de uluslararası alanda başvurulacak hukuk yol-

ları hakkında incelemeler yaptırmış, ancak kendisine iletilen öneriler doğrultusunda adım atamamıştı. Ermenistan Hükümetinin bu alanda çekingen davranmasının nedenlerinin başında, başarısızlık ihtimalini yüksek görmesi geliyor.

2) Ermeni Asıllı Uluslararası Hukuk Uzmanı Dr. Yuri Barseghov'un Önerileri

"Van Kolektifi" adlı Ermeni grubu, (45) "üç yıl kadar önce ölen, Rusya Ermenileri Birliği Uluslararası Hukuk ve Siyasal Bilimler Derneğinin yıllar boyu başkanlığını yapan Ermeni asıllı Rus hukukçusu Dr. Yuri Barseghov'un Türkiye'ye karşı Ermenistan Hükümetinin başlatabileceği yargı girişimleri konusunu incelediğini, (*Ways and means of Assigning Responsibility for the Armenian Genocide*) "Ermeni Soykırımı Konusunda Sorumluluk Yüklemenin Yolları ve Yöntemleri" başlıklı bir makale yazdığını; önerilerini Ermenistan Cumhurbaşkanı *Robert Koçaryan* ile Dışişleri Bakanı *Vartan Oskanyan*'a sunduğunu, ancak Erivan'ın bu öneriler doğrultu-

19

(43) *William SHABAS*, "Crimes Against Humanity As a Paradigm of International Atrocity Crimes". Middle East Critique, Vol. 20. No. 3 Fall 2011, sh. 253-269

Alfred de ZAYAS, "Memorandum to the European Armenian Federation for Justice and Democracy on the Genocide Against the Armenians 1915-1923 and the Application of the 1948 Genocide Convention". 2003, Beyrut Ermeni Üniversitesi yayını

(44) Savaş Suçlarına ve İnsanlığa Karşı Suçlara Geriye Doğru Yürütülme İstisnası Tanınmaması Hakkında Sözleşme (Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity. 26. . XI. 1968- Yürürlüğe Giriş Tarihi: 11. XI. 1970 Bu Sözleşmede soykırımı suçu, insanlığa karşı suç kapsamına girmektedir.

Savaş Suçlarına ve İnsanlığa Karşı Suçlara Geriye Doğru Yürütülme İstisnası Tanınmaması Hakkında Sözleşme

Madde I: Aşağıdaki savaş suçlarına, işlenme tarihleri ne olursa olsun zaman aşımı istisnası tanınmaz:

a) (8 Ağustos 1945 tarihli Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi Senedinde tanımlanan ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunun 13 Şubat 1946 tarihli 95 (1) sayılı kararı ve 11 Aralık 1946 tarihli kararları ile teyit olunan, özellikle 12 Ağustos 1949 tarihli, savaş suçlarından korunmaya ilişkin Cenevre Sözleşmesinde sayılan "ağır ihlalle" çerçevesine giren suçlar

b) (Aşağıda yazılı eylemler yapıldıkları ülkelerde yerel yasanın ihlali sayılmasa bile, barış zamanında ya da savaş sırasında işlenmiş olan, 8 Ağustos 1945 tarihli Nürnberg Askeri Mahkemesi Senedinde tanımlanan ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun (yukarıdaki fıkra da sayılan kararları ile teyit olunan), silah gücüyle veya işgal sonucunda yerinden atılma eylemleri veya "apartheid" politikası sonucunda vuku bulan eylemler veya 1948 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Engellenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinde tanımlandığı şekilde soykırımı eylemleri

(45) 19 Eylül 2013 Van Kolektifi bildirisi, www.cellectifvan.org sitesinde görülebilir.

sunda harekete geçmediğini” açıklamıştır. Van Kolektifi Grubu, şimdi, 2013 yılında, Erivan’da Türkiye’ye karşı başvurulabilecek hukuk yollarının yeniden masaya yatırıldığını ve bir araştırma grubunun bu alanda çalıştığını belirtmiş, başarı kazanılması için dosyanın iyi hazırlanması gerektiğini” vurgulamıştır.⁴⁶ Dr. Barseghov’un önerileri özetle şöyledir:

a) “Birleşmiş Milletler Teşkilatı (B.M.) Ermeni soykırımı konusuna çözüm bulamaz. B.M. Genel Kurulu kararlarına uyulması zorunlu değildir; ayrıca, B.M. siyasallaşmıştır. ABD, İngiltere gibi ülkeler B.M. Güvenlik Konseyinde veto yetkilerini kullanarak Türkiye’ye karşı gündeme getirilecek bir yaptırım önleyeceklerdir.”

b) “Ermenistan ve Türkiye Uluslararası Adalet Divanının (UAD) uyulması zorunlu karar yetkisini tanımadıkları için, UAD’na dava başvurusundan bir sonuç alınamaz. Buna karşılık, 1948 Soykırımı Sözleşmesinin IX. Maddesi⁴⁷ Ermenistan’a (eşi bulunmaz!) bir imkan sağlamaktadır. Ermenistan Hükümeti anılan IX. maddede öngörülen başvuruyu yapma kararını vermelidir. Bu konuda geç kalmamak gerekir. Zira, uluslararası hukuka göre, bir Devlet, bir uyumsuzluğu yargıya taşıma hakkında sahip iken bunu yapmazsa o Devletin mevcut durumu kabul ettiği sonucuna varılır. UAD, başka davalarda bu yönde görüş bildirmiştir.”

c) Dr. Barseghov, “1948 Sözleşmesinin geriye doğru yürütülemeyeceği, - daha önceki eylemleri kapsamayacağı- yolunda ileri sürülebilecek itirazın geçerli olmadığını, Sözleşmeden daha eski tarihte vuku bulmuş olmasına rağmen işlenen cürümün sonuçları henüz ortadan kalkmadığı cihetle Ermeni soykırımına da uygulanabileceğini” iddia etmiştir.

Soykırımı Sözleşmesinin, IX. maddesine göre, Sözleşmesinin Taraflarından biri, ihtilaf yaşadığı ülkeye karşı tek taraflı olarak UAD başvurma hakkında sahip olmakla birlikte, dava edeceği ülke ile kendi arasın-

da hukuksal nitelikte bir ihtilaf bulunduğunu kanıtlaması ve UAD yargıçlarının bunu kabul etmesi gerekir. 1948 Sözleşmesinin yorumu, uygulanması ve yerine getirilmesi bağlamında Ermenistan ile Türkiye arasında hukuksal nitelikli ihtilaf bulunup bulunmadığı uluslararası hukuk açısından çok tartışmalıdır. Uluslararası Adalet Divanının, hukuksal uzlaşmazlığın varlığı veya yokluğu hakkında eskiden verdiği kararlar, ihtilafın varlığının mahkeme tarafından kabul edilmesin kolay olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda, Türkiye, ihtilafın hukuksal değil, siyasal olduğunu belirtebilecektir.

Dr. Barseghov’un tezinin bir başka temel taşı, 1948 Sözleşmesinin daha önce vuku bulan olaylara da uygulanacağı görüşüdür. Bu görüşün dayanağı, 1948 Sözleşmesinin Giriş bölümünde kayıtlı bulunan genel saptamadır. Sözleşmenin Giriş bölümünde, “*tarihin her döneminde soykırımı suçu işlendiği*” yazılıdır. Rus hukukçuya göre, “1948 Sözleşmesinin akdinden önce vuku bulan Ermeni trajedisi de tarihte yaşanmış soykırımı örneklerinden biridir.” 1948 Sözleşmesinin Hazırlık Konferansında, tarihte vuku bulan soykırımı sayılabilecek olayların hangileri olduğu görüşülmemiştir. İçi boş olan bu pakete, her isteyen kendi yorumuna göre ve yetkili mahkemenin kararına dayanmadan herhangi bir tarihsel olayı sokmağa çalışması, uluslararası camia ve uluslararası hukuk tarafından kabul edilebilecek bir yöntem değildir. Bu yola gidildiği takdirde, tarihte vuku bulmuş binlerce olayın soykırım olduğunu ileri sürmenin yolu açılır ve uluslararası camia birbirine girer. Ayrıca, Sözleşmenin geriye yönelik olarak uygulanamayacağını ileri süren -başta Profesör William Schabas olmak üzere- çok sayıda uzman hukukçu ve akademisyen vardır.

(46) 19. 09. 2013 .The California Courier”

(47) 1948 Soykırımı Sözleşmesinin IX. maddesi şöyledir: “Soykırımı veya Sözleşmenin III maddesinde sayılan eylemler konusunda Devletin sorumluluğu dahil olmak üzere, Sözleşmenin Tarafları arasında, Sözleşmenin yorumu, uygulanması veya hayata geçirilmesi hakkında - oluşan ihtilaflar *uyuşmazlığa taraf olanlardan biri tarafından* Uluslararası Adalet Divanına sunulabilir.

3) Ermeni Diasporasının Finansmanı İle Hazırlanan ve Ermenistan Hükümetine Sunulan Alfred De Zayas Raporundaki Öneriler

Birleşmiş Milletler Teşkilatı İnsan Hakları Dairesi memurluğundan emekli olan *Alfred de Zayas*, emekliliğinde Avrupa Ermeni Federasyonunun finansmanı ile bir rapor yazmıştır. Bu rapor, önce 2003 yılında Erivan'da Ermenistan Dışişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen bir toplantıya sunulmuş, daha sonra Beyrut'taki Ermeni Haigazian Üniversitesi tarafından kitapçık olarak yayımlanmıştır.⁴⁸ Alfred de Zayas, Ermenilerin hukuk ve yargı alanında yapılabileceği girişimler konusunda aşağıdaki hususları önermiştir.⁴⁹ Bu raporda Ermenistan Hükümeti tarafından yapılması önerilen girişimlerden bazıları, daha sonra başkaları tarafından da tamamen veya kısmen dile getirilmiştir. Aşağıda bu rapor konusunda ayrıntılı bilgi vermemizin nedeni, hukuksal ve yargısal alanda yapılabilecek girişimler konusunda toplu bilgi içermesidir. Ancak, Ermenistan bu önerileri uygulamaya geçirmemiştir.

Önerilerden her biri konusundaki görüşlerimiz yeri geldikçe kısaca sunulmuştur

a) Soykırımı Yerine İnsanlığa Karşı Suç Terimi Kullanılabilir

De Zayas Ermenilerin taleplerini Sevr Anlaşmasına dayandırmalarını öneriyor ve şunları yazıyor: “*Adına katliam, yerinden etme, toplu mezalim, yok etme, etnik temizlik v.b ne denirse densin. soykırımı suçunun cezalandırılması ve mağdurlardan hayatta kalanlara tazminat ödenmesi Sevres Barış Anlaşmasının 230 ve 144 maddelerinde öngörülmüştü.... . O eylemler bugün soykırımı olarak adlandırılabilir, ayrıca, daha genel bir terim olan insanlığa karşı suçlar çerçevesine de girer*”⁵⁰.... “28 Mayıs 1915 tarihinde Fransa, Büyük Britanya ve Rus Hükümetleri ortak bir bildiri yayımlayarak, Ermenilerin katledilmesinin insanlığa ve uygarlığa

karşı suç teşkil ettiğini açıklamışlar, Osmanlı Hükümeti üyelerini sorumlu tutacaklarını vurgulamışlardı”⁵¹.

Ermeni soykırımı tezini savunan uzmanlardan William Shabas ta, Erivan'da 20-21 Nisan 2005 tarihinde yapılan bir toplantıya sunduğu bildiriye⁵² soykırımı suçu ile insanlığa karşı suç kavramlarını irdelemiş ve “1948 Soykırımı Sözleşmesinin, Rafael Lemkin'in soykırımı tanımını sulandırdığını, Devletlerin bu Sözleşme ile kendi sınırları dahilinde, kendi uyrukları hakkında, o zamana kadar hiç karşılaşmadıkları bir egemenlik kısıtlaması ile karşı karşıya kaldıklarını...Nürnberg Mahkemesi insanlığa karşı suçların savaş zamanında olduğu gibi, barış zamanında da işlenebileceğini kabul etseydi, 1948 Sözleşmesine gerek bile kalmamış olacağını...; savaş sonrası dönemde soykırımı kavramı ile insanlığa karşı suç kavramı arasında bir rekabetin mevcut olduğunu...; son zamanlarda kurulan Uluslararası Ceza Mahkemelerinin aldığı kararların 1948 Sözleşmesi tarafından korunan grupların listesini genişlettiğini...;soykırımı suçuna iştirak edenlerin suçu işledikleri zaman soykırım özel kastının (*dolus specialis*) bulunması koşulunun da artık aranmadığını,... daha da önemlisi zorunlu yer değiştirme eylemlerinde grubu fiziki olarak yok etme niyetinin bulunmasının beklenmediğini” ileri sürmüştür.

Görüleceği gibi, gerek De Zayas, gerek Shabas, kelime oyunları ile bu iki kavramın birbirinin yerine geçebileceğini ima ediyorlar. Ancak, göz ardı ettikleri önemli öğeler var. Şöyle ki: Uluslararası Ceza Mahkemesini oluşturan Roma Statüsü, Soykırımı Suçu ile İnsanlığa Karşı Suçu birbirinden ayırmış ve bu farkı

(48) *Pulat Tacar*, “Ermenistan Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna Başvursun ve Uluslararası Adalet Divanında Türkiye Aleyhine Dava Açsın” Ermeni Araştırmaları Dergisi (2010) Sh. 163-189

(49) *Alfred de Zayas*, “The Genocide Against the Armenians 1915-1923 and the Relevance of the 1948 Genocide Convention” Şubat 2010, Haigazian University Beirut-Libanon, ISBN-13:978-9953-475-15-8

(50) *De Zayas* a. g. e. Sh. 26

(51) *De Zayas* a. g. e. Sh. 30

(52) *William A. Shabas*, Sözü edilen bildirin başlığı şuydu : “The Odious Scourge; Evolving Interpretations of the Crime of Genocide”(Nefret edilesi felaket; soykırımı kavramına ilişkin yorumlarda gelişme)

vurgulamak amacı ile İnsanlığa Karşı Suç'un ayrıntılı bir tanımını yapmıştır. Uluslararası Adalet Divanı, Bosna-Sırbistan davası kararında "insanları sırf (ırksal,dinsel,etnik) bir gruba mensup olduğu gerekçesi ile yok etme özel kastının hiç bir kuşkuya meydan veremeyecek şekilde kanıtlanmış olmasını, soykırımı suçunun varlığı için olmazsa olmaz koşul" saymıştır. Divan soykırımı saydığı Srebrenitsa katliamı dışında Bosna'da vuku bulan katliamları ve diğer insanlık dışı eylemlerin İnsanlığa karşı suç kategorisinde sayılabileceğini, ancak o alanda karar v ermeğe yetkili olmadığını vurgulamıştır. UAD kararı, Shabas'ın görüşlerini desteklememektedir. Öte yandan, ülke içinde zorunlu yer değiştirme eyleminde, insanları sırf belirli bir gruba mensup buldukları için yok etme kastı bulunmaz ise, o eylem soykırımı suçu çerçevesi dışına çıkmakta ve başka kategori suçlardan sayılmaktadır; ya da ABD'de İkinci Dünya Savaşında Japon asıllı veya uyruklu olanların enterne edilmesinde görüldüğü gibi -savaş koşulları nedeni ile- suç sayılmamaktadır.

Soykırımı suçu ile insanlığa karşı suç kavramlarını birbirine karıştıran mantığa İsviçre Federal Mahkemesinin Doğu Perinçek davasında verdiği kararda da rastlamaktayız⁵³.

b) Ermenistan Birleşmiş Milletlere Başvursun ve Bu Müracaatını Soykırımı Sözleşmesinin VIII. Maddesine Dayandırısın

De Zayas'a göre : "1948 Soykırımı Sözleşmesinin VIII. maddesi, dünyada bir yerde soykırımı suçu işlendiği kanısı oluşursa, Birleşmiş Milletler Teşkilatının buna müdahale etmesi için Sözleşmeye konulmuş bir hükümdür. Bu nedenle, Ermenistan, Birleşmiş Milletler Örgütüne başvurmalı 1948 Sözleşmesinin VIII maddesinde⁵⁴ yazılı olan "soykırımının sona erdirilmesi"(sonuçlarının ortadan kaldırılması) için uygun görülecek önlemlerin alınmasını istemelidir. De Zayas sonuçların ortadan

kaldırılması terimini şöyle yorumluyor: "Sona erdirme terimi sadece suç işleyeni cezalandırmak anlamına gelmez; bu kavram işlenen suçun sonuçlarını da mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırmayı kapsar. Malını yitirenlere tazminat ödenmediği veya malları iade edilmediği için Ermeni soykırımı sonuçları ortadan kaldırılmamış bir cürümdür "

"Dünyada bir yerde soykırımı işlendiği kanısı oluşursa" söylemi, 1948 Soykırımı Sözleşmesinin sözüne ve ruhuna uygun değildir. Halen, dünyada pek çok sivil toplum girişimi, basın, akademisyenler ve siyasetçiler, soykırımı terimini ulu orta kullanıyorlar; çok sayıda ölümlerle sonuçlanan hemen her olay soykırımı olarak yaftalanıyor⁵⁵; "doğa soykırımı, hayvan soykırımı, kültürel soykırım" gibi terimler rahatlıkla - ve etkileyici biçimde- sarf ediliyor.

Ancak, Soykırımı suçunun mevcudiyeti (aslında herhangi bir suçun varlığı) konusunda yetkili mahkeme tarafından verilmiş bir karar olmadan, kimse soykırım suçlusu ilan edilememelidir. Bu yapılsa, o söylem hukuksal değil, keyfi ve siyasal nitelikli olur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu gibi, Devletlerin temsilcilerinden oluşan bir örgüt organında, geçerli bir yargı kararına istinat etmeden soykırımı nitelemesi yapılması beklenmez. İnsanlık tarihi boyunca çok sık büyük haksızlıklar, kırımlar yaşanmıştır. Bugün, birileri Afrika'dan köle ticareti veya Maya uygarlığının İspanyollar tarafından yok edilmesi; Protestanlara uygulanan Huguenot kırımı gibi trajedilerin soykırımı olduğunu vurgulayarak, bunun sonuçlarının ortadan kaldırılması talebi ile BM Teşkilatına başvurursa, yüzlerce benzer talebi tetiklemiş olacak uluslararası camia kaosa sürüklenecektir. Uluslararası camianın buna izin vermesi beklene-

(53) Pulat Tacar, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Doğu Perinçek-İsviçre Davası-Bir Düşünceyi İfade Özgürlüğü Sorunu ve Adil Bellek Talebi" Kaynak Yayınları, Eylül 2012; ss. 96-100.

(54) Soykırımı Sözleşmesi "Madde VIII: Sözleşmeye Taraf Devletlerden herhangi biri, soykırımı fiillerinin veya üçüncü maddede belirtilen herhangi bir fiilin önlenmesi ve sona erdirilmesi için gerekli gördükleri takdirde, Birleşmiş Milletlerin yetkili organlarından, Birleşmiş Milletler Şart'ına göre harekete geçmesini isteyebilir. "

(55) William A. Schabas, Genocide in international Law, Cambridge University Press S. 6

mez; “Pandora’nın Kutusunun açılmasını” hiçbir Devlet kabul etmek istemez. Gene de ulusal ölçekte, bazı hükümetler, veya siyasetçiler, tarihte vuku bulmuş olan ve toplumların belleğine yerleşen trajedileri, halk gruplarını oluşturan bireylerin bilincinde canlı tutmak amacı ile, gerek akademik çevrelerde, gerek siyasal ortamlarda, -düşmanlıkları veya nefret kültürünü körüklemek pahasına da olsa- geçmiş tek yanlı anma etkinlikleri düzenlemeye devam edeceklerdir.

Türkiye, bu gelişmelere Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun “*adil bellek*” söylemi ile önemli bir katkıda bulunmuştur. Bu yaklaşımın felsefi temellerine, Farnsız filozofu, Paul Ricoeur’ün “*tarih eğer gerçekse, çift taraflı bir gerçekliktir*”⁵⁶ görüşünde rastlamaktayız. Bu öneri tarihin tek taraflı algılanmaması gerektiğine de işaret eder.

Nihayet, günümüzde, dünyanın her bölgesinde medyada, akademik ve siyasal çevrelerde “*geçmişle hesaplaşma*”⁵⁷ projelerinin pek revaçta olduğuna dikkat çekmeliyiz. Tarihte vuku bulmuş haksız eylemler, katliamlar veya diğer cürümler konusunda özür dileme adımları atılmakta, sergiler açılmakta, filmler yapılmakta, kitaplar yazılmaktadır. Bu yaklaşımların günümüz insanının etik anlayışını etkilediği biliniyor. Aynı düşünceler Türkiye’de de irdelenmektedir.⁵⁸

c) Ermenistan Uluslararası Divanı (UAD) Nezdinde Soykırım Sözleşmesinin IX. Maddesine Dayanarak Dava Açsın⁵⁹

De Zayas’a göre: “*Ermenistan, 1948 Soykırımı Sözleşmesinin IX. maddesine dayanarak UAD nezdinde dava açabilir; Anılan IX. madde Soykırımı Sözleşmesinin yorumu, uygulanması ve yerine getirilmesi konusunda, ayrıca Taraf Devletin soykırımı ya da Sözleşmenin III. maddesinde öngörülen eylemlerden herhangi birine ilişkin sorumluluğu hakkında Taraf Devletler arasında bir ihtilaf bulunduğu takdirde, bu ihtilafın Taraflarından birinin eli ile Ulus-*

lararası Adalet Divanına götürülmesini öngörmektedir. Ermenistan Cumhuriyeti anılan IX. maddeye dayanarak UAD’na başvurmalıdır”.

Yukarıda da sunulduğu gibi, UA.D., De Zayas’ın önerdiği biçimde bir taleple karşılaşınca, her şeyden önce, iki veya daha fazla devlet arasında Divan Statüsünün 38. maddesine sözü edilen cinsten bir hukuksal uyumsuzluk bulunup bulunmadığını inceleyecektir. Bu maddeye göre -varsa- hukuksal uyumsuzluk uluslararası hukuk kurallarına göre çözüme bağlanır. UAD içtihadına göre: “*uyumsuzluk, bir hukuksal ya da fiili konuda, iki taraf arasında karşıt hukuksal görüşlerin ya da çıkarların çatışması anlamına gelir*”; “*uyumsuzluğun objektif olarak saptanması gerekir*.”; “*taraflardan birinin talebinin öbür tarafça açık olarak reddedildiğinin kanıtlanması icap eder*.”⁶⁰

Ermenistan Cumhuriyetinin, UAD nezdinde dava açmadan önce, iki Devlet arasında hukuksal ihtilaf bulunduğunu resmen kayda geçirmek için Türkiye Cumhuriyetine resmen başvurması, Türkiye’nin bu ihtilafın varlığını kabul etmesi gerekecektir. Bu prosedür, UAD ‘e başvurmak için iki devlet tarafından onaylanacak bir dava dilekçesinin ortaklaşa hazırlanması ve onaylanması anlamına gelmez. Sadece uyumsuzluğun varlığının taraflarca kabulü demektir. Uluslararası Adalet Divanı içtihatlarını incelendiği takdirde, Ermenistan’ın ileri sürebileceği “*1915 olayları ile ilgili olarak, 1948 Sözleşmesinin uygulanması, yerine getirilmesi konusunda Ermenistan*

(56) Paul Ricoeur, “Zaman ve anlatı; Tarih ve Anlatı” Sayfa 21, Yapı Kredi Yayınları 2009

(57) Mithat Sancar. “Geçmişle Hesaplaşma-Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne” İletişim yayınları 2007,

(58) Esra Özyürek (derleyen) “Hatırladıklarıyla ve Unuttuklarıyla Türkiye’nin Toplumsal Hafızası” İletişim yayınları, 2001

(59) 1948 Soykırımı Sözleşmesinin IX. maddesi : “Soykırımı veya Sözleşmenin III. maddesinde sayılan eylemler konusunda Devletin sorumluluğu dahil olmak üzere, Sözleşmenin Tarafları arasında, Sözleşmenin yorumu, uygulanması veya hayata geçirilmesi hakkında - oluşan ihtilaf, uyumsuzluğa taraf olanlardan biri tarafından Uluslararası Adalet Divanına sunulabilir. ” Bu hüküm, Sözleşme Taraflarından birine, dsava açacağı taraf ile anlaşmadan res’en dava açma hakkını tanımaktadır.

(60) Filistin’deki Mavromatis Şirketi Davası Kararı Karar No. 2, 1924 CPJI Serie A No. 2 Sh. 11 Bulgaristan, Macaristan, Rumanya arasında akdedilmiş barış anlaşması dosyası. Danışal görüş: 1950 Kararları sh. 74; Güney-Batu Afrika UAD Kararı: 1996 Kararları Sh. 615. paragraf 29

ile Türkiye arasında bir hukuksal ihtilafın” varlığının iddia edilmesi ve ispatı çok güçtür. Siyasal ihtilaf ve yorum farkı hukuksal ihtilaf anlamına gelmez. 1915 olaylarının soykırımı olduğu ya da sayılmadığı şeklindeki değerlendirme siyasal nitelik taşır. Öte yandan, Ermenistan ile Türkiye arasında İsviçre’de -çok sayıda devlet temsilcisinin tanıklığında- imzalanmış bir protokol vardır. Bu protokol, taraflar arasında mevcut sorunların tespitine yönelik çalışma yapılmasını öngörmektedir. Bugüne kadar yürürlüğe girememesinin başlıca nedeni, Ermenistan’ın Azerbaycan top- raklarını işgalden vazgeçmemesidir.

Davanın UAD tarafından kabulü için, davayı açanın, somut olarak, “karşı tarafın 1948 Sözleşmesinin hangi hükmünü çiğnemiş, Sözleşmenin ruhuna veya sözüne aykırı yorumlamış ya da hangi yükümlülüğünü yerine getirmemiş” olduğunu açıklaması ve hukuksal ihtilafın varlığını kanıtlaması gerekir. Ermenistan, bu konuda başarı kazanma şansının bulunduğunu görseydi, U.A.D. nezdinde şimdiye kadar çoktan dava girişiminde bulunurdu. Yapamadı ise, hukuksal ve siyasal engelleri fark etmiştir.

d) De Zayas’a Göre, ”Uluslararası Adalet Divanı (U.a.d.) Soykırımı Suçunun Varlığını Saptamalı ki Tazminat Taleplerinin Sonuçlanması Kolaylaşsın”:

“Faillerden hiç biri hayatta olmadığı için Soykırımı Sözleşmesinde öngörülen cezai kural- ların uygulanması söz konusu olmayacaktır. Ancak, haksız olarak el konulan ve soykırımından (hayatta kalanlara) veya bunların varislerine ve Ermeni Kilisesine iade edilmeyen veya tazmin olunmayan Ermeni malları vardır.” “Ulusla- rarası Adalet Divanının soykırımının varlığını saptaması, tazmin ve iade taleplerinin sonu- ca bağlanmasına yol açacaktır. Buna, Erme- ni halkına ve Ermeni Kilisesine iade edilmesi gereken, Ermeni halkı için tarihsel ve kültürel önemi bulunan varlıklar, örneğin kiliseler, ma- nastırlar dahildir.”

De Zayas, asıl amacın, tazminat sağ- lanması olduğunu böylelikle açıklanmış ol- maktadır. Ancak, adı geçenin bu konuda göz ardı ettiği en önemli husus, I Dünya Savaşı sonunda akdedilen Moskova, Kars ve Lozan Anlaşmaları, ayrıca ABD ile Türkiye Cumhu- riyeti arasında 23Aralık 1923 tarihinde akde- dilen Tazminat Anlaşması ile tazminat konu- sunun çözüme bağlanmış olduğudur. Bu özel anlaşmaların mevcudiyeti, varılan uzlaşma- nın, tüm genel hukuk ilkelerin önüne geçme- sini ve öndegelimi bulunmasını sağlamıştır..

e) Ermenistan Devleti Dünyadaki Tüm Ermenileri Temsil Edebilir mi?

De Zayas’a göre, “Ermenistan Dev- leti tüm Ermeni asıllılar adına harekete geçebilir”. “Türkiye, Ermenistan’ın soykırımın- dan kurtulanların haklarını temsil etme hak- kının olmadığı yolunda bir itiraz ileri sürerse, İsrail Mahkemesinin Eichman davasında kabul ettiği “koruma ilkesi” kavramı ile buna cevap verilebilir. Ayrıca Ermenistan diasporadaki tüm Ermenilere yurttaşlık hakkı tanımaktadır.”

Ermenistan Devletinin dünyadaki tüm Ermenileri -veya vatandaş saydıklarını- tem- silen uluslararası mahkemelerde dava açma yetkisinin uluslararası yargı önünde kabul görüp görmeyeceği bilinmiyor. Böyle bir id- dianın uluslararası alanda kabulü, emsal teş- kil edeceğinden- herhalde- pek çok hukuksal yapı taşını yerinden oynatacaktır. Ancak, De Zayas bu konuda hukukun en temel ilkele- rinden birini arka plana atma gayreti içine girmiştir. Türkiye devletinden tazminat iste- yecek bireyler veya hak sahibi varisler varsa, bunların öncelikle ulusal yargıya başvurarak haklarını aramaları zorunludur. De Zayas ulusal hukuk kanallarını atlanmasını ve ken- dilerine müzahir olacağını sandıkları bir baş- ka ülkenin yargısına başvurulmasını öneriyor. Bu yönde öneride bulunmasının dfayanağı, bazı ABD mahkemelerinin, başka ülkeler ulusal mahkemelerinin ihtilafı dava hakkın- da verecekleri kararı beklemeden, kendilerini yetkili sayarak, bir başka ülkede vuku bulmuş

olaylar ve eylemler sonucu oluşmuş zararların tazmini konusunu görüşmesi ve kararlar almasıdır. De Zayas, aşağıda sunacağımız “Altman/Avusturya-Klimt tabloları” davası örneğinin Türkiye açısından emsal teşkil edebileceğini ileri sürüyor. Ancak, ABD yüksek yargısının Ermenilerin sigorta ve tazminat davaları hakkında aşağıda ayrıntısına değineceğimiz son kararları bu konuda da bir son uca varılamayacağını göstermiştir.

f) Uluslararası Adalet Divanından Ermeni Soykırımı Hakkında İstisari Görüş İstensin

De Zayas’a göre, “*Ermenistan, U.A.D.’-dan danışsal görüş talep edebilmesi mekanizmasını harekete geçirmelidir. B.M. Anayasasının 96. maddesi gereğince B.M. Güvenlik Konseyinin veya Genel Kurul’unun “1948 Soykırımı Sözleşmesinin, 1915-1923 Ermeni Soykırımına tatbiki” konusunda ve/veya “Türk devletinin Ermeni toprakları, malları ve kültürel mirasını elinde bulundurmaya devam etmesinin hukuksal sonuçları” hakkında ve /veya “Ermeni Soykırımından kurtulanların ardıllarına Türk Devletinin tazminat ödemesi” konusunda Uluslararası Adalet Divanından danışsal görüş talep yetkisi vardır.” “Danışsal görüş istenmesi talebi Güvenlik Konseyine sunulursa orada veto edilebilecektir; buna karşılık B.M. Genel Kurulu harekete geçirilebilir”..*

Bu konuda B.M. Genel Kurulu nezdinde yapılacak bir girişimin başarı şansının bulunmadığını Ermeni asıllı hukukçular da çok iyi biliyorlar. Bu alanda en ufak bir başarı şansı bulunsaydı ya da konjonktür elverişli olsaydı, Ermenistan devleti veya onu destekleyenler, şimdiye kadar çoktan girişim yaparlardı.

g) Moskova, Kars ve Lozan Anlaşmaları

De Zayas, Ermenistan ile Türkiye arasında akdedilmiş bulunan Kars Anlaşması hükümlerini yok saymak eğiliminde. Ermeni finansörlerine hoş görünmek isteyen adı ge-

çen, hiçbir zaman yürürlüğe girmemiş olan Sevr Anlaşmasının esaslarının, bulunacak yeni çözüme dayanak sayılmasını istiyor, Sevr taslağında öngörülen çözümün Lozan Anlaşması ile ortadan kaldırıldığını kabule yanaşmıyor. Oysa, Lozan Anlaşması, tehcirde mallarını kaybeden Osmanlı vatandaşı Ermenilerin hakları konusunda ayrıntılı hükümler taşır.

h) Soykırımı Sözleşmesi Geriye Doğru Yürütülebilir mi?

De Zayas’a göre: “*Soykırımı Sözleşmesinin geriye doğru yürütülemeyeceği ve Ermeni, soykırımının 1948 Sözleşmesi akdedilmeden önceki bir tarihte vuku bulduğu yolunda itiraz gelirse, buna da şöyle cevap verilmelidir: 1948 Sözleşmesinin Giriş bölümünde, tarihin eski dönemlerin de soykırımı suçu işlendiğini belirtilmiştir. Binaenaleyh, Sözleşme, eskiden vuku bulmuş bazı olayların soykırımı sayıldığını kabul etmektedir. Birleşmiş Milletlerden şimdi beklenen, Sözleşmenin Giriş bölümünde sözü edilen eskiden vuku bulmuş olan soykırımı eylemlerinden birinin Ermeni soykırımı olduğunu kabul etmesidir. Ermenistan Cumhuriyeti, bunu sağlamak için konuyu Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna getirmelidir.”*

Alfred de Zayas: “*1948 Soykırımı Sözleşmesinin yeni bir uluslararası suç yaratmadığını, daba önce var olan uluslararası hukuk kuralını teyit ettiğini ileri sürüyor. İnsanlığa karşı suç kavramının Osmanlı Ermenileri katledildiği zaman da var olduğunu, bunun da ikame ve tazmin ile kişisel cezai sorumluluk sonuçları doğurduğunu” iddia ediyor*⁶¹.

Uluslararası hukuk uzmanlarının 1948 Sözleşmesinin daha önce vuku bulmuş olan olaylara uygulanıp uygulanamayacağı hakkındaki görüşleri çelişkilidir. Sözleşmenin geriye doğru tatbik edilebileceğine dair Soykırımı Sözleşmesinde bir hüküm yoktur. Bu alandaki tartışmanın olsa - olsa bir UAD kararı ile sonuca bağlanması mümkündür. Ancak, kanımızca, UAD de son derecede tartışmalı

(61) De Zayas. A. g. e. Sh. 34

olan bu konuda kesin bir karara varmağa yanaşmayacaktır. 1948 Sözleşmesinin soykırımı suçunu işleyen bireylerin cezalandırılmasına ilişkin hükümlerinin -aradan geçen zamanda zanlıların hiçbir hayatta kalmadığı için- uygulanmasına artık olanak kalmamıştır. De Zayas ve onu destekleyenlerin amacı, soykırımı eyleminde devletin sorumluluğuna ilişkin 1948 Sözleşmesi IX Madde kuralını devreye sokabilmektir. Ama, devletin sorumlu olması için , soykırımı suçunun birey//bireyler tarafından işlenmesi gerekir. Böyle bir suçun işlenmiş bulunduğu yetkili mahkeme karar verecektir. Mahkeme karar vermeden, *soykırımı suçu bukuken oluşmayacağından, yargı tarafından varlığı saptanmamış bir suç hakkında devletin sorumluluğu doğmaz kamıındayız*. De Zayas bu hukuksal gereği atlamak, soykırımı suçu yargı tarafından saptanmadan siyasal suçlama ile var olduğu ileri sürülen soykırım suçundan devletin sorumlu olduğunun ilanını talep etmektedir. Talebi hukuksal değil, siyasaldır.

26

i) Devletin Haksız Fiil İle Verdiği Zarar Konusundaki Sorumluluğu İlkesi

De Zayas “ *bir Devletin uluslararası eyleminin oluşturduğu zararı tazmin etmekle mükellef olduğunu*” belirtiyor. De Zayas’a göre, “*uluslararası camia bir uluslararası cürüm sonucu ortaya çıkan durumu bukuken kabul etmemeli, hukuka aykırı durumun devamını sağlayarak, suç işleyene destek olmamalı ve yükümlülüklerin yerine getirilmesini talep eden devletlere yardımcı olmalıdır.*”

Uluslararası Hukuk Komisyonu da 2001 yılında 53. oturumunda *Uluslararası Haksız Fiillerin Oluşturduğu Zararlar Hakkındaki Sorumluluk Konusunda bir Anlaşma* taslağını kabul etmişti. Bu taslak Anlaşma haline dönüşmemiştir. Hukukun genel ilkelere göre, haksız fiil ile bir başkasına zarar veren bunu tazmin etmekle mükelleftir. De Zayas ve onun gibi düşünenler, Osmanlı Devleti döneminde Osmanlı Ermenilerine yapılan haksız fiillerle verilen zararların taz-

mini konusunda, Osmanlı Devletinin ardılı olan Türkiye Cumhuriyetinin sorumluluğu bulunduğunu ileri sürüyorlar. Ancak, sözü edilen Anlaşma taslağının *55.maddesine göre, ibtilaflı konuda yapılmış bir özel anlaşma (lex specialis) var ise,-yani uyumsuzluk veya zarar bir özel anlaşma ile çözüme bağlanmış ise- bu özel anlaşma Devletin sorumluluğuna ilişkin genel ilkenin önüne geçer.*

Türkiye’nin Rusya ve Ermenistan ile akdettiği Moskova ve Kars Anlaşmaları, Fransa ile yaptığı Ankara Anlaşması, Lozan Anlaşması ve ABD ile akdettiği 24 Aralık 1923 Tazminat Anlaşması bunları akdeden Devletler açısından, Devletin sorumluluğu konusunu nihai olarak çözüme bağlayan öndegelimli özel anlaşmalardır⁶² Esasen bu nedenle Ermeni yorumcular yukarıda saydığımız özel anlaşmalardan bahsetmezler ve yok saydırmak isterler.

j) Soykırımı Suçu Zaman Aşımına Uğramaz Görüşü

De Zayas, “*soykırımı suçunun zaman aşımına uğramayacağı*” görüşünü savunuyor; bu görüşünü 26 Kasım 1968 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından kabul edilen,- 11 Kasım 1970 tarihinde yürürlüğe giren,- -(Türkiye’nin Taraf olmadığı-) “*Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçların Zaman Aşımına Uğramayacağına Dair Sözleşmenin*” 1 maddesinde “*işlendiği tarihe bakılmaksızın 1948 Sözleşmesi tarafından tanımlanmış olan soykırımı suçuna zaman aşımı sınırlaması uygulanamaz*” kuralına dayandırıyor.

Ayrıca, De Zayas’a göre “*Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 15. maddesinin 1. fıkrasında kayıtlı “nullum crimen sine lege; nulla poena sine lege praevia” (Yasa ile saptanmamış suç olmaz; daha önce kabul edilmiş bir yasa olmaksızın ceza verilemez) kuralları, aynı*

(62) *Pulat Tacar ve Maxime Guain* “ State Identity, Continuity and Responsibility, the Republic of Turkey and the Armenian Genocide A reply to Vahagn Avedian” (Devlet Kimliği, Süreklilik ve Sorumluluk, Türkiye Cumhuriyeti ve Ermeni Soykırımı. Vahan Avedyan’a Cevap), , European Journal of International Law Volume 21, No. 3, Ağustos 2012. Sh. 834

maddenin 2. fıkrası hükmü ile dengelenmiştir". De Zayas'ın değindiği ikinci fıkrada: "işbu madde uluslar camiası tarafından kabul edilmiş olan hukukun temel ilkelerine göre, suç teşkil eden eylemlerin veya ibmallerin yargılmasını ve cezalandırılmasını engellemez" kuralı yazılıdır. "Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesininin 11 madde 2 fıkra kuralı da bunu destekler". De Zayas'a göre "1948 Soykırımı Sözleşmesininin hem soykırımını önlemeğe, hem de suçluyu cezalandırmaya yönelik iki işlevi vardır... Soykırımı suçunu işlemiş bulunanların bu suç sonucunda sağladıklarını muhafaza etmelerine müsaade edilmemelidir."

Yukarıda belirtilen görüşlerin Ermeni soykırımı savı ile doğrudan ilişkisi yoktur. Zira, 1948 Soykırımı Sözleşmesi çerçevesinde yargılanacak zanlı yoktur. Ayrıca, 1915 ten başlayarak yapılan yargılamalarda Osmanlı mahkemeleri tehcir sırasında suç işleyenler cezalandırılmıştır.

Osmanlı vatandaşı kimi görevliler ile bazı Osmanlı vatandaşlarının Osmanlı Ermenilerine karşı -yürürlükteki Osmanlı yasalarına göre- suç oluşturan bazı eylemler yaptıkları yadsınmamaktadır. Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Halaçoğlu ve Türkiye Cumhuriyeti Arşivler Genel Müdürü Yusuf Sarınay yayımladıkları çok sayıda kitap ve makalede Osmanlı Devletinin, Osmanlı yasalarına göre suç işleyenleri kovuşturma ve cezalandırma görevini yerine getirdiğini açıkladılar⁶³. Örneğin, bu bağlamda, 30 Eylül 1915 tarihinde Soruşturma Komisyonları kurulmasına karar verilmişti. 1915-1916 yıllarında Osmanlı Ermenilerine karşı Osmanlı yasalarına göre suç işleyenlerden 1673 kişi yargılanmıştır. Bunlar arasında binbaşı, yüzbaşı, üsteğmen, teğmen, jandarma bölük komutanı rütbesinde subaylar, polis komiseri, nahiye müdürü, tahsildar, kaymakam, belediye başkanı, katip, sevk memuru, mal müdürü, tapu memuru, muhtar, telgraf müdürü, nüfus memuru, başkatip, Terk Edilmiş Mallar Komisyonu Başkanı gibi 170 kamu görevlisi vardır. Gerisi, çapulcu, çete üyesi veya halk arasından gelen vatan-

daştır. 1916 yılı ortalarında sona eren yargılamalar sonucunda 67 idam, 524 hapis, 272 be-
raat ve yargılamanın reddi kararı verilmiştir. 69 kişi sürgün, pranga, para ve kürek cezasına çarptırılmıştır. Bu yargılamalar, pek çok başka yayında sözü edilen⁶⁴ ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında İstanbul ile ülkenin başka yerleri işgal altında iken 1919 yılında yapılan yargılamalardan ayrıdır.

Nihayet, yukarıda sözü edilen Moskova, Kars, Ankara, Lozan ve ABD ile Tazminat Anlaşmaları da sorunun diğer hukuksal boyutlarını çözüme bağlamıştır.

k) Yetkili Mahkeme ve Soykırımı Konusunda, Suçun İşlendiği Ülke Dışındaki Bir Mahkemeye Evrensel Yargı Yetkisinin Tanınması

1948 Soykırımı Sözleşmesi, yetkili mahkeme konusunda çok açık bir hüküm içermektedir. Buna göre, yetkili mahkeme, suçun işlendiği ülkenin yetkili yargı organıdır; veya taraflar anlaşmaları takdirde bir uluslararası mahkemedir.

Alfred de Zayas, "soykırımı suçunun, 1948 Sözleşmesinin öngördüğünün dışına çıkılarak, suçun işlendiği ülkenin mahkemesi dışında, suçtan zarar görenlerin yaşadığı bir ülke mahkemesinde de kovuşturulabileceğini" savunuyor ve Adolf Eichman'ın Arjantin'den İsrail'e kaçırılarak orada yargılanarak mahkum edilmesini örnek gösteriyor; Eichman'ın İsrail mahkemesinin yetkili olmadığına dair savunmasını çürütüyor; *delicta juris gentium* (uluslararası hukuka aykırı suçlar) alanında İsrail'deki Eichman davasında yerel mahkemenin aldığı kararı geçerli (ve emsal karar) sayıyor; bir yerel mahkemenin bu yargılama

(63) Doç. Dr. Yusuf SARINAY, "Ermeni tehciri ve yargılamaları 1915-1916" Türk Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyumu Bildirisi. Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi 2006; Sh. 263-264. Dr. Sarınay bu bilgileri, Osmanlı İçişleri Bakanlığının, Dışişleri Bakanlığına yolladığı, 19 Şubat 1916, 12 Mart 1916 ve 22 Mayıs 1916 tarihli gizli yazıların ekindeki listelere dayandırmaktadır.

(64) Prof. Murat BELGE, "1919 yargılamaları" "Radikal 8-9 Nisan 2005"

konusunda yetkili olduğu görüşünü ileri sürüyor.

Ancak dünyadaki gelişmeler farklı yönde ilerliyor: Avrupa Birliği Konseyi, kabul ettiği Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele başlıklı Çerçeve Kararı ile AB ülkeleri yerel mahkemelerinin başka ülkelerde işlenmiş soykırımı suçlarını da bazı koşullarda yargılayabilmesini öngörmüştür. Buna “evrensel yargı yetkisi” deniyor. Bu ilke 1948 Sözleşmesinin Hazırlık Konferansında çopk tartışılmış ve reddedilmişti. Sözü edilen AB çerçeve kararı – kanımızca- 1948 Sözleşmesinin ihlalidir⁶⁵. Ancak, az sayıda AB ülkesi sözü edilen Yönetmelikte öngörülen evrensel yargı yetkisi seçeneğini kabul etmiştir.

ABD’de görülen Avusturya/Altman davasında, ABD Mahkemesi -kanımızca- yetkisini aşarak davayı görmüş ve Avusturya’yı haksız ilan etmiştir⁶⁶. Yukarıda değindiğimiz gibi, Alfred de Zayas ve Ermeni diaspora örgütleri dipnotta özetini verdiğimiz bu kararın Türkiye’den tazminat alınması konusunda emsal teşkil edebileceğini ileri sürüyorlar.

1) Suç işlendiği Tarihte Var Olmayan Devlet Soykırımı Suçu İşleyenleri Yargılayabilir mi?

De Zayas, “*Eichman davasından hareketle, suçun işlendiği sırada mevcut olmayan bir Devletin, mağdurlar ile -bukuken kabul edilebilir bir ilişki içinde bulunması durumunda, yeni kurulan Devletin mahkemelerinin de soykırımı suçu zanlısı bazı yabancı uyruklu kişileri yargılayabileceği görüşünü*” savunuyor; bu bağlamda, “*suçun işlendiği tarihte var olmayan Ermeni Cumhuriyetinin soykırımı mağdurlarının ve soykırımından kurtulanların haklarını temsil edeceği*” yazar tarafından iddia edilmiş oluyor. De Zayas, “*Fransa, Kanada ve ABD gibi devletlerin de soykırımından kurtulanların soyundan gelen kendi yurttaşlarının, hatta halen ülkelerinde ikamet edip te vatandaş olmayanların da haklarını temsil edebileceğini*” ileri sürüyor.⁶⁷

m) Devletin Sorumluluğu Ardıl Devlete Sirayet Eder Görüşü

De Zayas “*uluslararası bukukta Devletin sorumluluğunun ardıl devlete ve Hükümetlere de sirayet ettiğini eski bir Hükümetin ihlalleri nedeni ile doğan talepler konusunda, daba sonra görev alan Hükümetlerin sorumluluğunun devam ettiğini bunun özellikle soykırımı suçu işlenmiş olması durumunda geçerli olduğunu*” vurguluyor⁶⁸. “*Bu ilkeye göre Federal Alman Cumhuriyeti Üçüncü Reich’in işlediği tüm suçlarla ilgili tazmin sorumluluğunu üstlenmiştir*”. “*Devlete ait Mallara, Arşivlere ve Borçlara İlişkin Ardıl Devletin Sorumluluğu*” Hakkındaki 8 Nisan 1983 Tarihli Viyana Sözleşmesinin 36. maddesi, ardıl Devletin sorumluluğunun, Hükümet değişiminden

(65) Pulat Tacar, “Avrupa Birliği’nin Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele ile Soykırımın ve İnsanlığa Karşı Suçların İnkârının Cezalandırılmasına İlişkin Çerçeve Kararı” 2013, Ermeni Araştırmaları Dergisi, ss. 57-84; Yaşar Yakış, “European Union Framework Decision on the Offences of Denying a Crime” Review of Armenian Studies, No. 23, July 2011, ss 63-92

(66) Altman davası romanlara ve filmlere konu olmuş bir olaydır. 1926 yılında Viyana’da ölen Bayan Bloch Bauer, ünlü Avusturyalı ressam Klimt tarafından yapılmış iki portresini ve dört peyzajı Avusturya (Resim Galerisi) Müzesine vermesini vasiyet etmiş, kocası da yazılı olarak bu vasiyeti teyid etmiştir. Naziler Avusturya’yı ilhak etmişler ve Bay Bloch 1938 yılında İsviçre’ye kaçmıştır. Araya savaş girmiş, tablolar bir şekilde bir Alman subayına, ondan da yeniden Avusturya Müzesine intikal etmiştir. Ailenin yeğenlerinden biri olan Bayan Altman ABD’ye göç etmiş ABD vatandaşı olmuştur. Altman, Bloch veresinden kendine düşen payı Avusturya’da talep etmiş, bir kısım mallar ve hatta bazı “Klimt desenleri” kendisine verilmiş, bunun karşılığında talep ettiği 6 tabloyu Viyana Resim Müzesinde bırakması istenmiştir. Altman önce bu teklifi kabul eder görünmüş, sonra vazgeçmiş, Avusturya’da dava açma işlemlerini başlatmış, dava teminat gideri çok yüksek olduğundan yeniden vazgeçmiş, sonunda tabloların iadesi davasını Kaliforniya’ya taşımıştır.

Kaliforniya mahkemesinin gördüğü Altman davasının esasını ABD’nin Yabancı Devletlerin Yargı Muafiyeti (FSIA) Yasasındaki yargı bağımsızlığından Avusturya’nın yararlanıp yararlanamayacağı, başka bir anlatımla, muafiyet istisnasının 1930-1940’lı yıllara geriye dönük olarak geçerli sayılıp sayılmayacağı oluşturmaktadır. Mahkemeye göre, “*Avusturya’nın Klimt tablolarına el koyması 18 Ekim 1907 tarihli Labeş Savaş Hukuku Sözleşmesine aykırıdır; ayrıca Avusturya tüm Nazi işlemlerini 1946 yılında resmen bukuk dışı saymış; bu nedenle Avusturya “savaş sırasındaki malın gaspı uygulamalarının” yargı bağımsızlığından muaf tutulmasını beklememelidir. ABD Hükümeti Almanların işgal ettikleri ülkelerde, mala zorla ve yasa dışı el koyma eylemlerine karşı olduğunu her zaman açıklamış. Öte yandan, başka ülkelerin (örneğin Belçika, İtalya, Mısır, İsviçre, Fransa) yasaları ve mahkemeleri de devletin yargı bağımsızlığının mutlak değil, sınırlı olduğunu kabul etmektedir*”

ABD Mahkemesi: “*i) bir el koymanın meşru olması için kamu yararı bulunması gerektiğini; ii) yabancılara, yerlilere kıyasla ayrımcı işlem yapılmaması icab ettiğini; iii) bakça bir karşılığı ödenmeden mala el koymanın yasal olmadığını*” kararına yazmıştır.

Mahkeme Avusturya devletini dava tarafı saymış Avusturya’nın “Kaliforniya Mahkemesinin yetkisiz olduğu, davanın Avusturya’da görülmesi gerektiği” yolundaki itirazını reddetmiş, “Avusturya’daki dava giderlerinin yüksekliliğinin Avusturya Mahkemesinin uygun dava mercii olmaması sonucunu doğurduğunu” vurgulamıştır.

(67) Alfred De Zayas A. g. e. Sh. 53

(68) Alfred de Zayas a. g. e. Sh. 62

etkilemeyeceğini âmidir. “Benzer şekilde, Osmanlı Sultanlığının ve daha sonra Mustafa Kemal rejiminin haksız bir şekilde el koyduğu Ermeni mallarına ilişkin talepler yok sayılamaz. Ardıl Devlet kendisinden önceki Devletin ve Hükümetin yaptığı iblallerden sorumlu olmağa devam eder. Bu ilke Lighthouse Hakemliği davasında Uluslararası Hakem Mahkemesi tarafından da açıklanmıştır. O davada, Fransa, Özerk Girit yönetiminin iblallerinden Yunanistan’ın sorumlu olduğunu ileri sürmüştü”.

n) Soykırımı ve Etnik Temizlik Kurbanlarının Hakları ve Al Kassawneh Raporu

De Zayas’agöre; “etnik temizlik ve soykırımı kurbanlarının hakları zaman aşımıyla kaybolmaz” “Bu haklar, Özel Raportör olarak atanan Awn Shawkat Al Khassawneh tarafından yazılıp B.M. İnsan Hakları Komisyonu Alt Komitesine sunulan ECN.4/Sub.1/1997/23, Ek II rumuzlu raporda ve o rapora ekli Bildirge taslağında kayıtlıdır Bu haklar-özetle- şunlardır: a) kurbanların evlerine geri dönme ve mallarını geri alma hakkı; b) iade veya telafi sağlama hakkı.” Raporun ekinde bulunan Bildirge taslağında halkların zorunlu göçe tabi tutulmasının hukuka aykırı olduğu belirtilmiştir.

Yukarıda sözü edilen savaş sonrası anlaşmaları bu alanlarda hukuken geçerli çözümler getirmiştir. Ermenilerin sözcülüğüne soyunan yazar, bu meşru Anlaşmaları yok saymak eğilimindedir.

o) U.A.D. Uluslararası Camiayı Soykırımının Sonuçlarını Tanımamaya Davet Etsin

De Zayas’a göre “U.A.D. Devletleri, uluslararası hukuku ihlal eden eylemleri, özellikle soykırımının, doğrudan veya dolaylı sonuçlarını tanımamaya davet etmelidir. Bu bağlamda, zorunlu ahali transferinin hukuka aykırı olduğu konusundaki Al Khasawneh Bildirisinin 10. maddesine atıfta bulunulması yararlı olur.

Bildirinin bu maddesi, bir bütün olarak uluslararası camianın ve bireysel devletlerin aşağıdaki hususlara uymak zorunda olduklarını belirtilmekte; a) Bu gibi eylemler ile oluşturulmuş durumları yasal olarak kabul etmemek;b)devam eden durumlarda eylemin derhal sona ermesini sağlamak;c)bu eylemi yapan Devlete tüm desteği durdurmak vecibesini vurgulamaktadır”; “bu doktrin gereğince, uluslararası camia, Osmanlı İmparatorluğu tarafından yapılmış olan soykırımının finansal ve toprakla ilgili sonuçlarını kabul etmeme yükümlülüğü altındadır; Ermeni halkı kültürel mirasının kendisine ve Patrikhaneye iadesini isteme hakkına sahiptir; ayrıca soykırımı kurbanlarına uygun bir tazminat ödenmesi gerekir. Bu amaçla bir Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından idare edilecek bir uluslararası fon oluşturulmalıdır.”

Yukarıda sözü edilen *lex specialis* (özel anlaşmalar) bu alanlarda hukuken geçerli çözümler getirmiştir; De Zayas’ın talebi hukuken dayanaksızdır.

29

p) Sığınmacıların ve Dışlananların Geri Dönme Hakkı

De Zayas: “B.M. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 12 Maddesinin sığınmacıların ve dışlananların geri dönmeleri dahil seyahat özgünlüğünü güvence altına alındığını” belirtmekte, “anılan Sözleşmenin 23 Eylül 2003 tarihinde, 1. sayılı Protokolün da 26 Kasım 2006 tarihinde Türkiye tarafından da onaylandığını vurgulamakta, buna göre diaspora Ermenilerinin Türkiye’ye dönerek yerleşme haklarının bulunduğunu, bu hakları reddedilenlerin Sözleşmenin 12. maddesine dayanarak İnsan Hakları Komitesine başvurabileceklerini, bunun ilgi çekici bir emsal davası olabileceğini” sözlerine eklemektedir.

r) Gerçeğe Erişme Hakkı

De Zayas’a göre: “Uluslararası Adalet Divanının danışsal görüşü, bir insan hakkı olarak gerçeğe erişme hakkının genel kabul

görmesine de katkıda bulunacaktır. Bu bak herkesin kendi kültürüne ve kimliğine ve insanın saygınlığının ayrılmaz bir parçasıdır. Voltaire'in dediği gibi, "yaşayanlara saygı, ölümlere ise sadece gerçeği borçluyuz".²⁰ Aralık 2005 tarihinde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu "Gerçeğe Erişme Hakkı" başlıklı bir karar kabul etmiştir."

Aşağıda, Arjantin'in Buenos Aires Mahkemesinin "gerçeğe erişme hakkı" çerçevesinde vermiş olduğu karar ip bir karara ayrıca değineceğiz.

4) 23-25 Şubat 2012 Tarihinde Lübnanda, Antelias'ta Ermeni Kilisesi Katolikosluğu Tarafından Düzenlenen "Ermeni Soykırımı.tanırma'dan... Onarım'a (Kadar)" Başlıklı Konferans⁶⁹

Lübnan'da yapılan bu Konferansta ilk konuşmayı *Kilikya Başpiskoposu I. Aram* yapmış, meseleye genel insan hakları ve tarihsel çerçevede yaklaşımlarını önermiş, Ermeni kiliselerinin Ermeni kimliğinin temelini oluşturduğunu vurgulayarak, Türkiye'deki Ermeni kiliselerinin Kilise Kurumuna iadesine öncelikli olarak değinmiştir. *Suzan Karamanyan* Türkiye'deki Ermenilerin mallarına el koymanın soykırımı suçu niteliğini taşıdığını iddia etmiş, çeşitli uluslararası anlaşmaların ve emsal kararlarının benzer el koyma hallerinde tazminat öngördüğünü belirtmiş, uzun süre gerekirse ve daha masraflı da olsa, her bir mal hakkında tek tek dava açılmasını, bir Ermeni-Türk Tazminat Fonu kurulmasını ve taleplerin bir Tazminat Talep Komisyonunda ele alınmasını teklif etmiştir. *Patrick Duberry* adlı katılımcı, 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyetinin Osmanlı Devletinin karşılamakla zorunlu bulunduğu tazminattan sorumlu tutulup tutulmayacağına araştırılmasını önermiştir; Ermenilerin varlığı çoktan sona ermiş olan Osmanlı Devletinden taleplerinin, meşru olup olmadığı hususunun pratik sonuçları bulunamayacağını, ama ilgi çekici bir entellektüel mesele sayılabileceğini belirtmiş-

tir. Duberry Osmanlı Devletinden doğmuş olan diğer bazı ardıl Devletlerin sorumlu olup olmadıkları konusuna da eğilmiş ve emsal davaların Türkiye Cumhuriyetinin geçmişte vuku bulmuş toplu şiddet uygulamaları sonucunda oluşan sorumluluğu taşıdığı sonucuna varmıştır.

Konuşmacılardan *Dow Jacobs*, Uluslararası Ceza Divanının (UCD) Ermeni tazminat taleplerini, ele alma konusunda uygun bir merci olup olmadığını irdelemiş ve bu konuda önemli engelin Roma Statüsünün, 2002 yılında yürürlüğe girmesinden önce vuku bulan herhangi bir cürüm konusunda yetkili olmadığını belirtmiştir. *Jacobs*, çözüm olarak, Ermeni soykırımının "devam etmekte olan bir cürüm" olarak tanınmasını önermiştir. Ancak, soykırımı suçunun içinde bulunması gereken kasıt ve suçun merkezden planlanmış olması gibi hususlarının isbatının mümkün görülmediğini de söyleyen katılımcı, bu durumun açılacak davaların başarı şansını zayıflattığını ilave etmiştir. Konuşmacıya göre, *günümüzün uluslararası hukuku geçmişte değil, "bugün" işlenen soykırım suçları ile ilgilenmektedir*; bu itibarla eskien işlenmiş suçlar hakkında açılacak davalardan fazla bir şey beklenemez

Marco Roscini adlı konuşmacı 1948 Soykırımı Sözleşmesinin geriye doğru yürütülemeyeceğini söylemiş, ancak, Osmanlı Devletinin Ermeni soykırımından önce akdettiği anlaşmalardaki yükümlülüklerini açıkça ihlal etmekten sorumlu tutulabileceğini ileri sürmüştür.

Frédéric Mégret adlı konuşmacı Ermeni meselesinin AIHM önünde dile getirilebileceğini belirtmiştir. Adı geçen, Ermeni sorununun "sürmekte olan bir cürüm" olduğu tezinin Ermeni mallarına el konulması bağlamında dermeyer edilebileceği görüşündedir. Bu konudaki emsal kararların büyük çoğunluğuna

(69) Bu Konferansa sunulan bildirilen International Criminal Law Journal (ICLJ) tarafından 2014 yılında 14. sayı altında yayımlandı. Bu yazımızda Konferans Ortak Editörü ABD Worcester Üniversitesinde felsefe Profesörü Henry C. Theriault tarafından yalın Konferans Bildirileri hakkında tapordan yararlanıldı. (Bakınız

göre, mal sahipliğinin kişinin elinden alınması (istimlak edilmesi) o ana ait bir hukuksal durumdur ve bu hakkın çiğnenmesinin sürekliliğine işaret etmez; bununla birlikte, bazı AIHM kararları istimlakın süreklilik arzeden bir ihlal olduğuna da işaret etmiştir. Konuşmacı Ermeni malları konusunda kullanılan “*terk edilmiş mallar*” teriminin istimlak anlamına gelmediğini ve mal sahiplerinin mallarının günün birinde kendilerine iade edileceği konusunda haklı bir beklenti oluşturduğuna işaret etmiştir. Bu durum konuşmacıya göre bir imkan sağlamaktadır. Malların sahiplerine iadesi, Türkiye Cumhuriyeti tarafından alınan kararlar ve uygulamalar ile engellenmiştir. Ayrıca konuşmacıya göre, soykırımsal istimlak, diğer sistematik istimlaklerden ayrı ele alınmalıdır.

Richard Wilson’un sunumuna göre, mal iadesi, geniş anlamda tazminat kavramının içerdiği seçeneklerinden sadece biridir. Diğerleri meyanında, Ermenilerin “gerçeğe ulaşma hakkı” bulunmaktadır. Türkiye’deki siyasal ve toplumsal gelişmeler, müzakere edilerek bulunacak bir çözümün sadece Ermenilere değil, Türkler açısından da yararlı olacağını ortaya çıkarmaktadır.

Vabe Taşçıyan, soruna Lübnan’da yaşayan Ermeniler açısından yaklaşmış, Fransa ile Türkiye arasındaki 1920’li yıllardaki ilişkileri irdelemiş ve Fransa’nın tazminat talepleri konusunda Suriye ve Lübnan’da yaşayan Ermenileri yüzüstü bıraktığını ima etmiştir.

Marc Brus tarafından yazılan makale Ermenilerin tazminat sağlama konusunda yabancı ülke mahkemelerinde açacakları davalardan bir sonuç sağlayamayacaklarına işaret etmektedir. Brus, bu durumda *ius humanitatus* yani insancıl hukuk çerçevesini öne çıkarmakta, uluslararası hukuk alanındaki gelişmelerin insan haklarını korumaya yönelik olarak geliştiğine değinmekte, hukuk dışındaki “ahlaksal veya siyasal mülahazaların” bu gibi durumlarda başarı şansı bulunan yol olduğunu vurgulamaktadır. Brus uluslararası

hukukun, bir ülke mahkemesinin bir başka Devleti yargılama yetkisi bulunmadığına işaret etmiştir. Brus Hollanda’nın Endonezya’da Rawagde köyünde 1947 yılında yaptığı katliam konusunda ahiren açılan ve Hollanda Hükümetinin tazminat ödemeyi kabul ettiği davayı istisnai bir örnek olarak dile getirmiştir.

Taner Akçam ve Sait Çetinoğlu da bu konferansa katkıda bulunmuşlardır. *Akçam* emval-i metruke sorunsalına değinmiş, bunların satışından sağlanan fonların Hazineye devredildiğini ancak bu fonların sahiplerine ödenmesini Devletin engellediğini; 1923 Lozan Anlaşmasının mezkur iadeyi öngördüğünü, ancak bu yükümlülüğün de karmaşık hukuksal engeller konularak yerine getirilmediğini, bu durumda mahalli Türk yargısının, - çıkarılan sürekli engellere rağmen- Ermeni taleplerinin dermeyeran edilebileceği hukuksal yol olduğunu ileri sürmüştür. *Çetinoğlu* soykırımı dönemi sonrası istimlakleri ele almış, gayri müslim vakıflarla ilgili gelişmeleri anlatmış, bu alanda AIHM de alınan kararları irdelemiş, 1936 kararnamesin hakkında bilgi vermiştir.

Irmgard Marboe el konulan veya istimlak edilen malların bugünkü değerlerinin nasıl saptanacağı konusuna eğilmiştir. *Gabriele Della Morte* tazminat sorununa kavramsal açıdan yaklaşmayı denemiş, belleğin zamanla silinmesi sürecinin hangi düzeyde bellek ödevi (veya çalışması) ile dengelenebileceği sorusu sormuş, Güney Afrika deneyinde bellek kaybı ve bellek yenilemesi arasındaki denge sorununun yaşandığına işaret etmiş, “bağışlama” sorunsalı ile “uluslararası hukukta af” konusuna değinmiştir. Konuşmacıya göre, bunlar hukuku askıya alan araçlardır ve bir süre sonra uluslararası hukukun araçları haline gelmişlerdir. *Della Morte*’ye göre mağdur ve eylemci arasında varılacak barışma büyük önemi haizdir.

Henry Theriault Toplu tazminat ile bireysel onarım konusunda değinmiş, Erme-

nilerin son taleplerinin kişisel mala ilişkin olduğunu vurgulamış, bu taleplerin meşru olduğunu, ancak yalnızlıkla Ermeni soykırımı tazminat davası olarak tanıtıldıklarını; oysa pazarlık sonucu sağlanan tazminatın Ermeni soykırımı eyleminin verdiği zararın karşılığı değil, sigorta şirketleri ile ya da iistimlak edilen mallara ilişkin olduğuna işaret etmiştir. Konuşmacıya göre, uluslararası hukuk sistemi topolu değil, bireysel haklara istinat emektidir ve bugüne kadar ileri sürülen Ermeni tazminat taleplerinin çerçevesi bu taleplerin karşılanması açısından yetersizdir.

Yorumumuz: Yukarıda özeti sunulan sunumlardan, Ermenilerin soykırımı konusundaki tazminat taleplerinin başarı şansının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

5) Tüm Ermeni Hukukçular Forumu

Bir Ermenistan'da sivil toplum örgütü olan "Tüm Ermeni Hukukçuları Forumu" 5 Temmuz 2013 tarihinde Erivan'da ikinci toplantısını yapmış ve 2015 soykırımını anma faaliyeti münasebetiyle, Ermeni soykırımının tanınmasını ve bunun olası hukuksal sonuçları konularını görüşmüştür. Toplantı sonunda yayımlanan bildiriye, "temel amaçlarının toplantıda dile getirilen görüşlere dayanarak, eksiksiz, kapsamlı bir doküman dosyası hazırlamak ve soykırımının sonuçlarını ortadan kaldırmaya yardımcı olacak uluslararası hukuk norm ve ilkelerini bir araya getirmek; hukuksal sorunlara çözüm bulma amacıyla Ermenistan Cumhurbaşkanının riyasetinde görev yapan Ermeni Soykırımının 100. Yılı Anma Faaliyetleri Devlet Komitesi ve Ermeni diasporasında oluşturulmuş bulunan diğer komitelerle işbirliği yapmak" olduğu; açıklanmıştır. Bu bildiri ve toplantıda bir konuşma yapan Ermenistan Cumhuriyeti Başsavcısı A. Hovsepyan tarafından hazırlanan raporun İngilizce metni, Ermeni Araştırmaları Dergisi tarafından yayımlanmıştır⁷⁰. Bildiriye ve raporda önemli sayılabilecek hususlara aşağıda değinilmiştir

a) Soykırımının Sonuçlarının Sona Erdirilmesi

Gerek Bildiriye, gerek Ermenistan Başsavcısı A Hovsepyan'ın raporunda öne çıkarılan hususlardan biri, incelememizin 3.b. maddesinde değinilmiş olan Alfred de Zayas raporunda önerilen-, Soykırımı Sözleşmesinin, soykırımının sonuçlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin VIII. maddesine getirilmek istenen yorumdur. De Zayas'a göre, "1948 Soykırımı Sözleşmesinin VIII. maddesi, dünyada bir yerde soykırımı suçu işlendiği kanısı oluşursa, Birleşmiş Milletler Teşkilatının buna müdahale etmesi için Sözleşmeye konulmuş bir hükümdür. Bu nedenle, Ermenistan, Birleşmiş Milletler Örgütüne başvurmalı, 1948 Sözleşmesinin VIII maddesinde⁷¹ yazılı olan "soykırımının sona erdirilmesi"(sonuçlarının ortadan kaldırılması) için uygun görülecek önlemlerin alınmasını istemelidir. Sona erdirme sadece suç işleyeni cezalandırma değildir; bu kavram işlenen suçun sonuçlarını da mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırmayı kapsar. Malını yitirenlere tazminat ödenmediği veya malları iade edilmediği için Ermeni soykırımı sonuçları ortadan kaldırılmamış bir cürüm sayılmalıdır."

b) "Türkiye Ermeni Sınırı Nihai Olarak Tespit Edilmemiştir; 22 Kasım 1921 Başkan Wilson Hakem Kararı Halen Geçerlidir" Söylemi

Ermeni Başsavcıya göre, "Ermenistan-Türkiye sınırının Rusya ile Türkiye arasında akdedilen 21 Mart 1921 Moskova Anlaşması ile çizildiği ileri sürülerek itiraz edebilir. Bu Anlaşma ile Kars ve Ardaban Türkiye'ye verilmişti; Nahcivan Ermenistan'dan ayrılmıştı ve özerk bölge olarak Azerbaycan'ın egemenliğine verilmişti. Ancak bu Anlaşmayı akdeden taraflar, imzalamada uluslararası açıdan tanın-

(70) *Ermeni Araştırmaları Dergisi* 2013-Sayı 45 ss 265-274

(71) Soykırımı Sözleşmesi "Madde VIII: Sözleşmeye Taraf Devletlerden herhangi biri, soykırımı fiillerinin veya üçüncü maddede belirtilen herhangi bir fiilin önlenmesi ve sona erdirilmesi için gerekli gördükleri takdirde, Birleşmiş Milletlerin yetkili organlarından, Birleşmiş Milletler Şart'ına göre harekete geçmesini isteyebilir."

mış Devlet değildiler; bu nedenle uluslararası hukuk öznesi sayılmazlar. Öte yandan, Ermenistan'ın Rus-Türk müzakerelerine katılmasına izin verilmemişti ve Anlaşmayı imzalamamıştı. Uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri, bir anlaşmanın imzacısı olmayan üçüncü Tarafın o anlaşma konusunda sorumluluğu bulunmayacağıdır... Ermeni hukukçular uluslararası anlaşmaları inceleyerek Türk Ermeni ilişkileri konusunda gereken sonuçları çıkarmalıdır.” “Kars Anlaşması sırasında Ermenistan uluslararası hukukun bir öznesi olmadığından o Anlaşma da geçersizdir.” “ Ermeni-Türk sınırı henüz tespit edilmiş değildir. Türkiye ile aramızda toprak ihtilafı vardır; Azerbaycan'la da toprak uyumsuzluğumuz bulunuyor. Hukuksal ihtilafın halli için, uygun hukuksal gerekçelerle bir talep paketi hazırlanmalı ve Ermeni Hükümeti eliyle Birleşmiş Milletler makamları aracılığı ile Uluslararası Adalet Divanına götürülmelidir.”⁷²

Bu zorlama iddialar Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın meşruluğunun sorgulanmasına işaret etmesi açısından önemlidir. Türk Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü 12 Temmuz 2013 tarihinde Ermenistan Başsavcısının anılan beyanlarına gereken cevabı vermiştir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da Başsavcının sözlerini hezeyan olarak nitelemiştir⁷³. Bir ülkenin Başsavcısının sözlerinin o ülke Hükümetini hukuken bağlayıp bağlamadığı tartışmalı ve yoruma bağlı bir konu olmakla birlikte, Ermenistan Hükümetinin Başsavcının taleplerini desteklemediği yolunda açıklama yapmamış olması ileri sürülen görüşleri reddetmediği şeklinde yorumlanabilir.

c) Ermenistan Başsavcısı, Nahcivan'ın Statüsüne De İtiraz Etmiş ve Orasının Azerbaycan Tarafından İşgal Edilmiş Ermeni Toprağı Olduğunu İleri Sürmüştür

Bu beyan da Ermenistan'ın uluslar arası hukuku öçığneme eğiliminin bir işaretidir.

d) Soykırımı Suçu 1876'dan 1923'e Kadar Sürmüştür Savı

Ermenistan Başsavcısına göre, “Ermeni soykırımı 1876 da başlamış, 1923 yılına kadar sürmüştür. Türk Sultanlarının ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Kemal Atatük'ün elleri Ermeni kanıyla boyanmıştır”

6) Ermeni Diasporası Tarafından Yapılan Başka Öneriler

Ermeni kaynakları⁷⁴ Ermeni diasporası tarafından önerilen strateji ve taktikleri konusunda yukarıda sunulanların dışında aşağıdaki ipuçlarını da vermektedir:

a) Gerçekçi Çözümler Üretilsin

“Soykırımının Yüzüncü Yılı Komitesi” oluşturulsun; toplantı, miting, yürüyüş düzenlenmesi gibi sembolik ve sonuç getirmeyen girişimler Ermeni militanlarını tatmin etmekten uzaktır. Ermeni Diasporası gerçekçi çözümler bekliyor. Diaspora çabalarına paralel olarak, Ermenistan hükümetinin de “Ulusal Amaçların” gerçekleşmesi alanında önemli bir rolü vardır ve katılımı gereklidir”

Diaspora Ermenilerinin bir bölümü, Ermeni Ulusunun çıkarlarını temsil edecek bir makam oluşturulması konusuna açıklık kazandırılmasını ve bu alanda diasporanın söz sahibi olmasını, yeni bir yol haritası çizilmesini istiyor. Aksi halde, diasporanın sadece “milli dava için para sağılan bir para makinası” muamelesi gördüğünü düşünenlerin sayısı artıyor. Özellikle, ABD'li avukat firmalarının New York ve Fransız AXA Sigorta Şirketlerinden sağladıkları tazminat paralarını hak sahiplerine” dağıtmak yerine kendi hesaplarına geçirmeleri ve bu hususun yargı kararı ile

(72) Bu konuda yukarıda 2. Maddede sunulan. Barseghov'un önerilerine bakınız.

(73) Ermeni Araştırmaları Dergisi, 2013, Sayı 45. Ss. 15-16

(74) Örneğin: Shahe Yenikomşuyan, “A more actionable road map towards a resolution of the Armenian Genocide issue”. 24. XI. 2012 (İnternet ortamında bu başlık girilerek indirilebilir) ICLJ anılan nüsha Sh. 219-231

saptanmış bulunması diaspora Ermenilerini çok rahatsız etmiştir.

b) Liderlik

Diaspora, tüm siyasal, dinsel ve diğer ulusal Ermeni kurumlarının yeni bir düşünce tarzını benimsemesini ve liderliğin böyle bir yapıyı bir an önce hayata geçirmesini istiyor. Liderlik kimde olacak? Bu husus açıklanmış değil. Liderliğin diasporada olması gerektiğini düşünenler de var. Bunlar, daha sonra Ermeni Cumhuriyetinin katılımı ile tüm Ermeni ulusunu temsil edecek olan meşru bir organın oluşturulabileceğini sanıyorlar. Bir yandan, eylem birliği sağlanabilmesi için bir araya gelmenin ve tek ağızdan konuşmanın gerekli olduğu söyleniyor; öte yandan Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının lider olması gerektiğini düşünenler var.

c) Ermeni Soykırımı Savı Tartışmaya Açılması

Diasporanın büyük çoğunluğu, Ermeni soykırımının varlığını tartışmaya açacak bir uluslararası diyaloga katılmayı reddediyor. Bu çeşit diyaloglara katılanlar inkarcı veya işbirlikçi sayılıyor; tehdit ediliyorlar “*Ermeni soykırımı, bilinen tarihsel ve siyasal bir gerçektir; bu itibarla tartışması bile yapılamaz*” tezinin tartışılması bile kabul edilmiyor. İsviçre’de Ermenistan ile Türkiye arasında imzalanan protokoller bu nedenle çok eleştirildi ve Ermenistan’ın bu anlaşmadan vazgeçtiğini ilan etmesi sertlik yanlısı Ermeni gruplarınca istendi.

Son olarak, Tiflis’te Haziran 2013’te “19 ve 20 Yüzyılda Emperyalist Rekabetler” başlığı altında düzenlenen bir bilimsel toplantıya katılan Ermeni akademisyenlerden, soykırımı konusunda Ermeni tezlerine harfiyen uymayanlar “inkarcı ve Türk işbirlikçisi” olarak tehdit edildiler⁷⁵. Soykırımı konusunda bilimsel toplantı düzenleyen üniversitelere veya kurumlara da baskı yapılarak farklı görüşte olanların katılımı hep engellenmiştir⁷⁶.

Viyana’da oluşturulmak istenen Türk-Ermeni diyalog grubunun, karşılıklı olarak yüz belgeyi birbirlerine vermesi ve bunların birlikte yayımlanarak, tarafların görüşlerinin karşılaştırılması olarak kamuoyunun bilgisine sunulması girişimi –katılmayı önce kabul eden- Ermeni akademisyenlerin Türk uzmanlarca sunulan belgeleri aldıktan sonra, kendi belgelerini vermeyi reddetmesi ve bir daha toplantıya gelmemeleri nedeni ile başarısız kalmıştı. Ermenistan ile Türkiye arasında imzalanan protokolde kayıtlı olan, tarihsel verilerin iki tarafın uzmanlarının katılacağı bir komitede müştereken tartışılması hükmü de Ermeni diasporasınca eleştirilmiştir; bunun üzerine Ermeni Hükümeti, kurulacak ortak komitede soykırımı gerçeğinin tartışmaya açılmaya çağını açıklamak zorunda kalmıştır.

d) Ermeni Soykırımı Dosyasını Uluslararası Mahkemeye Taşımak İçin Ermeni Ulusu Avukat Veya Uzmanlara Görev Versin

Bu bağlamda, diasporada sıkça dile getirilen öneri Ermeni Soykırımı dosyasını uluslararası mahkemelere taşımaktır. Diaspora, bu alanda sonuç alabilmek için profesyonel hazırlık yapılması gerektiğini vurguluyor. Ermenilerin açılacak davadan beklediği Türkiye Cumhuriyetinin Ermeni soykırımından sorumlu -ya da en azından Osmanlı Devletinin ardılı olarak sorumlu -olduğunun tespiti ve tazminat ödemeğe mahkum edilmesidir. Ancak Ermenistan bu alanda bir türlü harekete geçmediğinden, diaspora inisiyatif almalıymış.”Ermeni ulusu” tarafından bu iş için özel olarak tutulacak tanınmış uluslararası hukuk uzmanlarına hazırlattırılacak görüşlerin, önce “Ermeni ulusunun” temsilcilerine sunulması öneriliyor. Bu hukukçuların çoğunluğunun Ermeniler dışından seçilmesinin daha ikna edici olacağı söyleniyor. Bu ça-

(75) Bu konuda web ortamında bakınız: Matt Haydon, Utah Üniversitesi, 10 Eylül 2013 tarihli rapor.

(76) 2009 yılında İsveç’in başkenti Stokholm’de düzenlenen bir toplantıya katılmam Ermeni dernekleri tarafından engellenmiş ve yapacağım konuşmanın konusu kendi tezlerinin teyidi doğrultusunda sınırlanmak istenmiştir.

lışmalara dava açma yetkisine sahip bulunan Ermenistan Cumhuriyetinin temsilcileri de katılmalıymış. Diaspora, Ermenistan Cumhuriyeti dışında başka kimlerin davacı olacağı konusunda da bazı alternatifler geliştirmiş: Bir Diaspora Komitesi veya Ermeni Kilisesi olabilir; değişik tarafların aynı anda farklı davalar açması da bir seçenekmiş.

e) Türkiye'den Toprak Talebi

Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesinde, Doğu Anadolu topraklarının bir bölümüne "Batı Ermenistan" olarak yollama yapılmaktadır. Ermenistan ile Türkiye arasındaki sınır 1922 Kars Anlaşması ile çizilmişti. Ermenistan'da, Kars Anlaşmasının geçerliliğini sorgulayan yorumlar yapılmaktadır. Örneğin, Ermenistan Parlamentosu Başkanı Vahan Hovhannisyan, Batı Ermenistan teriminin uluslararası planda bir tarihsel gerçek olduğunu ifade etmişti⁷⁷. Ermenistan Cumhurbaşkanı Serkisyan da 27 Ağustos 2008 tarihinde Radikal gazetesine verdiği mülakatta " *Batı Ermenistan, 19 yüzyılda kullanılan bir terim. Unutmak ve silmek mümkün değil. Diplomatik ilişkiler kurulunca bu konuları oturup konuşuruz*" demiştir "Bunun yanında Ermenistan Türkiye topraklarında yer alan Ağrı dağına milli sembolü haline getirmiş ve bayrağına işlemiştir.

Ermeni diasporası ve bazı Ermenistan Cumhuriyeti görevlileri tarafından, Batı Ermenistan başlığı altında, sembolik bir toprak verilmesinden başlayarak, antik Ani harabelerinin veya Ağrı dağına tümünün ya da -en azından- yarısının Ermenistan'a verilmesine uzanan, hatta, Türkiye'nin doğusunda, Ermenilerin Batı Ermenistan diye adlandırdıkları bir bölgenin Sevr düzeninde öngörüldüğü şekilde, Ermenistan Cumhuriyetine katılmasına kadar genişletilen kimi talepler arada sırada gündeme getirilmektedir.

Yukarıda anılan ve resmi ağızlarca dile getirilen talepleri, komşu ülkeden toprak talebi olarak değerlendirmemek mümkün mü? Bu tutum kabul edilebilir mi? Akli başında yorumcular veya gözlemciler, günümüzde

yargıya başvurarak sınır değişiklikleri gerçekleştirilmesine imkan bulunmadığını söyleseler, Ermeni yetkililerin taleplerini iç politika ve diasporayı tatmine yönelik ifadeler olarak küçümseğe çalışsalar bile, Rusya'nın desteği ile Yukarı Karabağ ve civarındaki reyonlarda Ermeni işgalinin sürmesinin fanatik Ermenilere cesaret verdiği de yadsınamaz. Türkiye'den toprak talebini şimdilik gerçekçi bulmayan Ermeniler bile, bunu tarihsel perspektif içinde gündemde tutmakta yarar görüyorlar. Bunlar, örnek olarak, Suriye'nin de Hatay talebinden resmen vazgeçmediğini ve Suriye haritalarında Hatay'ın Suriye topraklarında gösterildiğini belirtiyorlar. Bunlar, hayallerini gerçekleştirmek için Moskova ve Kars Anlaşmalarının geçersiz sayılmasını bekliyorlar; böylece Ermeni-Türk sınırının hukuksal dayanağı irdelenecek.

f) Ermenilerin Uğradıkları, Çözüme Kavuşmamış Diğer "Haksızlıklara" da Çözüm Aranması

Ermeni diasporası, sadece soykırımına değil, "Çözümlememiş haksızlıklara" çözüm getirilmesini istemekte. Bu bağlamda Büyük Ermenistan hayallerini dile getirenler var. Bunun için, "Özgür ve güvenli" (free and secure) Arşak (Dağlık Karabağ) ile "güvenli ve sürdürülebilir" Javak (Gürcistan'da Ermenilerin oturdukları toprak) çözümü bulunmasını istiyorlar. Karabağ'daki "kurtarılmış topraklar" ile "güvenlik bölgesi" olarak adlandırılan diğer Azerbaycan toprakları konusuna jeopolitik ortamda *de jure* (hukuksal) tanınma sağlanması ulusal politikalarının önceliği olmalıymış. Bu alanda yaşanan siyasal haksızlık, yoğun göç, sınır civarındaki köylerin boşalması ve sosyo-ekonomik haksızlıklar Ermenistan bakımından önemli sorunlar olarak vurgulanıyor ve eyleme yönelik değişiklikler yapılması temenni ediliyor Görüldüğü gibi, Militan Ermeniler ve destekçileri, yaratıkları fiili duruma (işgale) meşruiyet kazandırılmasına önem veriyorlar. Bu bağlamda, Ermenistan tarafında işgal edilmiş olan Ka-

(77) Deniz Bölükbaşı, "Dışişleri İşkelesi" S. 295, Doğan Kitap, 2011

rabağ'a komşu 7 Azerbaycan reyonundan 3 tanesinden Ermeni aserlerinin çekilmesi ve oraya Rus Barış Gücü yerleştirilmesi için Kasım 2013 'ten bu yana müzakereler yapıldığı basına yansımıştır⁷⁸.

g) Ermeni Talepleri Milletler Cemiyeti Döneminde De Gündeme Getirilmişti

Ermenilerin benzer taleplerinin Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Milletler Cemiyetinin gündemine de getirildiğini ve sonuç alınmadığını anımsatmak gerekir. İspanya, İtalya ve İsveç'in talebi üzerine Milletler Cemiyetinde Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı İmparatorluğundan kaçan Ermenilerin Bankalardaki alacaklarına ve mallarına yasa dışı şekilde el konulması konusunda bir inceleme başlatılmış, bu konu Türk Hükümetinin 20 Ekim 1925 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine yolladığı mektupla sona erdirilmiştir⁷⁹.

36 Ermeniler Milletler Cemiyetinden aşağıda anılanlara *tazminat ödenmesini* talep etmişlerdi:

-1878-1915-1920 arasında Osmanlı devletinden pasaportlu olarak veya pasaportsuz çıkanlara;

-1915-1920 katliamından kurtulan pasaportsuz Ermenilere;

-Osmanlı İmparatorluğunu işgal eden devletler tarafından verilen belgelerle ülkeden kaçanlara;

-Fransa tarafından Türklere terk edilen Kilikya'dan kaçan Ermenilere;

-İzmir'de Türklere tarafından katledilme tehdidi nedeni ile İzmir'den kaçan Ermenilere

-Osmanlı ordusunun 1918 yılında Kars'a girmesi ve Osmanlı kuvvetlerinin 1920 yılında Ermenistan Cumhuriyetine saldırması nedeni ile ve 1921 yılın da Moskova ve Kars Anlaşmalarının imzası nedeni ile kaçan Ermenilere;

-Türk kuvvetlerinin Nahcivan'a, Şah-tahtın'a ve Sürmeli'ye girmesi ve bunun sonucunda Türk ve Azerbaycan kuvvetlerince yapılan katliam sebebi ile bölgeden sürülen Ermenilere

-1918-1920 arasında Bakü ve Gence katliamları nedeniyle bölgeyi ve Azerbaycan'ı terk eden Ermenilere,

-Daha sonra Gürcistan tarafından ilhak edilen Akhalkalı bölgesinde Türklere tarafından katledilen Ermenilere...

Zamanında, Milletler Cemiyetine ve Lozan Konferansında Türkiye'ye kabul ettirilemeyen bu talepler, şimdi tekrar gündeme getirilmek mi isteniyor? Malum: "İsteyenin bir yüzü kara..." !

Son olarak bu konuda bir demec vereren Ermeni Bilimler Akademisinin Tarih Enstitüsü Başkanı Stepan Stepanyan, Türkiye'nin Ermenilere 60 milyar ABD Doları tazminat ödemesini ve Türkiye tarafından işgal edilmiş bulunan Batı Ermenistan'ın iadesini talep istemiştir⁸⁰.

h) Daşnaksutyun Tarafından Ismarlanan "Ermeni Soykırımı Tazminatları İnceleme Grubu" (Agrsg) Tarafından Yazılan ve Eylül 2014'te Yayımlanan "Ermeni Soykırımına İlişkin Tazminat Sorunu-Adalet Yoluyla Çözüm" Başlıklı Rapor

Bu rapor ABD'de Worcester Üniversitesi'nden Heny C. Theriault⁸¹ Başkanlığın-

(78) *Cengiz Aktar*, Taraf gazetesinden alıntı yapan Courier International, Paris Mart-Nisan-Mayıs 2014. "Ou va la Turquie?" (Türkiye nereye gidiyor?) Özel sayısı Sh 87

(79) Dr. Hatem Jabbari, "Armenia's Reparations claims Against Turkey: Illusion or Reality?" (Ermenistan'ın Türkiye'den talebi: Hayal mi, Gerçek mi?) New times. az. 31 Ağustos 2013: "Rusya'da, Azerbaycan'da ve Gürcistan'da ve Türkiye'de ikamet eden Ermeniler Türkiye'nin itirazları nedeni ile bu inceleme dışında kalmışlardı. 20 Ekim 1925 tarihinde Türk Hükümeti Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine bir mektup yazdı ve bu sorunun Lozan Anlaşmasında, 17 Temmuz 1823 tarihinde İsmet İnönü'nün beyanı ile çözüme bağlandığını belirtti.

(80) Dr. Hatem Jabbari, a. g. m.

(81) "Henr y Theriault 2012 yılında Lübnan'da yapıldığını yukarıda anlattığımız konferansta "uluslararası hukuk sisteminin toplu değil, bireysel haklara istinat ettiğini ve bugüne kadar ileri sürülen Ermeni tazminat taleplerinin karşılanması açısından yetersiz olduğunu" söyleyen kişidir.

da, eski Birleşmiş Milletler Teşkilatı görevlisi Alfred de Zayas ve 2000/2006 arasında Kanada'da Ermenistan Büyükelçisi olarak görev yapan Ara Papian ile Karaiplerde West Indies Üniversitesinde öğretim görevlisi Jermaine O.Mc Calpin'dan oluşan bir heyet tarafından yazılmış. Raporda Ermeni soykırımının 1915-1918 ile 1919-1923 tarihleri arasında iki safhada uygulandığı ileri sürülmekte; Osmanlı ve Rus Ermenilerine zarar verildiği; soykırımı suçundan görülen zararların onarılması için el konulan malların iadesi veya iade edilemeyen mallar için tazminat ödenmesi, tazminatın mağdurların yaşamasını sağlayacak önlemlerle takviyesi; uluslararası hukukun Ermeni dosyası ile ilgili zarar telafisi kurallarına değinilmekte; bunlar arasında toprak iadesi de öngörülmekte; ABD Başkanı Wilson Hakemliği Kararlarının yürürlüğe girmemiş bulunan Sevres Anlaşmasına göre bile öndegeli bulunduğ u, bu Kararların bugün için de bağlayıcı olduğu ileri sürülmekte; "Wilson Ermenistanı"nın işgalinin Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerinin ihlali olduğu söylenmekte; tazminat konusunun etik boyutlarına ayrı bir bölümde yer verilmekte; sonuçta Türkler ve Ermenilerin v e tarafsız kişilerin katılacağı bir "Ermeni Soykırımı Gerçekler ve Zararın Tazmini Komisyonu" AGTRC kurulması önerilmektedir. Kapsamlı bir Onarım Paketi bağlamında şu öneriler yapılmıştır: 1) Tanıma, Özür Dileme, Eğitim ve Anma; 2) Ermenilerin ve Ermenistan'ın desteklenmesi; 3) Türkiye'de bulunan Ermeniler ve Türk olmayan tüm grupların rehabilitasyonu; 4) Mal iadesi, Ölenler, Acı çekenler ve Mal elinden alınanlara tazminat verilmesi. Mali tazminat konusunda raporda ABD'de geçmiş bazı uygulamalardan hareket ederek ayrıntılı hesaplamalar yapılmıştır: ABD Hayat Sigortası Şirketleri ve ABD İşçi Bürosu olası getiri ve enflasyon hesaplarını da göz önünde tutularak Türkiye'nin ödemesi gereken meblağ 70.030.167,080 dolar olarak hesaplanmıştır. Bir başka hesaplama biçimi de 1919 Paris Barış Konferansında uygulanan yöntemdir; o

dönemdeki rakamlar New York Hayat Sigortası hesaplama biçimi ile 2014 yılına uyarlandığı takdirde, yaklaşık 41.500.000.000 dolara ulaşılmaktaymış. Buna enflasyon kaybı eklenince 87.120.217.000 dolara varılmış oluyor. Buna soykırımının ikinci bölümünü teşkil eden 1919-1923 kayıpları da eklenince toplam 104.544.260.400 dolar tazminat istenmesi gerekecektmiş.

Şimdiye kadar sunduğumuz bilgiler, raporun özetinden alınmadır. Raporun giriş bölümünü oluşturan 21 sahifesini ya da tamamını merak edenler, internette "Resolution with Justice-Reparations of the Armenian Genocide - The Report of the Armenian Genocide Reparations Study Group" yazarak, ahaayrıntılı inceleme yapma olanağına sahiptirler diyor ve bu rapor hakkında daha fazla yazmayı "zait" bularak, yorumu sayın okurlarımıza bırakıyoruz.

III) Ermeniler Başlattıkları Siyasal, Kültürel ve Yargısal Girişimlerden Bugüne Kadar Ne Sonuç Aldılar? Önümüzdeki Dönemde Ne Sağlayabilirler?

37

Bu soruların yanıtını birkaç başlık altında arayacağız:

1) *Ermenilere soykırımı Suçu İşlendiğinin Tanınması; Bunun Türkiye Tarafından Kabulü Talebi*

Ermeniler, özellikle Ermeni diasporasına mensup kişilerin sayıca çok olduğu ülkelerde (örneğin: Fransa, ABD, Rusya, Arjantin, Uruguay, Lübnan, Kanada, Avustralya v.b.) ulusal veya eyalet meclislerinde; ayrıca Türkiye ile siyasal ihtilafa sahip bazı ülkelerde (örneğin: Yunanistan, Kıbrıs Rum Yönetimi) ve bazı başka ülkelerinin parlamento, senato veya eyalet meclislerinde (örneğin: İsveç; İsveçre yasama meclisinin bir kanadı) Ermeni soykırımını tanıma kararları aldırabilmişler-

dir⁸². Bölgesel örgütlerden Avrupa Birliğinin bir organı olan Avrupa Parlamentosu (AP) 1987 yılında Ermeni soykırımı hakkında karar almıştır⁸³; AP anılan kararı teyit eden ek kararlara da imza atmıştır.

Ermeni yanlıları *Avrupa Konseyinin* de Ermeni soykırımını tanıma kararı aldığı ileri sürüyorlar; bu *gerçek dışıdır*. Gerçek, 340 üyeli Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesinde -yılına göre değişik- yaklaşık yirmi ila kırk “Türkofobik” üyenin Ermeni soykırımına referans yapan bildiri yayımlamış olduğudur. Bu bildiri Konseyi de Parlamenterler Asamblesini de bağlamaz; sadece altına imza atanlara işaret eder. Ermeniler bunu Konseyin bir kararı olarak sunmağa çalışırlar ve her zaman olduğu gibi yalan söylerler; gene de “saygın” bazı siyaset adamları veya akademisyenler araştırmadan bu iddiayı kabul eder ve konuşmalarında, yazılarına kullanırlar. Özetle, bu “çamur at izi kalsın” yöntemidir.

38

Benzer şekilde, *Birleşmiş Milletler Teşkilatının* Ermeni soykırımını tanıdığı iddiası gerçek dışıdır ve B.M. sözcüsü tarafından da yalanlanmıştır

Ermeniler, *BM. İnsan Haklar Komisyonu, Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Komitesinin Whitacker raporu* ile Ermeni soykırımını kabul ettiğini iddia ediyorlar. Bu da gerçek dışıdır⁸⁴.

Ermeni diasporasının ve Ermenistan Hükümetinin önümüzdeki yıl bazı ülke Hükümetleri veya yasama meclisleri nezdinde Ermeni soykırımının resmen tanınmasına yönelik girişimleri olacaktır. Örneğin Ermenistan Cumhurbaşkanı AB’den böyle bir talepte bulunmuştur⁸⁵. Öte yandan, ABD yasama meclisinin iki kanadında bulunan Ermeni yanlısı temsilci veya senatörler soykırımını tanıma -ya da ABD Başkanına Ermeni soykırımını tanıma tavsiyesinde bulunma- kararı çıkartmağa gayret edeceklerdir.

Fransa Parlamentosunun kabul ettiği, Ermeni soykırımı iddiasını reddedenleri ce-

zalandırmayı öngören yasa, Fransa Anayasa Konseyi tarafından anayasaya aykırılığı gerekçesi ile iptal olundu. Bazı parlamenterler iptal edilenin yerine farklı bir metni -bir başka şekil ve içerikte de olsa- yeniden gündeme getirebilecekler; ya da AB Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Çerçeve Kararının aynı sonucu sağlayabileceğini ilan edeceklerdir. *Fransa Cumhurbaşkanı Hollande* kendisini ziyaret eden Diaspora temsilcilerine bu yönde söz vermiştir; benzer bir açıklamayı Mart 2014’te Ankara’yı ziyaretinde üstü kapalı olarak yapmıştır. Fransa bu alanda hep önde görülen ülke olmuştur; unutmayalım, 1984 yılında Fransa, ASALA’ya Fransa’da terör eylemlerini durdurması karşılığında, Ermeni soykırımını tanıma ve Avrupa Parlamentosuna tanıtma sözünü vermişti⁸⁶.

2015’te Türk Hükümetinin bu alandaki duyarlılığını ve olası tepkilerini göz önüne alacak olan başka Hükümetler ile bunların yasama meclislerinin -bir ihtimal- 1915 olayları için soykırımı terimini kullanmadan, “katliam”, “büyük felaket”, “1915 yılında Os-

(82) “Sözde Ermeni Soykırımının Dünyada Kabulü ve Yabancı Parlamentolarda Türkiye Aleyhine Çıkarılan Ermeni Soykırımı Kanunlarının Türkçe Metinleri”, *Doğuş Üniversitesi öğrencileri: Kadir Araz, Tuğba Yurttaş, Furkan Köselöven, İbrahim Yakubu, Öğretim Görevlisi Ercüment Kılıç*; Nisan 2010, Teksir, 73 sayfalık bu çalışmada, Fransa, ABD, Uruguay, Güney Kıbrıs Yönetimi, Avrupa Parlamentosu, Arjantin, Fuzya, Kanada, Yunanistan, Lübnan, Avustralya (Güney Galler), Belçika, Vatikan, İsviçre, Slovakya, Hollanda, Almanya, Polonya, Venezuela, Litvanya, Şili tarafından alınan kararlar var. Daha sonra İsveç Parlamentosu da bir karar kabul etmiştir. Bunlar Parlamentolar tarafından kabul edilen kararlardır.

(83) *Pulat Tacar*, “The Tale of European Parliament’s 1987 Resolution Entitled “Political Solution to the Armenian Question” The review of Armenian Studies”, ASAM, Vol. 3, No. 9, 2005 Sh. 45-60

(84) *BM Belgesi E/CN. 4/S. 2/1985/579* Anılan Alt Komite Whitacker raporunu kabul etmemiş, doküman olarak ele almayı oylayarak reddetmiştir. Anılan vesika S. 30 fıkra 57; Raporun varlığı sadece not edilmiş, raporun kalitesinin övülmesi oylanarak reddedilmiş, raporun üst kurula havalesi de oylanarak reddedilmiştir. Bir belge konusunda böylesine aşağılayıcı bir oylamaya veya muameleye rastlamak güçtür.

(85) Ermenistan Cumhurbaşkanı *Sarkisyan*, Kasım 2013’te Vilnius’ta yapılan ve Ermenistan ile AB arasında ortaklık anlaşması yapılmasını öngören toplantıda, Ermenistan’ın AB ile ortaklık anlaşması imzalaması için, Avrupa Birliğinin Türkiye baskı yaparak Ermeni soykırımını tanımasını ön koşul olarak ileri sürmüştür. Ermenistan da AB’nin böyle bir koşul ileri süremeyeceğini bilmektedir. Bu şantajın ardında yatan gerçek farklıdır: Rusya kendi etki alanında gördüğü ülkelerin - bu arada Ermenistan’ın- AB ile ortaklık anlaşması yapmasını istememekte, buna karşılık Rusya ile gümrük birliğine girmelerini talep etmektedir. Ukrayna da aynı baskı altındadır ve Kasım/Aralık 2013’te AB ile ortaklık anlaşması yapılmasını isteyenler sokağa dökülmüştür.

(86) *Pulat Tacar*, “Fransa’nın Ermeni terörü ile ilişkisi hakkında iki kitap özeti” Ermeni Araştırmaları Dergisi. Aralık 2013. No 46 ss227-244

manlı devletinde yaşanan Ermeni kırımını” gibi deyimler içeren açıklama yapmaları beklenebilir. Örneğin ABD Başkanı her yıl 24 Nisan günü Ermenilere yönelik verdiği demeci, 2015 yılında da büyük olasılıkla tekrarlanacaktır. Başkan Obama, soykırımı değil, Ermenice Büyük Felaket anlamına gelen Mez Yegern terimini kullanıyor. Başkanın soykırımı dememesi Ermeniler tarafından yetersiz sayılıyor ve kınanıyor.

Daha önceki yıllarda Ermeni soykırımını tanıma yönünde yasama meclisi kararı alan ülkelerden bazılarının benzer kararları 2015 yılında yinelemeleri mümkündür. Avrupa Parlamentosunun (AP) 1987 yılında aldığı kararın ardındaki baş oyuncu olan Fransa'nın Avrupa Parlamentosundaki tüm parlamenterlerinin ve onları destekleyecek olan diğer “*Türkofobiklerin*” 2015 anmaları vesilesi ile Ermeni soykırımı konusunu yeniden gündeme getirerek -sembolik te olsa- bir karar almaya çalışmalarına şaşırılmamalıdır.

1987 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından alınan Ermeni soykırımını tanıma kararının siyasal nitelikli olduğu (*zaten kararın başlığı: Ermeni Sorununa Siyasal Çözümdür*), Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkileri -üyelik müzakereleri *dahil*- etkilemeyeceği yolundaki AB Adalet Divanı kararı muvacehesinde⁸⁷ AP içindeki Ermeni yanlısı siyasetçilerin gündeme getirecekleri, -diğerlerinin önem vermedikleri için görüşmelere ve oylamaya da katılmayacakları- yeni bir kararın Ermenilere hoş görünmek ve Türkiye'yi rahatsız etmek dışında somut bir etkisi olmayacaktır.

2015 Nisan ayında “Ermeni soykırımının Yüzüncü Yılı” anısına Erivan'da ve başka ülkelerde yapılacak törenlere başka ülkelerden yüksel düzeyde katılım olması beklenmektedir. Fransa Cumhurbaşkanı ve Papa bu görenlere katılacaklarını şimdiden ilan ettiler. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın görevi devralması münasebeti ile yapılan törene katılan Ermenistan Dışişleri Bakanı

Nalbantyan Cumhurbaşkanımızı Nisan 2015 töreni için davet ettiklerini açıkladı.

Türkiye, Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, parlamentodaki partilerin sözcüleri veya uygun göreceği başka bir temsilcisinin ağzından bunlara gereken cevapları verecektir. TBMM'nin de kınayıcı cevabi bildiri yayımlaması beklenebilir.

AIHM'nin aşağıda hukuksal girişimler bölümünde ayrıca ele alacağımız,”Ermeni soykırımı savının bir uluslararası yalan olduğunu” ifade eden Dr. Doğu Perinçek'in İsviçre yargısı tarafından mahkum edilmesinin ifade özgürlüğünün ihlali olduğunu ilan eden 17 Aralık 2013 tarihli kararının Ermeni

(87) Avrupa Birliği Helsinki'de 10/11 Aralık 1999 tarihinde yapılan Konsey toplantısında Türkiye'nin üye adaylığı statüsünü resmen tanıdı ve üyelik müzakerelerinin başlamasına karar verdi. Fransız vatandaşı Gregoire Krikorian ile Suzanne Krikorian ve Avrupa-Ermenistan Derneği, Türkiye'nin 1915 soykırımını tanımamasına rağmen aday statüsüne kavuşmasının kendilerine zarar verdiğini belirterek, Avrupa Birliğinin Lüksemburg'daki Adalet Divanı nezdinde 9 Ekim 2003 tarihinde zararlarının tazminini talep eden bir dava açmışlardır. Bu dava Divan tarafından 17 Aralık 2003 tarihinde dayanaktan külliyen yoksun olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir. Davacılar red kararını 16 Ocak 2004 tarihinde Divanın üst kuruluna temyizden taşımışlardır. Davacılar açtıkları davada gerekçe olarak, Avrupa Parlamentosunun 17 Haziran 1987 tarihli kararı ile 1915 soykırımını tanıdığını, kararda Türkiye'nin Ermeni soykırımını kabul etmemesinin AB üyeliğine kesin bir engel teşkil edeceğinin kayıtlı olduğunu, AB Konseyinin Türkiye'nin üyelik talebini soykırımı tanıma koşuluna bağlı tutması gerekirken bunu yapmadığını, bu nedenle kendilerinin temel haklarının çiğnediğini belirtmişlerdir

Mahkeme ise, kararında, davayı açanların Topluluğun sorumluluğu konusunu gerektiren koşulların var olduğunu ispatlayamadıklarını tespit etmiştir. Karara göre, Türkiye'nin AB üyeliği adaylığının kabulü Avrupa Birliği Konseyinin aldığı bir karardır. Konsey, Topluluğun bir organı değildir; bu nedenle aldığı karar tazminat hakkı doğurmaz. Türkiye'ye adaylık statüsünün tanınması Topluluk hukukunun hiç bir kuralına aykırı değildir. Avrupa Parlamentosunun 1987 yılında aldığı karar ise, tümüyle politik niteliklidir; Bu karar Avrupa Topluluğu kurumları üzerinde hiç bir sorumluluk sonucu doğurmaz. Bu nedenle davayı açanlar hukuken meşru bir beklenti içinde olamazlar. Davacılar, Topluluk kurumlarının temel haklarını çiğnediğini de kanıtlayamamıştır.

Divan, nihai kararında - AB dava hukukuna ve usule ilişkin ayrıntılı red gerekçeleri dışında - özetle, aşağıdaki hususlara da yer vermiştir:

“Avrupa Parlamentosunun 1987 yılında aldığı karar ilke olarak bağlayıcı değildir; bu bağlamda Birliğin diğer kurumlarının bu karara uyacakları hakkında meşru bir beklenti doğurmaz. Avrupa Parlamentosunun kararının incelenmesi, 1915-1917 olayları hakkında siyasal nitelikli görüş içerdüğünü ve Komisyona, Avrupa Konseyine, Topluluğa üye Devletlere, başka üçüncü ülkelere ve Birleşmiş Milletler Teşkilatına yönelik bazı istekler ileri sürüldüğünü göstermektedir. Mahkeme (Avrupa Parlamentosunun 1987 kararının siyasal nitelikli bir bildiri olduğu, bu bali ile hukuken uygulanması zorunlu bir sonuç doğurmadığı değerlendirilmesini yaparak bata işlememiştir. Parlamentonun kararı hiç bir zorunlu sonuç doğurmadığından, davacı kurumlar; kararın içerdiği telkinlere uymamak suretiyle hukuka aykırı hiç bir davranış içinde bulunmamışlardır. Davacılar, temel haklarının ihlal edildiğini kanıtlayamamışlardır.”

Divan Başkanı, 13 Eylül 2004 tarihinde Parlamentonun, Konseyin ve Komisyonun mahkum olmasını talep eden temyiz başvurusunu reddetmiş ve dava giderlerini davacılaraya yüklemiştir.

soykırımı yönünde karar vermesi olası başka kurum ve yasama organlarını “sınırlı” ölçüde etkilemesi beklenebilir. “Sınırlı” dememizin nedeni, AİHM kararının ifade özgürlüğü çerçevesinde alınmış bulunması ve 1915 olaylarının soykırımı olduğunu söylemenin de aynı özgürlük sınırları içinde mütalaa edilmesidir. AİHM, davayı Büyük Daireye taşımayı öngören İsviçre’nin talebini kabul etmiştir. Büyük Daire’nin düşünceyi ifade özgürlüğünü zayıflatacak bir karar almasını beklememekteyiz. Buna karşılık, Büyük Dairenin vereceği kararın bir bölümüne 1915 olaylarını soykırım sayanların da bu değerlendirmeyi yapmakta haklı olduklarını belirten ifadeler eklenir ise hiç şaşırılmayacağız; zira bu davanın ifade özgürlüğü çerçevesinde çıkarılarak, -hele 2015 yılında-, Ermenileri tatmin edecek bir formül bulunarak sona erdirilmesi konusunda yoğun siyasal baskılar devreye sokulmuştur; AİHM yargıçları bu baskılardan etkilenecektir.

2) Ermeni Soykırımı Savını Reddedenleri Mahkum Ettirme Girişimleri⁸⁸

Bu konuda Ermeni diasporası tarafından çok sayıda girişim yapılmıştır. *Alınan sonuçlar davayı gören yargıçların kişisel tutum veya yaklaşımlarına göre değişmektedir.* Örneğin, İsviçre’nin Bern-Laupen Mahkemesi Ermeni soykırımını reddeden 16 Türk vatandaşını beraat ettirmiş, İsviçre Federal Mahkemesi de bu kararı onaylamıştı; aradan kısa zaman geçtikten sonra, bu kez İsviçre’nin Lozan Polis Mahkemesi yargıcı, Ermeni soykırımı iddiasının uluslararası bir yalan olduğunu söyleyen Dr. Doğu Perinçek’i ırk ayrımcılığı suçundan mahkum etmiştir. Dava Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınmış ve AİHM 17 Aralık 2013 tarihinde bu mahkumiyetin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 10 maddesinin ihlali olduğu kararını vermiştir. Bu karara aşağıda ayrıntılı biçimde değineceğiz.

Doğu Perinçek’in mahkumiyetini izleyen dönemde, Winterthur Mahkemesi, Perin-

çek’in görüşünü savunan üç Türk vatandaşını mahkum etmiş, İsviçre Federal Mahkemesi bu kararı da onaylamıştır. Bu vatandaşların AİHM başvurup vurmadıklarını öğrenemedik.

a) Avrupa Birliği Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığın ile Mücadele Çerçeve Kararı⁸⁹

Avrupa Birliği İçişleri ve Adalet Bakanları Konseyi, Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele konusunda bir Çerçeve Kararı hazırlamıştır; bu belge 2008 Kasım ayında yürürlüğe girmiştir⁹⁰. Bu Çerçeve Kararı Ermeni soykırımı iddiaları ile doğrudan ilgili değildir. Karara göre, ulusal mahkemelerine (*başka ülkede gerçekleşen ve cürüm olduğu kuşku bulunan bir eylemi, kendi ülkesinde yargılama yetkisini tanıma anlamına gelen*) evrensel yargı yetkisini tanıyan devletlerin mahkemeleri, soykırımını inkar eden kişileri mahkum edebilecektir. Yönergede eylemin soykırımı sayıldığına 1948 Soykırımı Sözleşmesinde belirlenen yetkili Mahkeme (yani suçun işlediği ülkenin yetkili mahkemesi veya uluslararası ceza mahkemesi) tarafından alınmış olması koşulu da bir seçenek olarak üye Devletlerin tercihine sunulmuştur. Aslında AB Devletlerinin hepsi 1948 Soykırımı Sözleşmesini onaylamış Taraf Devlet olduklarından bu hüküm zaten mevzuatlarının ayrılmaz parçasıdır. O halde Çerçeve Kararı bu temel kuraldan bir sapmaya olana tanımak için metne alınmıştır.

Sözünü ettiğimiz Çerçeve Kararı konusunda AB ülkeleri arasında oydaşma bulunmamaktadır. 2013 Kasım ayında son bu-

(88) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: *Pulat Tacar, “Ermenilerin Soykırımı Savını Yadsyanları Cezalandırmak veya Türkiye’den Tazminat Almak İçin Yaptıkları Yargı Mücadeleleri”*, Ermeni Araştırmaları Dergisi, No 46, Aralık 2013

(89) *Pulat Tacar, “Avrupa Birliğinin Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele ile Soykırımın ve İnsanlığa Karşı Suçların İnkarnın Cezalandırılmasına İlişkin Çerçeve Kararı”* Ermeni Araştırmaları Dergisi Sayı 44, 2013; ss 57-85; *Yaşar Yakış, “European Union Framework Decision of the Offence of denying a Crime”* review of Armenian Studies, No23, 2011 ss. 63-92

(90) EU Council Framework Decision, 2008/913/JHA. 28. November. 2008 on combatting certain forms and expression of racism and xenophobia by means of criminal law J. 328/55, 6. 12. 2008

lan ilk beş yıllık uygulamanın gözden geçirilmesi AB Konseyi toplantısında bu alandaki görüş ayrılıkları su yüzüne çıkmış, pek çok ülkenin Çerçeve Kararını farklı uyguladıkları anlaşılmıştır. AB Konseyi üye ülkelere 2014 yılı Kasım ayı sonuna kadar süre tanımış ve o tarihte tekrar toplanarak konunun yeniden ele alınmasını kararlaştırmıştır. Şimdi Yunanistan gibi bazı ülkeler, ulusal yasalarında değişiklik yaparak AB Çerçeve kararına uyum sağlamaya gayret ediyorlar; bunu yaparken kendi mevzuatları tarafından soykırımı sayılan olayların inkarını cezalandırma yoluna gideceklerini yasalaştırıyorlar. Bu uygulama, Yasama organının, geçerli bir yargılama yapmadan herhangi bir olayı siyasal karar ile soykırımı ilan etmesine olanak tanıyor; böylece yasama, yargının yerini alıyor. Önümüzdeki dönemde Ermeni soykırımını resmen tanıyan ülkelerde, 1915 tehciri ve buna bağlı kayıpların soykırımı suçu sayılamayacağını alenen ileri süren bireyler ya da gruplar olursa, o ülke savcılarını res'en veya şikayet üzerine dava açabileceklerdir. Mahkemelerine evrensel yargı yetkisini tanıyan ülke mahkemeleri bu davalar konusunda değişik ve çelişkili kararlara verebileceklerdir. Soykırımını inkardan mahkumiyet kararı verirlerse, o ülkelerde tarihsel araştırmalar sansürlenmiş olacak ve bireylerin düşüncelerini ifade özgürlüğü kısıtlanacaktır. 17 Aralık 2013 tarihli AİHM kararı muvacehesinde kısıtlayıcı kararı alacak olan mahkemelerin kararlarının AİHM tarafından insan hakkı ihlali sayılacağını hesaplamaları gerekir.

b) Fransa'da ABD'li Tarihçi Bernard Lewis'in Mahkum Edilmesi⁹¹

Fransa Ermeni Dernekleri Forum'u, ünlü ABD'li Profesör Bernard Lewis'in 18 Kasım 1993 tarihli Le Monde gazetesinde iki gazetecinin "Türkler neden Ermeni soykırımını kabul etmeği reddediyorlar?" verdiği şu cevap nedeni ile dava açtılar: "Ermenilerin tarih versiyonu mu demek istiyorsunuz? Türkiye'de bir yandan Rusların ilerlemesi, öte yandan bağımsızlıklarını elde etmek isteyen ve

bu amaçla Kafkasya'dan gelen Ruslar ile açıkça işbirliği yapan Osmanlı karşıtı olan bir halk grubunun varlığı sebebiyle, Türklerin bir Ermeni sorunu vardı. Öte yandan, Ermeni çeteleri de faaliyet halindeydi. Ermeniler direnişlerinin şanlı başarılarıyla övünürler. Muhakkak ki Türklerin savaş koşullarında asayışı koruyabilme konusunda güçlükleri bulunuyordu. Türkler bakımından yabancı bir gücün istilasına uğrama tehlikesi altında bulunan güvensiz bir bölgede önleyici ve cezalandırıcı önlemler alınması söz konusuydu. Ermeniler ise ülkelerini kurtarmak istiyorlardı. Her iki taraf ta tenkil eyleminin sınırlı coğrafyada yapıldığını kabul ediyor. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğunun diğer bölgelerinde oturan Ermeniler bu tenkil eyleminden etkilenmediler.

Korkunç olaylarda çok sayıda Ermeni'nin- ama çok sayıda Türkün de- öldüğünden kimsenin kuşkusu yok. Ancak, ölenlerin hangi koşullarda öldükleri ve sayıları hiç bir zaman bilinemeyecek. Kısa bir zaman önce, dünyanın gözü önünde vuku bulan Lübnan savaşı olaylarındaki sorumlulukları tam olarak saptamanın güçlüğüne bir düşünün. Yüz binlerce Ermeni Suriye'ye sürülürken, soğuktan ve açlıktan öldü... Ama bugün o (1915) olayları hakkında soykırımı savı ileri sürülüyorsa, bunu kanıtlamak için Ermeni ulusunu sistematik biçimde ortadan kaldırma ve bilinçli olarak yok etme yolunda bir kararın var olması gerekir ki, bunun varlığı çok şüphelidir."

Bu röportajdan sonra, Bernard Lewis'in Le Monde gazetesine 1 Ocak 1994 günü şu açıklamayı yolladı:

"Bundan önceki söyleşide mümkün olmadığı için, 1915 yılında vuku bulan Ermeni tehciri konusundaki görüşlerimi, daha sarıh ve belirgin bir biçimde açıklamak isterim. Bu konuda pek çok olayı kesinlikle saptamaya -bâla- olanak yoktur. Lübnan'a yollama yapmamın nedeni, karmaşık bir ortamda gelişen olayları saptamanın ve değerlendirmenin güçlüğüne işaret etmektir. Gene de 1915 olaylarını Holoca-

(91) Yukarıda anılan makale ss. 55-129

ust (Yabudi kırım) ile mukayese etmek bir çok yönden önyargılı davranış olur.

1) Ermenilere doğrudan yönelik bir kin duygusu oluşturma ya da Avrupa'daki Yabudi düşmanlığı ile mukayese edilebilecek "iblisleştirme" kampanyası olmamıştır.

2) Kapsamı bakımından geniş bir kitleyi etkilemiş olsa da Ermeni tehciri tüm ülkeyi içine almamıştır örneğin, İstanbul ve İzmir gibi iki büyük kentte uygulanmamıştır.

3) Türkler, -kendilerine yapılan oranla nispeten de olsa- Ermenilere karşı durup dururken eylem yapmadılar. Osmanlı Devletinin Doğu vilayetlerinde, Rus ilerlemesi karşısında duyulan korku, pek çok Ermeninin Rusları Türk rejimi karşısında kurtarıcı olarak gördüğünün bilinmesi ve Ermeni ihtilalcilerin Osmanlı Devletine karşı yaptıkları eylemler, bütün bunlar, İmparatorluğun artarak güçleşen durumu ile birleşince, gittikçe ağırlaşan bir tedirginlik ve kuşku ortamının doğması sonucunu verdi. Bu savaş dönemlerinde çok görülen ve bilinen bir nevrozdur. 1914 yılında, Ruslar Türkiye'den de katılan Ermeni gönüllülerin iştiraki ile dört büyük savaş birliği oluşturdular; bunların içinde pek çok tanınmış şahsiyet vardı..

4) Osmanlı İmparatorluğu'nda, yüzyıllar boyunca, bazı suçlulara olduğu gibi, başkalarına da stratejik ve başka nedenlerle tehcir uygulanmıştır. Osmanlı tehciri sadece ve doğrudan Ermenilere yönelik değildi. Örnek : Rus birliklerinin ilerlemesi nedeniyle ve bunların tehdidi altında Van Valisi acele ile Müslüman abaliyi de sürgüne yollamıştır. Bu Müslümanlardan pek azı, söz konusu "dostane tehcir" sonunda hayatta kalabilmiştir.

5) Ermenilerin çektikleri acıların feci bir insanlık trajedisi teşkil ettiği ve zulme uğramış Yahudiler gibi Ermenilerin de bu acıları belleklerinde yaşatmağa devam ettikleri hususunda kuşku yoktur. Ermenilerin büyük bir bölümü açlıktan, hastalıktan ve soğuktan – zira tehcir kış aylarında da sürmüştür- hayatlarını kaybetmişlerdir. Ancak, Amerikan misyonerlerinin,

gönüllü Ermeni birliklerinin eline düşen Van bölgesi Müslüman abalisinin akibeti hakkında tehcirden önce gönderdiği raporlarda da işaret ettikleri gibi, Ermenilerin de çok feci mezalim yaptıkları konusunda kuşku bulunmamaktadır.

Ancak, bu olaylar gerçek hedeflerine ulaşmak için, eşit olmayan koşullar altında yapılan bir savaşın ve Rus işgalcilerine yardıma hazır olmakla birlikte her türlü imkandan yoksun olan Ermeni halkına karşı Türklerin duyduğu, herhalde abartılı, ama tamamen de yersiz olmayan kuşkunun oluşturduğu koşullar çerçevesinde değerlendirilmelidir. İstanbul'daki Jön Türk Hükümeti bu sorunu, sık sık uygulanmış olan bir yöntemle, yani tehcir yolu ile çözümleme kararını almıştır.

Tehcire tabi tutulanlar, Anadolu'daki savaşın zor şartlarının, sağlam kalan erkeklerin tümünün orduda görevli olmaları nedeniyle yola çıkarılanlara refakat edenlerin koruma görevlerini yapamayacak durumda bulunmalarının ve fırsattan yararlanan haydutların ve başkalarının giriştikleri çapulculuk eylemlerinin ağırlaştırdığı acılar çekmişlerdir. Bununla birlikte Osmanlı Hükümetinin Ermeni milletini toptan yok etmeyi amaçlayan bir kararın ya da planının varlığına ilişkin ciddi hiç bir delil veya belge mevcut değildir."

Paris Mahkemesinin kararının ana hatlarının incelenmesi, yerel yargının kendini soykırımı tanımlaması konusunda yetkili görmediğini, konuyu Fransız Medeni Kanununun "kabahati" ile sınırlı tuttuğunu, kararın Fransa'daki Ermeni toplumunu manen tatmin etmeğe yönelik sayıldığını göstermektedir. Kararın gerekçeleri arasına "bilim adamının, ifade özgürlüğünü kullanırken tanıkları veya toplumda oluşmuş kanaatleri nazarı itibara almak zorunluluğu i genel kuralından uzaklaşmama çağının" belirtilmiş bulunması "toplumun büyük bölümü tarafından benimsenmiş bir tarih yorumuna uygun karar verme vecibesinin" kimi yargı çevrelerine egemen olduğunu göstermektedir. Paris Mahkemesinin kararındaki -kanımızca- en önemli eksiklik, yargıcın karşı

görüş veya tanıklıkları yok saymış bulunmasıdır. Paris Mahkemesinin bu değerlendirmesi Fransa'da "Tarihe Özgürlük" girişimi altında bir araya gelen bilim adamlarının ve tarihçilerin yoğun eleştirisi ile karşılanmıştır.

c) Fransa'da Yayımlanan Quid Ansiklopedisi Davasında

Soykırımı konusunda Ermeni görüşü yanında Türkiye'nin görüşüne de yer verildiği gerekçesi ile yayıncı önce mahkum edildi, daha sonra temyiz mahkemesi tarafından aklanıldı.⁹²

d) Paris'te Türk Başkonsolosunu Mahkum Ettirme Girişimi

Paris'teki Ermeni Diasporasının Türkiye'nin Paris Başkonsolosu Aydın Sezgin'i Başkonsolosluğun web sitesinde bulunan Ermeni Sorununa ilişkin bir belge nedeni ile mahkum ettirme ve belgeyi kaldırma girişiminde bulundu; bu dava mahkeme tarafından reddedildi.

e) Fransa'da Sırma Oran-Martz/ Leylekyan Davası

Fransa'da ikamet eden Sırma Oran-Martz, Villeurbanne Belediye Meclisi seçiminde, Sosyalist-Yeşiller listesinden aday olmak istemişti. O listenin başındaki isim olan Villeurbanne Belediye Başkanı Bret, Sırma Oran'dan Ermeni soykırımını tanıdığını alenen açıklamasını, kendisini aday listesine almak için şart koşmuş ve adaylığını engellemiştir. Bu münasebetle, Fransa'daki Ermeni örgütlerinin ileri gelenlerinden Laurent Leylekyan, 2010 yılında France-Armenie dergisinde Sırma Oran'a hakaret eden bir yazı yayımlamış, "Ermeni soykırımını kabul etmeyen tüm Türklerin insanlığın utancı olduğunu ve toplumdan ayıklanmaları gerektiğini" ileri sürmüştü, Oran'ın "Ankara ajanı, inkar politikası sözcüsü ve insanlık dışı bir figür" olduğunu iddia etmişti. Sırma Oran, bu konuda dava

açmış ve Paris Asliye Hukuk Mahkemesi 28 Şubat 2013 tarihinde Leylekyan'ı bu hakaretleri nedeniyle 4000 Avro tazminata, 4500 Avro mahkeme masrafı ödemeye mahkum etmiştir; mahkemenin bu kararı Fransa'daki Ermeni çevrelerini çok rahatsız etmiştir.

f) İsviçre'de Bern- Laupen Mahkemesinin ve İsviçre Federal Mahkemesinin Ermeni Soykırımı Savını Yadsıyan 16 Türk Vatandaşını Beraat Ettirmesi⁹³

İsviçre'deki Ermeni Soykırımını Anma Komitesi, İsviçre Parlamentosuna 26 Eylül 1995 tarihinde soykırımının tanınmasını talep eden bir dilekçe vermiştir. Bu dilekçeye karşı, 30 Ocak 1996 tarihinde, İsviçre Türk Dernekleri Koordinasyon Kurulu 16 (kimilerine göre 18) imzalı, karşı yönde bir dilekçeyi Federal Meclise sunmuş ve "Ermeni soykırımı ifadesiyle tarihsel gerçeklerin saptırıldığını, Ermeni Komitesinin başvurusunun bir kışkırtma olduğunu"; "Osmanlı Ermenilerinin bir bölümünün Birinci Dünya Savaşında düşmanla işbirliği yaptığını, bu nedenle Ermeni Komitelerinin dağıtıldığını, ülkenin doğusunda, savaş bölgesinde yaşayan Ermenilerin ülkenin güneyine sevk edildiğini..." belirtmiştir. İsviçre'de yaşayan Ermenileri temsilen bir grup bu dilekçeyi imzalayanlar hakkında 26 Nisan 1997 tarihinde suç duyurusunda bulunmuş ve Türkler hakkında İsviçre Ceza Yasasının 261 mükerrer 4. maddesine aykırı hareketten dava açılmıştır. Bu madde ırkçılık ve ayrımcılık yapanları -bu arada soykırımını inkar edenleri- cezalandırmayı öngörmektedir.

Mahkeme davalıların ırk ayrımcılığı suçlamasından aklanmalarına karar vermiştir.

Dava İsviçre Federal Mahkemesine Cambazyan ve Şahinyan adlı iki Ermeni ta-

(92) y. a. m.

(93) Urteil vom 14 September 2001 in Sachen Karaman Fikri und Konsorten. Gerichtskreis Bern-Laupen. Bu dava konusunda bakınız: *Pulat Tücar*, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Doğu Perinçek- İsviçre Davası- Bir Düşünceyi İfade Özgürlüğü Sorunu ve Adil Bellek talebi" *Ağustos 2012, Kaynak yayımları, İstanbul*

rafından taşınmış, Federal Mahkeme doktrin ve uygulamayı irdeledikten sonra temyiz başvurusunu da reddetmiştir.

g) İsviçre’de Lozan Mahkemesinin Ermeni Soykırımı Savının Uluslararası Yalan Olduğunu Söyleyen Dr. Doğu Perinçek’i Mahkum Etmesi; İsviçre Federal Mahkemesinin Bu Kararı Onaylaması; Davanın Dr. Perinçek Tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Taşınması ve AİHM Tarafından İsviçre’nin Mahkum Edilmesi⁹⁴

Türkiye İşçi Partisi Başkanı Dr. Doğu Perinçek, 2005 yılında İsviçre’de çeşitli toplantılarda Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1915 yılında ve sonraki yıllarda Ermenilere yapıldığını reddetmiş, Ermeni soykırımı savını uluslararası yalan olarak nitelemiştir. 15 Temmuz 2005 tarihinde, İsviçre-Ermenistan derneğinin şikayeti, üzerine Perinçek aleyhine dava açmıştır, Lozan Kent (Polis) Mahkemesi 9 Mart 2007 tarihinde, Doğu Perinçek’i İsviçre Ceza Yasasının mükerrer 261 maddesinin 4 fıkrası bağlamında, ırk ayrımcılığı yapmaktan suçlu bulmuş ve kendisini iki yıl tecilli, 30 gün özgürlük kısıtlamasın, İsviçre Ermeni Derneğine, 1000 İF (yaklaşık 660 Avro) manevi tazminat cezasına ve yargı giderlerini ödemeğe mahkum etmiştir. Lozan Mahkemesi, kararında, Ermeni soykırımının İsviçre kamuoyu ve daha geniş bir çerçeve tarafından kabul edilen bir vakia olduğunu ileri sürmüş, adı geçenin ırkçı saik ile hareket ettiğini iddia etmiştir. Dr. Doğu Perinçek, bu karara karşı temyize başvurmuş, özellikle Ermeni konusundaki araştırmalarına ve tarihçilerin tutumuna dayanarak, kararın iptalini ve soruşturmanın derinleştirilmesini istemiştir. Mahkeme Doğu Perinçek’in sürgün, katliam ve diğer suçların, hatta insanlığa karşı suçların varlığını inkar etmediğini kabul etmiştir⁹⁵. Mahkemeye göre, “Ermeni soykırımı, Yahudi soykırımı gibi, İsviçre Ceza Yasasının 261m./4 maddesinin kabulü sırasında, İsviçre

yasama gücü tarafından tarihsel açıdan varlığı kabul olunmuş bir vakıadır. Mahkeme Doğu Perinçek’i ırk ayrımcılığı yapmaktan mahkum etmiştir. Perinçek’in başvurduğu Temyiz ve İsviçre Federal Mahkemesi 12 Aralık 2007 tarihli kararı ile davacının talebini reddetmiştir”

Perinçek İsviçre Mahkemelerinin kararının AIHS’nin adil yargılama ve düşüncüyü ifade özgürlüğüne ait maddelerine aykırı olduğu gerekçesi ile AİHM’nde dava açmıştır. Türk Hükümeti de davaya müdahil olarak katılmıştır. AİHM 17 Aralık 2013 tarihinde verdiği kararda İsviçre’nin Doğu Perinçek’in ifade özgürlüğünü kısıtlayarak haksız yere mahkum ettiğini karara bağlamıştır.

AİHM içtihatlarına göre, bir tarihsel tartışmada, - kesinleşmiş mahkeme kararı ile saptanmış durumlar hariç- başkaları tarafından kabul edilmeyen görüşleri ileri sürenleri yargılamak veya yargılama tehdidi ile engellenmek düşüncüyü ifade özgürlüğüne aykırıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesi bu tip eylem ve yasaklamaları önlemek için konulmuştur. Bu madde düşüncüyü açıklama özgürlüğünü korur. Sadece zararsız ve normal görünen görüşlerin değil, rahatsız edici ve şok yaratan görüşler de korunur⁹⁶.

(94) Bakınız : *Pulat Tacar*, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde, Doğu Perinçek-İsviçre Davası, Bir Düşüncüyü İfade özgürlüğü Sorunu ve Adil Bellek Talebi” Kaynak Yayınları, Ağustos 2012 . Bu kitapta Doğu Perinçek-İsviçre davaları konusunda ayrıntılı bilgi verilmiştir

(95) Dr. Doğu Perinçek’in temyiz dilekçesi: Para. 64

(96) *Bakınız AİHM ‘nin Chauvy ve diğerleri Fransa’ya karşı Kararı : para 63 ila 70 ve Lebideux ve İsomri Kararı Para. 50 ve 51, Gınıevski kararı Para 40-45 AİHM tarafından, Chauvy vs France davasında verilen kararın 60. maddesinde “Tarihsel gerçeği aramanın ifade özgürlüğünün ayrılmaz parçası olduğu; AİHM’nin rolünün tarihçiler arasında tartışma konusu olmaya devam eden tarihsel konularda hakemlik etmek olmadığı” belirtilmiştir. Farklı, şok edici, rabatsız edici, korkutucu bilgiler ve görüşler de AIHS 10 maddesinin koruması altındadır. Tarihsel araştırmalar ifade özgürlüğü çerçevesine girer. AİHM halen tarihçiler arasında ve kamuoyunda tarihsel olayların yorumu hakkında tartışmaların sürdüğü durumlarda konunun esası konusunda hakemlik yapmayacağını açıklamıştır. İsviçre Hükümeti de savunmasının 10 maddesinde bunu kabul ediyor. “İfade özgürlüğü demokratik bir toplumun temelidir. Açıklanan görüşler rahatsız edici ve korkutucu da olabilir.*

AIHS Akit Tarafların yargı organlarına genel olarak bir takdir hakkı tanımaktadır; bu özellikle ablaki ve dinsel konularda insanların inançlarına saldırı niteliği taşıyan alanlarla ilgilidir” (Bakınız: mutatis mutandis 24 Mayıs 1988 tarihli Müller ve diğerleri/ İsviçre AİHM kararı; AİHM’nin Gündüz/Türkiye davasında 4 Aralık 2003 tarihli kararı; Murphy/İrlanda davasında 441798/98 sayılı karar)

Bakınız: AİHM’nin 2007 Gınıevski/Fransa kararı: Paris’te ikamet eden Avusturya vatandaşı Paul Gınıevski, yazdığı bir makalede Hristiyanlığın Musevilige karşı tutumunu eleştirmiş

Bir tarihsel tartışmada, - kesinleşmiş mahkeme hakemlik yapmayacağını açıklamıştır⁹⁷. Ayrıca, Perinçek davasında, uzlaşmazlık konusu olan hususun temeli esas itibari ile hukuksaldır. Yukarıda da bir kaç kez belirtildiği gibi, hukuksal bağlamda bir olaya soykırımı ya da insanlığa karşı suç denilebilmesi için, bunları soykırımı ya da insanlığa karşı suç olarak tanımlayan Nürnberg mahkemesinin kararı paralelinde bir kararın bulunması gereklidir. İfade özgürlüğü ve tarihsel araştırma konusunda önemli bir adım olan “Tarihe Özgürlük Girişiminin Blois Çağrısı” da İsviçre yargısı ve hükümeti tarafından göz önüne alınmamıştır. Bu Çağrı konusunda aşağıda bilgi sunulmuştur.

h) İsviçre’de Winterthur /Unterland Mahkemesinin Üç Türk Vatandaşını Ermeni Soykırımı Savını Yadsıyan Doğu Perinçek’i Destekleyen Beyanları Nedeni İle Mahkum Etmesi ve İsviçre Federal Mahkemesinin Bu Kararı Onaylaması

İddianameye göre, Türkiye İşçi Partisinin Avrupa temsilcisi olan Hasan Mercan, ve diğer iki davalı Kayalı ve Kemahlı, Winterthur’da Hotel Zentrum Töss’te düzenlenen halka açık basın toplantısında, yaklaşık 40 dinleyici ve medya mensubunun önünde Almanca ve Türkçe olarak, 1915 yılında Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni halkına yapılan ve şiddet kullanımını içeren saldırıların soykırımı olmadığını belirtmişler, Ermeni soykırımı iddiasının uluslararası ve tarihsel bir yalan olduğunu söylemişlerdir. Savcılık bu üç Türk vatandaşına karşı, Ermeni soykırımını reddederek ırk ayrımcılığı açtıkları gerekçesi ile dava açmış, Winterthur Mahkemesi de zanlıları mahkum etmiştir. Dava zanlılar tarafından önce temyize, Temyiz mahkemesinin kararı onaylaması üzerine İsviçre Federal Mahkemesine taşınmış ve o Mahkeme tarafından da onaylanmıştır.

i) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) 17 Aralık 2013 Tarihli Kararı⁹⁸

İsviçre Mahkemeleri Dr. Perinçek’i Ermeni soykırımı iddiasını uluslararası yalandır diyerek yadsıdığı böylece ırk ayrımcılığı suçu işlediği gerekçesi ile İsviçre Ceza Yasasının 261/4 maddesi gereğince *mahkum etti*. *İç hukuk yolları tüketildikten sonra Dr. Perinçek AİHM 2008 yılında başvurdu*.

Beş yıl kadar süren yargılama süreci sonunda, AİHM İkinci Dairesi, iki olumsuz oya karşı beş olumlu oyla 17.12.2013 tarihinde verdiği kararda, Dr. Doğu Perinçek’in mahkum edilmiş bulunmasını ifade özgürlüğünün çiğnenmesi olarak niteledi; İsviçre’yi mahkum etti. Portekizli ve Karadağlı yargıçlar karara karşı oy kullandılar ve karşı oy şerhi yazdılar. İtalyan (Başkan) ve Macar yargıçlar karar lehinde oy kullanmakla birlikte, yazılı görüş sundular. İsviçreli yargıcın, karara olumlu - yani kendi ülkesine karşı- oy kullanması ilgi çekici bir ayrıntı olarak not edildi.

45

AİHM’nin bu kararı Ermenistan Hükümetini ve Diaspora Ermenilerini çok rahatsız etti. 2015 yılında Ermeni soykırımının yüzüncü yılı anma törenlerine hazırlanan Ermeniler bu kararın AİHM Büyük Dairesi tarafından yeniden görüşülmesini talep etmesi için İsviçre Hükümetine baskı uyguladılar. İsviçre Dışişleri Bakanlığının bu talebe karşı

ve bunun Yahudileri gaz odasına (Auschwitz’e) yollama sonucunu verdiğini ima etmişti. Giniewski Fransız Mahkemesi tarafından mahkum edilmişti. Giniewski AİHM’ne başvurmuş, görülen dava sonucunda AİHM adı geçen mahkumiyet kararının AİHS 10. maddesinin ihlali olduğuna hükmetmiştir. AİHM Giniewski’nin ifade özgürlüğünün kısıtlanmasının demokratik bir toplum için gerekli olup olmadığı hususunu incelemiştir. Bu davada ifade özgürlüğünü kısıtlamak için “acil bir toplumsal gereksinme bulunup bulunmadığını” ve bunun “ulaşılacak istenen meşru amaç ile orantılı olup olmadığını ve başkalarının onurunun ve hakkının korunması çerçevesine girip girmediği de” ele almıştır. AİHM, kararının son bölümünde Giniewski’nin makalesindeki amacı irdelemiş ve yapılan tartışmanın bir demokratik toplum için gerekli olduğu sonucuna varmıştır. Giniewski’nin gazeteci ve tarihçi olarak görüşlerini açıkladığını, bir demokratik toplumda insanlığa karşı suç gibi ağır cürümlerin özgürce tartışılmasının önemli olduğunu, tarihsel gerçeği aramanın düşüncüyü ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası olduğunu AİHM’nin tarihsel konularda karar verici olmadığını belirtmiştir. “AİHM, yayımlanan makalede varılan bazı sonuçların ve cümlelerin kırıcı, rahatsız edici, hatta şok edici olduğunun yazar tarafından da kabul edildiğini, ancak bu görüşlerin açıklanmasının engellenmesi gerektiği sonucuna varmıştır.

(97) İsviçre Savunması Md. 10

(98) AİHM, İkinci Dava Dairesi; “Affaire Perinçek c. Suisse” Dava No. 27510/08. . Arret (Karar) 17 Aralık 2013

çıkacağı, ancak Adalet ve Polis Bakanlığının baskıya boyun eğdiği basına yansdı.

İsviçre Adalet ve Polis Bakanlığı 11 Mart 2014 tarihinde bu konuda yayımladığı basın bildirisinde, “*Bu karar konusunda İsviçre’nin öne çıkan ilgisinin, İsviçre Ceza Yasasının 261/4 mükerrer maddesinde kayıtlı bulunan, ırkçılıkla mücadeleyle ilişkin cezai yaptırımı uygulayan ulusal mahkemelerin takdir hakkının boyutlarını açığa çıkarmak olduğunu*” açıkladı.

Adları kura ile saptanan beş yargıçtan oluşan bir panel, bu itirazın AİHM ölçütlerine uyduğunu saptamış olacak ki, dava bir üst yargı makamı olan Büyük Dava Daireye 5 Haziran 2014 tarihinde yollandı. AİHM kurallarına göre, dava orada yeni baştan görülecek; bu konudaki ilk dava celsesi Ocak 2015 sonunda yapılacak. Daha sonra yargıçlar bu dava konusundaki kararlarını bildirecekler. Kararın ilk celseden bir kaç ay sonra açıklanması beklenmekte. Büyük Dairenin vereceği karar nihai olacak.

Türkiye, dava taraflarından biri Türk vatandaşı olduğu cihetle davaya katılma hakkında sahip ve katılacak. Basından öğrenildiğine göre, Ermenistan Cumhuriyeti de davaya müdahil olarak katılma talebinde bulunmuş ve bu istemi kabul edilmiş. Ayrıca İsviçre Ermenileri Derneği ile İsviçre’nin Vaud Kantonu Türkleri Derneğinin davaya taraf olarak katılıp yazılı görüş sunma talepleri kabul edildi. Bu gelişmeler 2015 arefesinde AİHM başkanının bu davanın siyasal bir nitelik kazanmasına engel olamadığına işaret ediyor.

Aşağıda AİHM kararını hukuksal açıdan irdeleyeceğiz.

“Soykırım Suçu Hukuksal Kavramı Çerçevesine Sokulmuştur”

“Ermeni soykırımı iddiasının reddinin cezalandırılmayacağı” konusunda önemli

bir içtihat oluşturan olan AİHM kararı, soykırımı kavramını- içinde durması gereken hukuksal çerçeveye- yerleştirmesi bakımından önemlidir.

Bu karar ifade özgürlüğünü savunmakta ve bir kişi, hoş gitmeyebilecek, hatta şoke edebilecek görüşler ileri sürse bile, düşüncesini ifade etmesinin mahkumiyet sebebi olamayacağını vurgulamaktadır. AİHM bu konuda daha önce de benzer kararlar vermiştir.

AİHM, kararında, mahkemenin tarihsel olayları değerlendirmeye ve o olayların soykırımı niteliği taşıyıp, taşımadığı hakkında karar vermeğe yetkili olmadığını açıkça belirtmiştir.

1915 Olaylarının Herkes Tarafından Kabul Edilmiş (Soykırımı) Gerçeği Olduğu İddiası

Bir soykırımının veya insanlığa karşı suçun “*herkes tarafından kabul edilen gerçek*” sayılması için yetkili mahkeme tarafından bu yolda verilmiş bir karara dayanması gerekir kanısındayız. (*Aslında bu saptama her suç bakımından yapılmalı ve sanıklar yargı kararı alınmadan suçlu ilan edilmemelidir*). Bir toplumun bir bölümünün, hatta çoğunluğunun, siyasal bağlamda bir eylemi soykırımı sayması, o eylemin hukuken soykırımı suçu olduğunu göstermez. 1915 olaylarının soykırımı olduğu hakkında yetkili mahkemece verilmiş bir karar yoktur.

(İsviçre mahkemesi ve AİHM 2.Daire kararını üst kurula taşımaya karar veren İsviçre Hükümeti, -anlaşılın- bu görüşü kabul etmemekte ve bir eylemin soykırımı sayılması için behemahal o yönde alınmış bir mahkeme kararının bulunmasına gerek bulunmadığı görüşünü benimsemektedir).

Buna karşı, örneğin, Srebrenitsa katliamının soykırımı olduğu konusunda yetkili mahkeme kararı vardır. Bu nedenle Srebre-

nitsa soykırımını inkar eden kişi, soykırımını inkar etmeyi suç sayan bir ülkede inkarcılık suçu işlemiş sayılır. Ama, Bosna'nın başka yerlerinde vuku bulan benzer olaylar UAD tarafından soykırımı sayılmamıştır. (UAD bu nedenle eleştirilmiştir. Zira UAD dünyanın hemen her yerinde konuyla ilgilenenlerin soykırımını saydığı -diğer Bosna katliamlarını da- soykırım suçu çerçevesine koymamıştır.)

Benzer şekilde Yahudi kırımını olan Holokost ta hukuk tekniği açısından soykırımı değildir; insanlığa karşı suç kategorisine girer.

1948 Sözleşmesi İşlevini Yitirdi Mi? 1948 Önce Vuku Bulan Büyük Trajediler Soykırımı Sayılacak mı?

Kampuçya'da yaşanan korkunç kıyımın soykırımı kategorisinde değil, insanlığa karşı suç çerçevesinde mütalaa edilmesi yanında, Darfur olaylarının da soykırımı olarak itelenemeyeceği yolunda bir B.M. heyeti tarafından yazılan rapor, soykırımı sözleşmesinin işlevini yitirdiği yolunda görüşlerin artmasına neden olmuştur.

Gerek UAD, gerek AİHM İkinci dairesi, kararlarında soykırımı suçunun dar kapsamlı olduğunu ve kanıtlanmasının güç olduğunu vurgulamışlardır.

Bu durumda, şu soru sorulur olmuştur: "Halkın çoğunluğunun soykırımı saydığı bir eylem, 1948 Soykırımı Sözleşmesi bağlamında soykırımı sayılmıyor ise, 1948 Sözleşmesi ne işe yarar? Soykırımı Sözleşmesi işlevini yitirmiş bir uluslararası anlaşma mıdır?"

Ayrıca, 1948 Soykırımı Sözleşmesi yürürlüğe girmeden önce yaşanmış olan büyük trajediler soykırımı sayılacak mı, sayılmayacak mı?

İşte, uluslararası camia, bu ve benzeri sorgulamalar nedeni ile, soykırımı ve insanlığa karşı suç veya savaş suçu gibi ağır cürümlerin faillerinin cezazas kalmaması için⁹⁹, yeni uluslararası hukuk düzenlemeler yapmaya başladı.

Bunlar arasında, Uluslararası Ceza Davanı Statüsünün (Roma Statüsü) kabulü ve "İnsanlığa Karşı Suç" kategorisinin ayrı bir başlık ve tanım ile devreye sokulması var. Ayrıca, 1948 Soykırımının Cezalandırılması ve Önlenmesi Sözleşmesinin yetkili mahkeme kuralını uygulamada değiştirmeye yönelik olarak "evrensel yargı yetkisinin" ulusal mevzuatlarda yer almağa başladığını görüyoruz. Avrupa Birliği de Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Çerçeve Kararında, evrensel yargı yetkisini uygulamaya yönelik seçimlik kurallar kabul etmiştir.

Perinçek/İsviçre davasına ilişkin AİHM kararında öne çıkan öğeler

A) Dr. Perinçek'in AİHM nezdinde açtığı dava, Hakkın Kötüye Kullanılmasını Engeleyen AİH Sözleşmesinin (AİHS) 17. maddesi çerçevesine girmez

AİHM Kararına göre: "Dr. Doğu Perinçek'in, Ermeni soykırımı iddiasının bir uluslararası yalan olduğunu açıkladığı için mahkum edilmesine karşı dava açmış bulunması, AİHS 17. maddesinde söz edilen "dava hakkının kötüye kullanılması" sayılmaz; hakkın kötüye kullanılması için, söylemin nefret duygusunu tahrik veya şiddet kullanımını özendirilmesi gerekir.

1915 olaylarının hukuksal bağlamda soykırımı olduğunun reddi, Ermeni ulusuna karşı nefret duygusunu tahrik ediyor sayılmamaktadır. Zaten, Dr. Doğu Perinçek, o trajik olayların mağdurlarını kötülememiştir. Sadece siyasal görüşünü nedeni ile soykırımı iddiasının emperyalistlerin yalanı olduğunu savunmuştur. İsviçre mahkemesi bile, Dr. Perinçek'in nefreti tahrik eden sözler söylediğini ileri sürmemektedir. O halde, yargıç neden mahkumiyet kararı vermiş? sorusunun tam cevabını -sanırım- hukuk dışı öğelerde aramalıdır.

AİHM kararına göre, Dr. Perinçek'in, "duyarlılık taşıyan ve boş gitmeme olasılığı

(99) Louis Joinet, "Lutter contre l'impunité" (Suçun cezazas kalmaması için mücadele) La Decouverte Yayınevi, Paris 2002

bulunan konuları açıkça tartışmış olması, ifade özgürlüğünü kötüye kullanma sayılmamaktadır. Hoşa gitmemesi muhtemel ifadeleri ve bassas konuları alenen tartışmak ifade özgürlüğünün temel niteliklerindedir. Rabatsız veya şoke edici veya korkutucu görüşler de AİHS'nin 10 maddesinin korumasından yararlanır. Bu özgürlük demokratik, hoşgörülü ve çoğulcu bir toplumu, totaliter ve diktatörlükle yönetilen toplumlardan ayırt eden temel öğelerden biridir.”¹⁰⁰

Esasen, İsviçre Hükümeti dava dilekçesine verdiği cevapta, AİHS'nin dava hakkının kötüye kullanılmasını engelleyen 17. maddesinin uygulanmasını talep etmemiştir. Davaya katılan Türk Hükümeti, İsviçre'nin 17. maddede kayıtlı hakkın kötüye kullanımını gerekçesine başvurmadığına değinmiştir.

AİHM 2. Dairesi, buna rağmen, anılan irdelemeyi kendiliğinden yapmıştır. Mahkeme yöneltilecek eleştirileri tahmin etmiş, önalmiş, İsviçre'nin bu davada usule ilişkin haklarını res'en koruduğunu vurgulamak istemiştir.

B) Soykırım kavramının kapsamı dardır

AİHM, soykırım kavramının tanımının dar olduğunu ve bu suçun ispatlanmasının güç olduğunu vurgulamıştır. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu tesbit doğrudur. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Bosna/Sırbistan davasında, soykırımı suçunun oluşması için, kişileri sırf bir gruba aidiyetleri nedeniyle yok etme koşulunun (özel kasit-dolus specialis) bulunması gerektiğine dikkat çekmişti; UAD, böylece, soykırımı suçunun isbatı için gereken kanıt eşliğini çok yükseltmiş, Bosna'da yapıldığı kuşku götürmeyen diğer katliamların veya eylemlerin başka suçlar çerçevesine girebileceğini, ancak UAD olarak “o başka suçları” yargılama yetkisinin bulunmadığını belirtmişti.

C) AİHM oydaşma (konsensüs) bulunduğu gerekçesinin bu davada ileri sürülemeyeceğini kararlaştırmıştır.

AİHM, tarihsel araştırmanın tanımı itibariyle tartışmalı olduğunu, nesnel ve mutlak gerçeğe ulaşma olanağının bulunmadığını ve bu davada konu edilen olaylar hakkında oydaşma (konsensüs) bulunduğu ileri sürülemeyeceğini belirtmiştir.

Lozan Polis Mahkemesinin verdiği kararın temel direğini İsviçre’de akademik camiada ve genel olarak kamu oyunda Ermeni soykırımı hakkında bir konsensüs bulunduğu saptaması oluşturmaktadır. Ancak bu hukuksal değil, siyasal (veya etik) bir değerlendirmedir. İsviçre Federal Mahkemesi, Dr. Doğu Perinçek’in, soykırımı hakkında farklı ve çelişkili görüşler bulunduğu yolundaki gerekçesini, ve bunu kanıtlamak için sunduğu doksan kilo ağırlığında belgeleri, (kilosu değil, içeriği önemlidir tabii) oydaşmanın ittifak anlamına gelmediğini belirterek geçerli saymamıştı. Dr. Doğu Perinçek’in soykırımı iddiası hakkında oydaşma bulunmadığını kanıtlamak için sunduğu belgeler, mahkeme tarihsel inceleme yapamaz gerekçesi ile incelemeye değer bulunmamıştı. Mahkeme, bazı tanıklar dinlemiş, ancak bu tanıkların bir bölümü Ermeni soykırımı tezini çürüten görüşler açıkladığından ve sunulan belgeler ile görüşlerin varlığı, oydaşma gerekçesini çürüteceğinden, bunların verdikleri kararı etkileyemeyeceğini gerekçesine yazmıştır.

İsviçre Mahkemesi yargıçları ve görüşlerini paylaşanlar, Ermeni soykırımının “varlığı açıkça tesbit olunmuş vakıa” olduğunu savunuyorlar ve bu saptamanın, suçun varlığının tesbiti için yeterli olduğunu ileri sürüyorlar.

Başka bir anlatımla, bir toplumun çoğunluğu, usulüne uygun ve adil bir yargılama yapılmassa bile, bir eylemin suç olduğu konusunda görüş sahibi ise - ya da yargıç toplumunda böyle bir mutabakatın var olduğu kanısını edinmiş ise, o olay varlığı saptanmış vaka “

(100) AİHM'nin *Ginievski-Fransa* kararında, *Ginievski* adlı yazarın Katolik kilisesini çok rabatsız eden, Katolik dine inananları şoke eden ve kilisenin *Yabudi* soykırımında felsefi sorumluluğu bulunduğunu değerlendirmesini yapan sözlerinin ifade özgürlüğü çerçevesinde mütalaa edildiğini bu arada vurgulayalım. Anılan *Ginievski* kararında ifade özgürlüğünü ibtal kararını veren AİHM'nin, *Perinçek* kararında farklı sonuca varması beklenemezdi.

sayılabilecek ve yargıç takdir yetkisi kullanarak, mahkumiyet kararına ulaşabilecektir.

Bu tesbiti, Dr. Perinçek davasında Lozan Polis Mahkemesinin yargıcı yapmıştır. Ancak, o yargıç, kısa bir süre önce İsviçre’de bir başka mahkemenin (Bern-Laupen mahkemesinin) aynı eylemi suç saymadığını görmezden gelmiştir. Görüldüğü gibi, -bazı başka ülkelerde olduğu gibi- adaletin yozlaşmasına ve çelişkili karar verilmesine İsviçre’de de rastlanabiliyor.

Sonuçta, yukarıda da belirttiğimiz gibi, *AIHM İsviçre mahkemesinin Ermeni soykırımını konusunda İsviçre’de oйдаşma bulunduğu gerekçesini Dr. Perinçek’i mahkum edilmesi için yeterli saymamıştır. Bu tesbit davanın kilit noktalarından biridir.*

AIHM yukarıda sunulan sonuca varırken şu gerekçelere dayanmış ve bunları kararına yazmıştır:

- İsviçre Hükümeti be bilim camiası 1915 olaylarına soykırımı yaftasının yapıştirılması konusunda ittifak içinde değildir. İsviçre Federal Mahkemesi de zaten bunu doğrulamaktadır.

- İsviçre Hükümeti, Ermeni soykırımını tanımayı- bir kaç kez-reddetmiştir. Dr. Perinçek’i mahkum eden mahkeme, bu konuda Hükümetini oportünizm yapmakla eleştirmekte ve Hükümetin soykırımını tanımamasının yargının kararını etkilemeyeceğini belirtmekte; Hükümetin bu tutumunun Türkiye’yi kendi tarihi ile yüzleşmeye teşvik etmek olduğunu ileri sürmektedir.

Aslında mahkemenin bu tutumu, verdiği kararın ardında bulunan, kendini beğenmiş ve başkalarına yukarıdan aşağıya doğru bakan ruh halini çok iyi yansıtmaktadır.

- İsviçre Parlamentosunun Eyaletler Meclisi kanadı Ermeni soykırımını tanımayı reddetmiştir¹⁰¹.

- Bilimsel konularda, özellikle tarih alanında oйдаşma bulunduğu savı çok kuşkuludur. Hele, Perinçek - İsviçre davası gibi,

tartışmaya çok müsait hallerde, mutlak ve objektif gerçeğe varmak mümkün değildir¹⁰²

- Halen dünyada 190 ülkeden sadece 20 si Ermeni soykırımının varlığını tanımıştır. Bu tanımlar hukuksal değil, siyasal niteliklidir. Ayrıca, halen dünyada Ermeni soykırımının inkarını cezalandıran bir yasa hiç bir ülkede yürürlükte değildir. Fransa Parlamentosunun çıkardığı yasa anayasaya aykırı nedeni ile Fransa Anayasa Konseyi tarafından iptal edilmiştir. İsviçre Ceza Kanunu ise Ermeni soykırımını değil “*bir soykırımını inkardan*” söz eder. “Bir soykırımını” çerçevesine hangi soykırımları dahildir? Yetkili Mahkeme kararı ile kabul edilmiş bulunan Srebrenitsa soykırımının inkarı bu çerçeveye girse bile, örneğin uluslararası hukuk tarafından soykırımı sayılmayan Kampuçya katliamının soykırımı olmadığını belirten kişi “inkar suçundan” cezalandırılacak mı? 1948 Soykırım Sözleşmesinden evvel oluşan trajediler, kırımlar mesela 1792 ‘de Fransa’da yaşanan Vendée kırımı, Bogomil veya Kathar kırımları, Huguenot’ların yok edilmesi, Maya halkının katledilmesi, bütün bunlar soykırımını çerçevesine alınarak, o olayların soykırımını değil, olsa olsa katliam sayılacağını belirtenler de inkar suçunda ceza mı alacaklar?

D) AIHM, *Ermeni soykırımını tanıyan başka ülkelerin, bu savı yadsıyanları cezalandırılmak için yasa kabul etme gereksinimi duymadıklarının altını çizmiştir.*

“Varlığı tam olarak saptanmamış konularda tartışmayı harekete geçirmeye hizmet etmesi beklenen ifade özgürlüğünün temel amaçlarından biri, azınlıkta kalan görüşleri de korumaktır”. AIHM, bu gerekçeyi kararına yazarken, Fransa Anayasa Konseyinin, Fransa’nın Ermeni soykırımını iddiasını reddedenleri cezalandırmaya yönelik yasasını iptal etmiş bulunmasını göz önünde tutmuştur. AIHM kararını verdiği tarihte, Avrupa’da, hatta dünyada başka bir ülkenin mevzuatın-

(101) AIHM kararının 115 paragrafı

(102) AIHM kararının 117 paragrafı

da, Ermeni soykırımını inkar edeni cezalandırma hükmü yoktu.

E) Dr. Doğu Perinçek söz konusu yıllarda katliam ve sürgünlerin vuku bulunduğunu reddetmemiştir; bu olayların soykırımı olarak nitelenmesine karşı çıkmış ve bunun bir uluslararası yalan olduğunu söylemiştir. Mahkemenin bu saptaması, Dr.Doğu Perinçek'in söyleminin hukuksal temele dayandığını kabul anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, kararın tümünün incelenmesi, Dr. Perinçek'in "Ermeni soykırımı uluslararası bir yalandır" söyleminin hukuksal ve siyasal nitelik taşıdığı, ayrıca söylemin tarihsel yanının da bulunduğu AIHM tarafından saptandığını göstermektedir. Dr. Perinçek'in söylemi, Ermeni halkına karşı değil, siyasal görüşünün bir yansıması olarak uluslararası kapitalizme karşı bir eleştiridir. AIHM, bu konuda yargının takdir hakkının (değerlendirme marjının) az olduğunu belirtmiştir.

F) AIHM, Osmanlı İmparatorluğunda 1915 yılında ve daha sonra vuku bulan olayların soykırımı olup olmadığı hususunda karar vermeğe davet edilmemiştir. AIHM, böylece, bu konuda karar veren diğer mahkemelerin de yaptığı gibi, yargının tarihsel bir konuda karar vermeye yetkili olmadığını belirtmiştir.

G) AIHM bir yandan üçüncü şahısların haklarını, yani mağdurların ve bunların yakınlarının onurunu- korumak, öte yandan, davacının (Doğu Perinçek'in) ifade özgürlüğünü savunmak arasında bir denge sağlamak durumunda olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda AIHM ağırlığını ifade özgürlüğünden yana koymuştur. Hukukçular bu karar hakkında "AIHM kararı soykırımını hukuksal boyuta indirgemıştır" yorumunu yapmışlardır¹⁰³:

"Mahkemenin verdiği karar çok isabetlidir. Filhakika İsviçre Mahkemesinin vardığı sonuç korkutucuydu (İngilizce metinde Fransızca olarak -dictature de la pensée unique-) zira bu karar tek düşüncenin diktatörlüğüne yönelmekteydi; tek düşüncüyü öbür görüşlere

egemen kılmaktaydı.... AIHM böylece soykırımı teriminin hukuksal boyuta indirgenmesi gerektiğini bize anımsatmaktadır.... "

H) İsviçre Hükümeti Doğu Perinçek'in söyleminin kamu düzenini ağır şekilde teblikeye attığını ispatlayamamıştır. Bu husus davaya katılan Türk Hükümetince de vurgulanmıştır;

İ) AIHM, Holokost (Yahudi kırım) suçunun inkarı ile bu dava arasında fark olduğunu belirtmiştir. Holokost'ta gaz odaları gibi -var oldukları sabit olan- tarihsel gerçekler mevcuttur. Ayrıca Yahudi kırım (Holokost) uluslararası yargı (Nürnberg Mahkemesi) tarafından açıkça hükme bağlanmıştır;

J) Mahkeme Doğu Perinçek'in, "zorunlu bir toplumsal gereksinme sonucu" mahkum edilmiş bulunduğu savına kuşku ile yaklaşmıştır. Mahkemeye göre, davalı İsviçre, 1915 yılında ve daha sonra, eski Osmanlı İmparatorluğu topraklarında vuku bulan olayların hukuksal bağlamda soykırımı olduğunu yadsıyan sözleri mahkum etmek için toplumsal gereksinme bulunduğunu kanıtlayamamıştır.

Ayrıca İspanya Anayasa Mahkemesi Kasım 2007'de soykırımını inkar etmenin doğrudan şiddet kullanımını teşvik etmediğine karar vermişti.

Fransa Anayasa Konseyi, de Şubat 2012'de Ermeni soykırımının inkarını cezalandıran yasayı iptal etmişti.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, B.M. Medeni ve Siyasal Haklar Paktında sözü edilen, tarihsel olaylar hakkında görüş bildirmenin cezalandırılmasını öngören kanunların Pakt'ta sözü edilen yükümlülüklerle bağdaşmadığını açıklamıştır. Bütün bunlar, İsviçre Mahkemesinin kararını zayıflatan verilerdir;

K) AIHM'ne göre, ifade özgürlüğünü engellemeye yönelik yaptırımların bir çeşit san-

(103) Cambridge Journal of International and Comparative Law, "The Judgment of the ECHR in Perinçek/Switzerland, Reducing Genocide to Law"27. 01. 2014

sür işlevi görmemesine dikkat edilmelidir; böyle bir durum kişiyi eleştiri yapmaktan vazgeçmeye yönlendirir.

L) AİHM kararının 105-110 paragrafları *ifade özgürlüğü konusunda Türkiye'nin AİHM nezdindeki sicilinde de (kısmen) yer vermektedir*. Mahkemenin denge sağlamak amacı ile bu bölümü kararına aldığını düşünebiliriz

Aşağıda sayılan davalarda Türkiye'yi mahkum eden AİHM, benzer içerikteki Perinçek davasında Türkiye'ye ayrımcılık yapmak istememiştir. AİHM'nin Perinçek kararına kaydettiği ve Türkiye'nin mahkum olduğu davalar şunlardır:

-AİHM *Erdoğan ve İnce/Türkiye* davasında davacının yayımladığı dergide ayrılıkçılık propagandası yaptığı gerekçesi ile mahkum edilmiş bulunmasını

-Ayrımcılık iddiası haklı da olsa ifade özgürlüğünün ihlali saymıştır (Karar 1999-IV No. 25067 ve 25068/94)

-AİHM *Gündüz/Türkiye* davasında, davacının nefret söylemine başvurduğu gerekçesi ile mahkum edilmesini, şiddete başvurmadan şeriat savunma fiilinin nefret söylemi olmadığı yorumu ile Türkiye'nin ifade özgürlüğünü çiğnediğine karar vermiştir. (Karar CEDH 2003-XI, No 35071/97)

-AİHM *Erbakan/Türkiye* davasında davacının dinsel hoşgörüsüzlük ve nefret söylemi sebebiyle mahkum edilmesinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiği kararını vermiştir. (6 Temmuz 2006, No.59405/00)

-AİHM *Dink/Türkiye* davasında davacının Türklüğe hakaret ettiği suçlaması ile mahkum edilmesinin nefret söylemi olmadığını belirtmiş ve Türkiye'yi mahkum eylemiştir. AİHM tarihsel gerçeği araştırmanın ifade özgürlüğünün bir parçası olduğunu ve tartışmalı olan tarihsel nitelikli olan bir konuya devletin karışamayacağını vurgulamıştır. (266 8/07,6102/08,30079/08,7072/09 ve 7124/09

numaralı 14 Eylül 2010 tarihli karar) *Bu kararın içerik ve gerekçelerinin ayrıntısına burada girmedik, ancak, Dink kararının AİHM nin 17 Aralık 2013 kararını etkilediği kanısındayız.*

-AİHM *Cox/Türkiye* kararında, Türklerin Kürtleri asimile ettiği ve Ermenileri katlettiği ve kovduğunu söyleyen Cox adlı Üniversite öğretim görevlisinin sınır dışı edilmesi ve Türkiye'ye girişinin yasaklanması konusunda, adı geçen görüşlerinin Türkiye'nin ulusal güvenliğine zarar verdiği yolundaki gerekçeyi kabul etmemiş, Cox'un ifade özgürlüğünün kısıtlandığı sonucuna varmıştır (20 Mayıs 2010 tarihli 2933/03 sayılı karar)

2) *AİHM kararına olumlu oy vermekle birlikte yazılı yorum yapan iki yargıcın şerhi ile karşı oy kullanan iki yargıcın yazdığı ortak şerhi*

Bu şerhler, hem Ermeni soykırımı iddiaları konusunda kamu oyunun çoğunluğuna egemen olan görüşlerin anlaşılması bakımından, hem de muslihane çözüm arayanlara yol gösterme açısından önemlidir.

a) *AİHM kararına olumlu oy veren İtalyan Başkan Raimondi ile Macar Sajo'nun yazılı görüşlerinde özetle şu hususlara değinmişler:*

- *"Olumlu oy kullandığımız bu karar hakkında Ermenilere bir izabat borcumuz var: Zira bir Hükümetin kararı ile yok edilen bir halkın durumu her zaman özel ilgi gösterilmesini gerektirir... 1915-1917 arasında Ermeni halkı tasavvur edilemeyecek yoğunlukta acılara maruz kalmıştır. Bu dram Metz Yegern'i (Büyük Cürüm'ü) izleyen beşinci kuşak üzerinde bile, özellikle geçmişte yaşanan haksızlıklar ve acılar tam olarak tanınmadıkları ve onarılmadıkları için kalıcı etkiler yapmıştır. Ermeni toplumunun pek çok üyesi, yargıçlar çoğunluğunun verdiği AİHM kararı karşısında belki kendilerini terkedilmiş ve ihanete uğramış hissedeceklerdir. Belki, kararı veren yargıçların, kendileri hakkında Ermeni toplumlarının geçmişte uğradıkları felaketler nedeni ile hak ettikleri anlayış ve saygıyı yeniden göstermedikleri sonucuna varacaklardır. Biz bu tepkinin gösterileceğini bilerek*

beyanda bulunuyoruz. Pek çok Ermeni, Büyük Cürüm'ün tartışmasız biçime soykırımı olarak nitelenmesi gerektiğini düşünüyor.

Bununla birlikte, tarihsel gerçeğin hukuk ve mahkemeler tarafından saptanamayacağı da kabul edilmelidir. Ancak, bu durum yargıcın tarihsel sorumlulukları saptamasını engellemez. Yargıç bunu yaparken, kaçınılmaz biçimde tarihe göz atmak durumundadır. Şuna inanıyoruz ki, söz konusu döneme ve o dönemin öncesine (özellikle Hamidiye alaylarının katliamına) bakıldığı zaman, Osmanlı yurttaşı yüzbinlerce Ermeninin (tahminler 600.000 ila 1.500.000 arasında değişiyor) ölümüne ve eziyet çekmesine neden olan ve Ermenilerin ayrı bir toplum olarak yok edilmesine yönelik bir Devlet politikasının varlığını ortaya koyan yeterli öge vardır. Bu olayları tetikleyen özel etkenlerin varlığının tartışmalı olduğu da doğrudur. Gene de o etkenler, Devletin yaptığı (yasa dışı) eylemleri haklı göstermez; devletin o eylemler karşısında seyirci kalmasını da haklı kılmaz; bu da çocukların ve masumların ölümü ile sonuçlanan korkunç trajedinin kökeninde yatan husustur.

İşte burada bize olayları tanımlama konusunda sembolik ve ahlaksal bir görev düşüyor; ve bu konuda hukuk, ahlaksal bağlamda gerçek (the moral truth) ve tarih kavramları çatışıyor. Raphael Lemkin'in jenosid (soykırımı) sözcüğünü¹⁰⁴ yaratırken, 1915 katliamlarını ve sürgünlerini göz önüne aldığını biliyoruz. O olaylar nitelenirken, soykırımı sözcüğünün günlük konuşma lisanında kullanılması isabetli olabilir ve cezalandırılmaması gerekir. Biz Dink kararını böyle okumaktayız. (17 Aralık 2017 tarihli AIHM kararı: Sb. 55-56) ...

Pek çok ülke, soykırımının yadsınması ve tarihte gelişen bazı olayların resmen soykırımı olarak nitelenmesi konusunda, belirli söylemleri cezalandırma bağlamında uluslararası yargıcın yaptığı irdelemelere itibar ediyor; başkaları ise inkarı cezalandırılmayı gerektirecek olan soykırımlarının hangileri olduğunu kendi iç hukukları çerçevesinde

saptamak amacı ile ulusal hükümler getirebiliyorlar. Bu bağlamda bazı ülkeler açıkça Ermeni soykırımından söz eden yasalar kabul ettiler ve bunu inkar etmeyi cezalandırmayı öngördüler¹⁰⁵.

İsviçre Federal Mahkemesi bu konuda soykırımı kavramını "Büyük Cürüm'e" doğru yayararak bunun "genel olarak kabul gördüğünü" vurgulamıştır... . Oysa, soykırımının uluslararası hukuktaki tanımı çok belirgindir ve "halkın genel olarak kabul ettiği" söylemi referans alınmaz... İsviçre Federal Mahkemesinin mantığı izlenirse, bir konuşmacının hangi sözlerinin cezalandırılabilceğini önceden bilmesi mümkün olamaz. Bu dava konusunda davacı sözlerinin cezalandırılacağını öngöremezdi. Zira daha önce benzer sözler cezalandırılmamıştı. (Bern Laupen Mahkemesi kararına ve bunu onaylayan İsviçre Federal Mahkemesi kararına atıf yapıyor)

Tartışma konusu söylemin yasaklanması kanun tarafından açıkça öngörülmemiş ise, Mahkeme suçlamayı fazla irdelemez. Ancak biz burada daha ileri gidilmesi gerektiğini düşünüyoruz. (İsviçre) Mahkemesi, bu davada, ifade özgürlüğünü kısıtlamanın Büyük Felakette yok olanların onurunu koruma amacı ile uygulandığı yorumunu yapmıştır...

İsviçre, soykırımını inkarın cezalandırılmasının kamu düzenini korumak için yapıldığını belirtmiştir; Mahkeme, özgürlüğün kısıtlanmasına ilişkin amacın olaydan sonra açıklandığı durumlarda daha dikkatli davranmak durumundadır... İsviçre Federal Mahkemesi kararını haklı göstermek için, Perinçek'in mahkumiyetinin, kendilerini 1915 soykırımı ile tanımlayan Ermeni toplumunun saygınlığını korumak amacını güttüğünü belirtmiştir.... Biz, Talat Paşa ve arkadaşları tarafından tasarlanan imha planının varlığını inkar etmenin

(104) Raphael Lemkin, "Axis Rule in Occupied Europe, 1944"

(105) AIHM kararı, bu konuda, bazı ülkelerin Ermeni soykırımını tanıdığını, ancak hiç bir ülkenin adını vererek Ermeni soykırımının yadsınmasını cezalandırmadığını belirtiyor. Fransa Parlamentosunun bu konudaki kararı Fransa Anayasa Konseyi tarafından iptal edilmiştir. Bu nedenle, anılan söylem güncel değildir; belki Fransa Anayasa Konseyinin kararından önce yazılmıştır.

şimdi, Ermeni toplumuna mensup kişilerin saygınlığını nasıl zedelediğini anlayamıyoruz; kaldı ki davacının sözleri, İsviçre makamlarının kendisine atfettiği anlama uymamaktadır. Davacının sözleri saygısızca hatta hakaret edici olsa bile, ilgili grubu insancılığını azaltmaz. *İnkarcının sözü nefret celbedici ve şiddet kullanımını özendirici olsaydı ya da gerçek bir tehdit oluştursaydı, bu suç teşkil ederdi.* Ama İsviçre'deki olayda bu öğelerden hiç biri mevcut değildir. İsviçre yargısına göre, bir halkın yok edilmesine ilişkin olarak yapılan bir hukuksal nitelermeyi yadsıyan her söylem nefret celbedicidir ve şiddet kullanımını özendirici olmaktadır. Hukuk alanında yapılan bu geniş kapsamlı suçlama, saygısız (sayılabilecek) bir bilimsel söylem çerçevesinde yapılsa dahi, ifade özgürlüğünü zedeler.

İfade özgürlüğünün kötüye kullanımının kabulü için bunun sadece teorik alanda kalmaması gerekir, pratikte de öyle olması icab eder. Bu olayda, davacı, tarihsel bir konunun tartışılmasında bilimsel görüşünü açıklamıştır. Kanımızca davacı İsviçre Mahkemesi önünde, tarafsız bir heyet Ermeni soykırımını kabul etse bile kendi görüşümü değiştirmeyeceğini belirirken, tarihsel gerekçeleri kendi söylemini desteklemek için kullanmak istemiştir; bunu yaparken tutumu tam olarak bilimsel değildi, zira bilimsel araştırmalarda ortaya çıkacak verileri kabul etmeyeceğini söylemekteydi. Davacının tartışma konusu sözleri, İsviçre parlamentosunu etkilemeğe yöneliktir. Bununla birlikte, biz, bu davanın irdelenmesinde, araştırma özgürlüğünün ağırlık taşıdığını düşünüyoruz.... .Davacının trajik olayların sebebi olarak, Ermeni saldırılarını göstermiş bulunması, rahatsız edici olmaktan da ötededir. Faber/Macaristan davasında benzer sözler inkarcılıkla birleşince, açık ve acil bir tehdit ve nefret celbedici söylem olarak kabul edilmişti. Ancak bu davada ayrımcılık yapılması sonucunu verecek, doğrudan nefret söylemi çağrısında bulunmamaktadır. Bu davada davacı, Ermeni karşıtı duygularını dile getirmekten çok, siyasal görüşünün so-

nucu olan anti-emperyalist duygularını yanıstırmıştır; soykırımı yalanının sorumluluğunu Ermenilere değil, uluslararası emperyalizme yüklemektedir.... Bu davada davacını söylemi inkarcılık sınırların zorlamış olsa bile, özgürlüğünün kısıtlanmasını gerektirmemektedir.

b) AİHM kararına karşı oy veren Karadağlı Nebojsa Vucinic ile Portekizli Pinto d'Albuquerque'nin ortak karşı oy yazısında özetle şu hususları dile getirmişler:

(AİHM 2. Dairesinin 5 olumlu oya karşı 2 olumlu oyla kabul ettiği Perinçek/İsviçre kararına karşı oy veren Karadağlı Vucinic ile Portekizli Pinto d'Albuquerque tarafından yazılan 18 sayfalık karşı oy yazısının büyük bir bölümü Ermeni Diasporası tarafından hazırlanarak dağıtılan Türkiye'yi suçlama belgelerinden esinlenmiştir. Yargıçların kişisel yorumlar elbette kendilerini bağlar; ancak şerhlerinde bilgi ve veri hataları var; bu yanlışlar aldatıcı niteliktedir; yeri geldikçe bunlara italik harfle yazdığımız yorumlarla değineceğiz)

-”Bu karar AİHM Dava Daireleri Üst Kurulu tarafından verilmeliydi”.

-”Dava AİHS 17 maddeye göre hakkın kötüye kullanımınıdır, 2. Daire tarafından görüşülmesi kabul edilmemeliydi”; *(İsviçre 17 maddeyi dile getirerek itiraz etmemiştir; 2. Daire hakimleri bu hususu res'en incelemişler ve davaya katılan Türkiye'nin görüşünü kabul etmemişlerdir. Böylece 2. Daire yargıçları, İsviçre'nin hakkını kendiliklerinden korumuşlar, azami dikkati gösterdiklerini kanıtlamışlardır)*

-”Perinçek'in ifadeleri AİHS değerlerine aykırıdır”;

-”İsviçre Ulusal Konseyi 1915 olaylarının soykırımı olduğunu kabul etmişti; Ermeni soykırımı İsviçre Devleti tarafından kabul edilen tarihsel bir gerçektir” *(Bu beyan gerçek dışıdır. Karşı oy yazısı yazan iki yargıç, İsviçre Parlamentosunun Eyaletler Meclisi kanadının Ermeni soykırımını kabul etmediğini görmekten geliyor; İsviçre Hükümetinin sözcüsü de*

Ermeni soykırımını tanımadığını parlamentoya resmen bildirmişti.)

-”Ermeni soykırımı tanıyan başka Devletler de var”; “Türk Devleti de bizzat kabul etmiştir” (*Bu beyan gerçek dışıdır: Türk Devleti Ermeni soykırımının varlığını kabul etmemiştir*)

-”15 Mayıs 1915 tarihinde ortak bildiri yayımlayan Fransa, Birleşik Krallık ve Rusya Elçilikleri katliamın uygarlığa karşı işlediği suç olduğunu ve suçluların yargılanacağını vurgulamışlardır”;

-”Sevr Andlaşması yürürlüğe girmemiştir ama, 226, 227 ve 230 maddeleri o dönemdeki uluslararası örf hukukunun parçasıdır”; (*Onaylanmamış sözleşme taslağı örf hukukunun parçası sayılamaz; hele o taslaftaki hükümler, aynı konuda yapılan daha sonraki uluslararası anlaşma ile değiştirilmiş ise bu beyan militan yarığattan gelmiş sayılır*)

54

-”Lozan Anlaşmasında cezai müeyyide öngörülmemekle birlikte Sevr Anlaşması ve 15 Mayıs 1915 deklarasyon geçerlidir. Lozan Anlaşması ekindeki af deklarasyonu Ermeni katliamını af kapsamına almaz. Bu suçlar hakkında uluslararası hukuka göre af çıkarılamaz” (*Bu da militan yarığ yorumudur. Devletler Hukuku ve Anlaşmalar Hukuku tarafından desteklenmemektedir*)

-”Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Ermeni soykırımını kabul etmiştir” (*Bu söylem gerçek dışıdır. Gerçek, sınırlı sayıda Türkofobik parlamenterin sadece kendilerini bağlayan bildiri yayımlanmış olduğudur.*)

-”Birleşmiş Milletler İnsan Hakları ve Azınlıkları Koruma Alt Komitesi 2 Temmuz 1985 tarihli raporunda Ermeni soykırımını tanımıştır.” (*Bu iddianın gerçek dışı olduğu, aşağıda belge sayısı ve içeriği belirtilerek ayrıntılı biçimde açıklandı*)

-”ABD Ninth Circuit Mahkemesi Movsessian Victoria Sigorta Şirketi davası ile ilgili 10 Aralık 2010 tarihli kararında Erme-

ni soykırımı terimini kullanmama konusunda federal bir politika bulunmadığına karar vermiştir” (*Bu konuda ABD savcısının yazısı üzerine mahkemenin verdiği aksi yöndeki karar, aşağıda kayıtlıdır. Saygınlıkların kaybetmek istemeyen yargıçlar, gerçek dışı iddia ileri sürerlerse, bu durum kısa zaman içinde ortaya çıkar. Acaba utanırlar mı?)*

-”Almanya soykırımını tanımıştır” (*Alman Parlamentosu tarafından 15 Haziran 2005 tarihinde alınan kararda soykırımı terimi yoktur. Ayrıca parlamentonun siyasi karar vermesi, Devleti bağlamaz.*

-”İnsanlık tarihinde yaşanmış olan trajik olaylar, ifade özgürlüğünün kısıtlanmasını gerektirecek biçimde yorumlanabilir ve bu konuda Devletin takdir yetkisi çerçevesinde olduğu düşünülebilir.” (*Perinçek davasında İsviçre Hükümetinin temsil ettiği devlet Ermeni soykırımını tanımamıştır*)

-”Ermeni soykırımı iddiası yeterince kanıtlandığı cihetle ifade özgürlüğü kısıtlanmamıştır.”

-”İsviçre mahkemesinin kararı, gereklilik ve ölçülülük kriterlerine uymaktadır.”

-”Bu kararda yargıç takdir yetkisini kullanmıştır.”

-Karara karşı oy kullanan yazan iki yargıç şerhlerinde, İspanya Anayasa Mahkemesi ile Fransa Anayasa Konseyinin kararlarını da eleştirmişlerdir. AIHM her iki karara da yolama yapmaktadır¹⁰⁶.

-İki yargıcın şerhinde kayıtlı aşağıdaki satırlar, kimi yargıçların yanlı tutumlarını gerçek dışı ve uydurma gerekçe üretmeye kadar götürebildiklerini kanıtlaması bakımından önemli ve o derecede tehlikelidir. Bu durum adalete duyulan güveni ciddi şekilde sarsmaktadır.

(106) AIHM kararı, paragraf 31, 32, 33, 34, 35, 36. Fransa Anayasa Konseyi 28 Şubat 2012 tarihli kararı ile Ermeni soykırımını inkar edenleri cezalandırmayı öngören 23 Ocak 2012 tarihli yasanın Anayasaya aykırı olduğuna karar vermiştir. Benzer şekilde İspanya Anayasa Mahkemesi de 7 Kasım 2007 tarihli kararı ile soykırımını inkar edenleri cezalandırmayı öngören kanunu iptal etmiştir.

-”Avrupa insan haklarını koruma sisteminde soykırımın inkarı tüm kabul olunmuş soykırımı durumlarını kapsar. Bunlar:

1) 18 Ağustos 1945 tarihli Londra Anlaşması ile kurulmuş Askeri Mahkeme tarafından kabul edilen soykırımları; (*Holokost’u kasdediyor-Holokost hukuken soykırımı değil, insanlığa karşı suçtur*)

2) Başka herhangi bir uluslararası mahkeme tarafından kabul edilen soykırımları; (1948 Sözleşmesinin soykırımı kararının yetkili mahkeme tarafından alınabileceğini belirten hükümünü yok sayıyor; 1948 Sözleşmesi müzakere edilirken yapılan oylama ile - ülke sınırları dışında işlenen soykırımı suçlarını yargılamayı öngören tekliflerin oylanarak reddedildiğini unutup; evrensel yargı yetkisi -en azından soykırımı suçu açısından- kabul edilmemiştir;)

3) Soykırımı suçunun işlendiği Devletin mahkemelerinden biri veya inkarın vuku bulduğu Devletin mahkemesi tarafından kabul edilen soykırımlar; (*Yukarıdaki yorumumuz burada da geçerli*);

4) Soykırımı suçunun işlendiği veya inkarın vuku bulduğu Devletin herhangi bir anayasal makamı, örneğin Devlet Başkanı, ulusal meclisi veya hükümeti tarafından kabul edilen soykırımları; (*Uluslararası ceza hukukunu ilgilendiren bir cürüm hakkında, yetkili mahkeme değil de devlet başkanı, ulusal meclis, hükümet geçerli bir yargılama yapılmadan nasıl karar verebilir? Buna izin veren ülkeler demokrasi ile yönetilen ülke kategorisine girer mi?*);

5) Devletin bir anayasal organınca daha önce yapılmış bir beyan veya ulusal ya da uluslararası mahkeme tarafından verilmiş bir karar olmasa bile, o Devletin kendi topraklarında veya bir başka Devletin ülkesinde işlenmiş soykırımı suçu gerçeği hakkında bir toplumsal oйдаşma mevcutsa;

(*Kanımızca bu beyan uluslararası hukuk sistemini çok ağır bir şekilde zedelemektedir. Bu görüş geçerli sayılırsa uluslararası düzene kaosa dönüşür*)...

(*Bu şerhi yazan yargıçlar, Avrupa insan hakları sistemine dahil olduğunu iddia ettikleri yukarıdaki hususların, o sistemin neresinde kayıtlı olduğunu ve hem uluslararası hukuk çerçevesine, hem de sözünü ettikleri Avrupa sistemine nasıl ithal edildiğini söylemiyorlar. Belki, dayanmak istedikleri metin Avrupa Birliği İrkçılıkla ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Kararıdır. Ancak o kararda da yukarıda sayılan beş madde bulunmuyor.*)

3) İsviçre Hükümetinin, AİHM İkinci Dairesinin kararı, AİHM Büyük Dairesine yollama talebinin ayrıntıları ve yorumlarımız

İsviçre Hükümetinin AİHM kararını Büyük Daireye yollama talebi, gizli olmasına rağmen, Ermeni basını tarafından sağlanmış ve web ortamında yayımlanmıştır.

A) İsviçre Hükümetine göre, ” karar o güne kadar AİHM tarafından ele alınmamış yeni bir konudur. Sözleşmenin yorumu ve uygulanması konusunda ciddi sorunlar yaratmaktadır. Karar İsviçre’nin AİHM içtihatları ile oluşan, ulusal Mahkemelere ait olması gereken takdir hakkını gereksiz şekilde kısıtlamaktadır ve yapay farklılıklar yaratmaktadır. Bu nedenle Büyük Daireye yollanmalıdır.”. İsviçre’ye göre, “bu dava Raphael Lemkin soykırımı kavramını önerirken örnek vaka olarak aklında bulundurduğu Ermeni halkının soykırımı ile ilgilidir ve buna ilişkin temel hukuksal soruları ortaya atan ilk dosyadır. Öte yandan, Sözleşmeye Taraf olan bir Devlet, ırkçılıkla mücadele çerçevesinde soykırımın inkarını cezalandırmakta ise, söz konusu olayların hukuksal niteliği ve ifade özgürlüğünün sınırları konusu tartışılmalıdır.” (Para.4) Ayrıca, “Doğu Perinçek, Ermenilerin Türk halkına saldırdığını alenen iddia etmiş, 1915-1917 arasındaki olayların soykırımı tanımlamasını uluslararası yalan diyerek, inkar etmiş, ABD ve Avrupa Birliğini Hitler ile aynı düzeye koymuş, kendisinin sözü edilen katliamda belirleyici bir rolü bulunan Talak Paşa’yı temsil ettiğini” belirtmiştir. “Ermeni toplumu kendisini tarihsel geçmişi ile tanım-

ladığı cihetle, Perinçek, Ermeni toplumunun kimliğini ağır biçimde yaralamıştır” (Para.1)”

Yorum: İsviçre Hükümetinin iddiaları bir çok açıdan dayanaksızdır; totoloji (mugallata) amacını gütmektedir:

a) AİHM İkinci Dairesin Kararı bu alanda verilmiş olan ve ifade özgürlüğü ile ilgili AİHM kararlarına uygundur; AİHM örnek içtihatlarla yollama yapılmıştır. AİHM, özellikle ifade özgürlüğü alanında, ulusal mahkemelelerin takdir hakkını kısıtlamaktadır.

b) AİHM bir olayın soykırımı olup olmadığı hakkında hukukten karar verme hususunda yetkili değildir. Bu konudaki karar yetkili mahkeme tarafından verilebilir.

c) AİHM 2. Dairesi kararının 109. maddesi Dink/Türkiye davasında verilen karara değiniyor (2668/07 ve 6102/08 ve 30079/08). Bu kararda AİHM, “Dink’in 1915 olaylarının inkarı konusundaki görüşlerini dile getirirken, bunu ... demokratik bir toplumun genel çıkarına uygun olarak yaptığını” vurgulamıştır; “Tarihsel gerçeği aramak düşünce özgürlüğünün ayrılmaz parçasıdır ve AİHM bu konuda hakemlik yapamaz; kamuda bu alanda yapılan tartışma sürmektedir” demiştir. AİHM Dink kararında olduğu gibi Perinçek davasındaki kararında 1915 olayları konusunda “soykırımı sayılır” “soykırımı sayılmaz” şeklindeki görüşleri açıklamanın cezalandırılmayacağını kararlaştırmış, düşünceyi ifade özgürlüğünü ögesine öncelik vermiştir.

d) Ermeni silahlı birliklerin Türk ordusuna saldırdıkları Ermeni yazarlar tarafından bile övgü ile anlatılmaktadır. Bu gerçeği yok sayanlar Ermeni militanlardır. İsviçre tarafından Lemkin’e yapılan yollamanın gerçeği tam olarak yansıtmadığı Lemkin arşivlerinde yapılan inceleme ile ortaya çıkmıştır. Lemkin’in soykırımı düşüncesi ile 1948 Sözleşmesinin onayladığı soykırımı kavramı farklıdır.

B) İsviçre’nin tarihsel tartışma ve araştırmaları kısıtlayıcı yorumu (Para.6)

İsviçre’ye göre, “tarihsel tartışma özgürlüğü gerçeği araştırmaya yönelik sözler

ile sınırlıdır. Perinçek’in söylemi ise sorunu açıkça ve ciddi şekilde tartışmaya yönelik değildir.”

Yorum: Tarihsel konularda mutlak gerçek yoktur. Hukuksal bağlamda, durum farklıdır. Tarihte yaşanmış katliamlar konusunda bir yargı kararı varsa, o olay yargı kararına bağlanmış bir tarihsel gerçek sayılır. Mesela Holokost (Yahudi kıyımı) böyledir; Srebrenitsa soykırımı böyledir. Bu olayların insanlığa karşı suç veya soykırımı olduğunu inkar eden -o ülke yasalarına göre suç işlemiş sayılıyorsa- cezalandırılabilir. AİHM, İsviçre’nin değerlendirmesini katılmamıştır. İsviçre yargısı Dr. Perinçek’in görüşlerini kanıtlamak için sunduğu belgeleri genel oydaşma tezini zayıflatacağı için göz önünde tutmamıştır. Bu adil yargılama kuralına da aykırıdır. AİHM ifade özgürlüğünün sınırlarını çok geniş tutmakta ve rahatsız edici, şok edici söylemlerin bile bu sınırlar içinde kaldığını daha önceki kararlarında belirtmiştir.

C) Dr. Perinçek tarafsız hakem komisyonunun soykırımının tesbitine ilişkin bir kararını kabul etmeyeceğini bildirmesinin sebebi. (Para. 7)

İsviçre Hükümeti “Dr. Perinçek’in hiçbir zaman tutumumu değiştirmeyeceğini söylediğini ve bu söylemin onun inkarcı tutum olduğunu kanıtladığını, söyleminin güçlü bir saldırganlık taşıdığını, bu davada yargıya geniş bir takdir yetkisi tanımanın gerekli olduğunu, AİHM’nin tartışmaya ve tarihsel araştırmaya özgürlük gerekçelerini ileri sürerek AİHM’nin içtihatlarından uzaklaştığını” iddia ediyor.

Yorum: İsviçre Hükümeti iddiasını ileri sürerken Dr. Perinçek’in söylediği ve kararda yazılı olan bir kaç kelimeyi (belki de bilerek) atlamıştır; bu söylemi tahrif etmektedir; o kelimeler: “tarafsız bir komisyon soykırımı olduğunu ileri sürse bile tutumumu değiştirmeyeceğim” şeklindedir. Dr. Perinçek hukuksaldır; bu konudaki tutumunun dayanağı hukuksaldır. Dr. Perinçek, 1948 Sözleşmesinin VI. maddesine dayanarak, soykırımı su-

çunun ancak yetkili bir mahkeme tarafından saptanabileceği görüşünü savunmaktadır. Dr. Perinçek anılan Sözleşmenin bin sayfayı aşan - Sözleşme metni yorumlanırken esas alınacak olan- Hazırlık Konferansı zabitlerini incelemiştir. Soykırımı Sözleşmesi İsviçre için de bağlayıcıdır. *Ceza hukukunda ve soykırımı hukukunda "tarafsız komisyona başvurma" seçeneği bulunmamaktadır. Bugüne kadar böyle bir uygulama da yapılmamıştır. Dr. Perinçek, böyle bir komisyonun tarafsız olabileceğini görüşünü ilke olarak reddetmektedir; tarihsel konularda kurulacak bir heyetin tarafsız olduğunun ileri sürülemeyeceği görüşünü savunmaktadır. Özel hukuk alanında uygulanan "hakeme başvurma seçeneği" ceza hukuku için geçerli değildir. İsviçre Hükümeti, Dr. Perinçek'in görüşlerinin nedenini araştırmadan önyargı ile kendisini suçlamaktadır. Söylemin tonu konusuna gelince, AİHM kararları kırıncı, hatta şoke edici olabilecek görüşlerin de ifade özgürlüğü çerçevesinde olduğunu içtihatları ile karara bağlamıştır. Bu söylemde şiddete teşvik ve ırkçılık ögesi yoktur.*

D) İsviçre'ye göre "AİHM, Dr. Perinçek'in söyleminin siyasal veçhesi olduğunu, bu nedenle hakimin ifade özgürlüğünü sınırlama yetkisinin bulunmadığını bildirmiştir (Para8)." "AİHM'nin kararının 100 paragrafında değindiği örnek içtihat farklı durumlarla ilgilidir. O içtihatlar bir ülkenin iç politikasına ilişkindir. Oysa burada durum farklıdır. Dr. Perinçek'in soykırımı sorunu hakkındaki görüşleri Türkiye'yi ilgilendirir. (Para.9)"

Yorum: Dr. Perinçek'in söylemi, İsviçre Mahkemesi tarafından, İsviçre Ceza kanununun 261.4 maddesi ne göre: "ırkçılık amacı ile inkar" sayılmıştır. Bu esas itibari ile İsviçre'de anılan maddelerin uygulaması konusundaki görüş ayrılığı ile de ilgilidir. İsviçre Adalet Bakanı Blocher Türkiye'ye yaptığı resmi ziyarette, anılan maddenin ifade özgürlüğüne aykırı olduğunu, tarihsel araştırma özgürlüğünü kısıtladığını, Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Yusuf Halaçoğlu hakkında İsviçre'de Ermeni soykırımını inkar ettiği gerekçesi ile yapılan kovuşturmanın kendisini rahatsız ettiğini ve Hükümet olarak bu

maddeyi değiştirmeyi görüşeceklerini söylemişti. Bu söylemi nedeni ile İsviçre'de eleştirilmişti. İsviçre Parlamentosunun Eyaletler kanadı, Ermeni soykırımını tanımayı reddetmişti. Bu sorun İsviçre'de iç tartışma konusudur.

E) İsviçre Hükümeti "AİHM'nin ifade özgürlüğünün önündeki kısıtlamaları tamamen kaldıran bir karar vermesini eleştirmektedir (Para.10) İsviçre'ye göre: AİHM bir davacının bir başka ülkenin siyasal tercihlerini eleştiren sözlerini siyasal olarak nitelermekte ve (İsviçre'nin) tepki gösterme yeteneğini elinden alındığını". "Oysa, İsviçre ifade özgürlüğünün sorumluluklar ve görevler de içerdiği ilkesine saygı duyulmasını saptama konusunda meşru bir hakka sahiptir. Bu sonuncu gerekçe, davanın Büyük Daireye götürülmesine tek başına yetecek kadar önemlidir. Böylelikle siyasal söylemin kapsamı ortaya çıkacak ve Sözleşmenin temelinde bulunan ve mahkeme kararlarının denetimini sağlayan "subsidiarity" ilkesinin kapsamı ortaya çıkmış olacaktır. (Para 11)"

Yorum: AİHM kararı Dr. Perinçek'in söyleminin hukuksal, tarihsel ve siyasal boyutları bulunduğunu söylemiştir. (Kararın 112 ve 113 paragrafları) Ermeni soykırımı nitelmesini reddinin ardındaki temel öge hukuksaldır. Esasen bu husus İsviçre dilekçesinin aşağıda ele alınan maddesinde de açıklamıştır.

F) İsviçre Mahkemelerinin takdir marjı (Para.5) ve(Para 11)

İsviçre Hükümeti dilekçesinde "mahkemelerinin takdir yetkisinin kısıtlanmasından şikayet ediyor". İsviçre, ülke yargıcının değerlendirme marjını AİHM tarafından kısıtlanmasına karşı çıkıyor".

Yorum AİHM yerel mahkemenin takdir yetkisini kısıtlama gerekçelerini ayrıntılı olarak kararında açıklamıştır. AİHM Perinçek/İsviçre kararının 98, 111 ve 112 maddelerinde ulusal mahkemenin takdir marjı (margin of assessment) hakkında ayrıntılara inmiştir. Bunlar uzun yıllar boyunca AİHM tarafından

uygulanen ilkelere işaret eder. Yukarıdakilerden, 98 madde, ifade özgürlüğünün uygulanmasına müdahale edilmesini değerlendirmeye yarayan esaslarla ilgilidir; Madde 111 ise bu ilkelerin davaya tatbiki hakkındadır; Madde 112 yerel mahkemelerin takdir hakkının sınırı konusundadır. İsviçre bu maddelerde kayıtlı esasların değişmesini mi talep ediyor? İsviçre yukarıda anılan maddelerden hangisine karşı olduğunu açıklamıyor. Her Taraf ülke, AİHM kararları üzerinde değerlendirme yapma hakkına -elbette- sahiptir. Ancak, Avrupa İnsan Haklarını ve Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi çerçevesine girmeyi kabul eden ülkeler, uzun yılların deneyimi sonucunda inşa edilmiş bir düzenle birlikte yaşamak durumundadırlar. İtirazları var ise bunu Avrupa Konseyinin yetkili organlarına getirmelidirler.

G) Yapay ayırımlar

İsviçre Adalet Bakanlığı, AİHM 2. Daire kararında usule ait inandırıcı olmayan bazı ayırımlar bulunduğunu, dilekçesinde bir başlık altında ele almış (Para.12)

İsviçre'nin davayı Büyük Daireye yolama dilekçesinde, "Dr. Perinçek'in 1915'de cereyan eden trajik olayların varlığını yadsımadığı bu olayların hukuken soykırımı olarak tanımlanmasına itiraz ettiğini" belirtilmiş (Para 13.); ama Dr. Perinçek'in uslubu İsviçre'nin hoşuna gitmemekteymiş Dr. Perinçek sadece o olayları uluslararası yalan olarak nitelememiş, ayrıca Ermeni halkını saldırgan olmakla suçlamış. Ayrıca Dr. Perinçek bir Örfi İdare Mahkemesi tarafından suçlu bulunan Talak Paşa'nın görüşlerini benimsediğini de açıklamış.

İsviçre Hükümeti, "Dr. Perinçek'i Ermenilerin tarihi saptırdıklarını ileri sürmekle suçluyor (Para 14) ve İsviçre Mahkemesinin davacıyı mahkum eden kararının tarihsel olayların hukuksal gerekçesine değil, trajik olayların mağdurlarının saygınlığına bağlı bulunduğunu " belirtiyor. İsviçre Hükümetine göre, " Ermeniler soykırımını kendi kimliklerinin temeli haline getirmişler. Soykırımını

hukuksal gerekçe ile reddetmek bile Ermenilerin, saygınlığına saldırı" sayılmaktaymış.

Yorum. Dr Perinçek, 1915-1916 'da Osmanlı Devletinde cereyan eden Ermeni tebcirini, bunların can ve mallarına ziyan verildiğini yadsımamıştır; o olayların hukuken soykırımı suçu sayılamayacağını söylemiştir (AİHM kararı para. 51) (ve İsviçre görüşü para.2). Bunun sebebi, bir eylemin soykırımı sayılması için özel kasıt öğesinin (dolus specialis) o eylemlerde bulunmasının ve bunun yetkili bir mahkeme tarafından tescil edilmesinin olmazsa olmaz koşul sayılmasıdır. Bu tutum hem ulusal hem de uluslararası hukuka uygundur.. (Para. 4)

Dr. Perinçek Ermeni halkını hedef almamıştır; hedefinin emperyalist güçler olduğunu açıklamıştır; Bu, davacının siyasal görüşlerini yansıtan bir cümledir; AİHM içtihatları kendisine bu şekilde görüş açıklama hakkını vermemektedir.

Dr. Perinçek'in silahlı Ermeni çetelerinin Türk devletine saldırdıklarını ileri sürmesi gerçek dışı saldırgan bir beyan değildir. Bu konuda yüzlerce kitap yazılmıştır. AİHM İsviçre'nin gerçeklerine katılmamıştır

Saygınlık meselesine gelince: İsviçre'de Ermenilerden çok daha fazla (Belki on misli fazla) Türk bulunuyor. 1915 olaylarını soykırımı olarak tanımlamak, Türkleri soykırımcı göstermek İsviçreli Türklerin saygınlığına saldırı sayılmaz mı?

Eldeki tarihsel belgeler, 1915-1916 olaylarının, Birinci Dünya Savaşında ve daha önce, bağımsızlık peşinde koşan silahlı Ermeni grupların Osmanlı ordusuna ve sivillere saldırdığını kanıtlamaktadır. 1915 tebcirini tetikleyen Van saldırısı, Rus ordusu ile birlikte Ermeni birlikleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılar sırasında çok ağır kayıplar yaşanmış, karşılıklı katliamlar yapılmıştır. İsviçre yargısı ve bazı akademisyenler bu konularda sadece kendilerine Ermeniler tarafından veya onların destekleyicilerince sağlanan bilgilerle yetiniyorlar; gerçeğin öbür yüzünü bilmiyorlar, görmek-duymak

bile istemiyorlar. Tarihin bu dönemi hakkında çok araştırma yapılmıştır. Dokümanlar, kitaplar yayımlanmıştır. Bu kitapların bir kısmı Ermeniler tarafından yazılmıştır. Ermeniler, ayaklanmaları ile ve Türkleri öldürmeleri ile övünmektedirler. Kapalı tutulan Ermeni arşivlerinde de bu konuda binlerce belge bulunuyor.

Lozan Polis Mahkemesi yargıcı, Dr. Perinçek'in mahkemeye sunduğu binlerce sayfalık kanıt, belgeye bakmamış, incelememiş ve onları yok saymıştır.

Tabrifat konusunda ise, Ermenilerin bazı tarihi belgeleri tabrif ettikleri hakkında da pek çok tarihsel inceleme ve kanıt sunmak mümkündür. Zaten bunların büyük bölümünü mahkemeye verilmiş, ancak incelemeye bile alınmamıştır.

1915 olaylarında Ermenilerin büyük kayıplara uğradıkları doğrudur. Ermenilerin mağdur olduğunu da yadsınmamaktadır. Ancak, bu mağduriyet tek taraflı olmamıştır. Karşılıklı katliam yapılmıştır. O olaylarda Ermeniler tarafından öldürülen, malları yakılan veya yağmalanan yüzbinlerce Müslüman da vardır. (Para.14)

İsviçre Hükümeti Dr. Perinçek'in Talat Paşa'nın görüşlerini benimsediğini ifade etmektedir. (Para1)(Para.13) İsviçre Hükümeti yetkilileri Talat Paşa'nın görüşleri ve uygulamaları hakkında sadece Ermeni kaynaklarından verilen bilgilerle yetinmişlerdir. Bu konuyu araştıranların, görece farklı düşünme hakları vardır. İsviçre yargısı bu konuda da çok özensiz davranmıştır. Talat Paşanın adını da "Talak" olarak yazmışlar (harf hatası yapmışlar; olabilir diyelim); iki erkek kardeşi olduğunu ve soykırımını o kardeşleri ile yaptığını ileri sürmüşler. Buna ne demeli? Talat Paşanın kardeşi yoktu. İsviçre Mahkemesi Ermeniler tarafından yapılan dezenformasyonu incelemeyi kabul etmiştir.

H) Dr. Doğu Perinçek'in söyleminde ırkçılık unsuru yoktur

İsviçre "Dr. Perinçek'in mahkumiyetinin nedenini oluşturan sözlerinin ırkçı oldu-

ğunu, bunun mağdurların saygınlığına zarar verdiğini ileri sürmektedir. (Para 14)"

Yorum: AIHM Dr. Perinçek'in söyleminde ırkçılığı ve nefret duygusunu ve şiddet kullanımını teşvik eden bir husus bulunmadığı kanısındadır. (AIHM. kararı: para. 51-54). Hukuken var olmayan soykırımını yadsınmak, ırkçılık sayılamaz. Esasen İsviçre Hükümeti Dr. Perinçek'in başka hangi sözlerinin ırkçılık sayıldığını da belirtmemiştir.

I) Irkçılık: "Domuz yabancı" ve "pis sığınmacı" ifadesini kullanmaktır; Srebrenitsa soykırımını inar eden İsviçreli hakkında dava açılmamıştır; Halka açık Parti toplantısında ırkçı Nazi selamı veren şahıs suçsuz bulunmuştur.

İrkçiliğin ne olduğu konusunda, İsviçre Hükümeti herhalde -en hafif deyimle- telaş içindedir. Bunun nedeni de son günlerde tüm dünya gazetelerin diline düşmüş bulunan karikatürlere konu olan bir skandalı ört bas etmek çabası olabilir. Gelişmeleri hatırlatalım: 6 Şubat 2014 tarihinde İsviçre Federal Mahkemesi bir İsviçre'li polisin bir yabancıya "domuz yabancı" (Sauauslaender) ve "pis sığınmacı" (Dreckige Asylant) demesini ırkçılık ve yabancı düşmanlığı saymamıştır (Karar No: 6B_715/2012), Oysa, herhalde, İsviçre dışında, dünyanın her yerinde, bu sözlere ırkçı söylem denir. Stern dergisi bile bir karikatürle bu konuda İsviçre'yi eleştirdi.

İsviçre Adaleti, UAD tarafından soykırımı suçu olduğu kesinleştirilmiş olan Srebrenitsa katliamının soykırımı olmadığını ileri süren iki İsviçreli gazeteci hakkında soykırımın inkar suçundan dava açmayı reddetmiştir. Benzer şekilde halka açık toplantıda Nazi selamı veren şahıs ta suçsuz bulunmuştur. Bu uygulamalar Dr. Doğu Perinçek hakkında açılan dava ve verilen karar ile açık çelişki halindedir.

J) İsviçre makamları arasında Ermeni soykırımı konusunda oydaşma (consensus) yok. İsviçre Ermeni soykırımını resmen tanımadı. İsviçre ceza yasası spesifik olarak Ermeni soykırımı-

mından söz etmez. O yasada genel anlamda “bir soykırımı” terimi kullanılmıştır.

İsviçre Hükümeti, İsviçre kurumları arasında Ermeni soykırımı konusunda consensus (oydaşma) bulunmadığının AİHM kararına yazılmasından rahatsız olmuş (Madde 17). İsviçre Bu rahatsızlığını, “siyasal consensus bulunmadığının tesbiti” olarak açıklamış. İsviçre Hükümeti AİHM’nin bu kadar çok ve farklı alanda (siyasal-hukuksal-tarihsel demek istiyorlar) consensus bulunmadığı saptamasının eşine benzerine rastlanmadığını dilekçesinde belirtmiş; AİHM’nin “Ermeni soykırımı konusunda bilimsel consensus’ten de bahsedilemeyeceğini” belirttiğini yazmış.”

Yorum: Ermeni soykırımı hakkında İsviçre’de genel consensus bulunduğu görüşü, Dr. Perinçek’in İsviçre’de mahkumiyetinin temel direğidir. AİHM kararı ile bu yapıyı çökertmiş oluyor. Bu konuda AİHM tarafından kullanılan gerekçelere yukarıda 1.c maddesinde değindik. Burada tekrar etmeyelim.

K) Holokost ile 1915 olayları arasında benzerlik iddiası (para. 15 ve para. 17)

İsviçre Adalet Bakanlığı Holokost ile 1915 olayları arasında paralellik kurma girişimlerine yeşil ışık yakmak istiyor (Para. 16) ve AİHM’nin Holokost konusunda Nürnberg Mahkemesi kararına atıfta bulunarak, soykırımının tanınmasını uluslararası mahkeme kararına bağlamasına, şaşırdığını söylüyor.

Yorum: Holokost ile 1915 olayları arasında benzerlik yoktur. Bu husus AİHM tarafından açıklanmıştır. İsviçre Adalet Bakanı bundan rahatsız olmuş (Para.17).1915 olaylarının soykırımı niteliği hakkında hiç bir uluslararası mahkeme kararı bulunmadığı yolundaki AİHM 2. Dairesinin bulgusu doğrudur. İsviçre Adalet Bakanlığı bu yargı kararı eksikliğini, Lemkin’in görüşleri ile dengelenmeğe gayret etmiştir. Lemkin soykırımı terimini teklif eden kimsedir. Ancak Soykırımı Sözleşmesinde Lemkin’in önerilerinden bir kısmı kabul edilmemiştir.

Ermeni tebcirine soykırımı diyenler olduğu gibi, aksi görüşü savunanlar da var. Bu konuda kesin bir yargıya ulaşmak için tek yol yetkili mahkemenin (adil bir yargılama ile, zanlıların savunmasını da alarak) vereceği karara istinad etmektir. O önemde zanlı olan kişiler artık yaşamadığına göre- hatta bir bölümü yargılanarak mevcut Osmanlı ceza yasasına göre cezalandırıldığına göre, 1915 olaylarına artık hukuken soykırımı nitelemesi yapılamaz.

AİHM soykırımı terimini (siyasetçinin veya kamu oyuna değil) hukuksal temele dayandırmaktadır. İsviçre Adalet Bakanlığı ise mahkemesinin verdiği mahkumiyet kararını, hukuksal değil, tarihsel veya felsefi anlamda soykırımına dayandırmak istiyor.

Sboah gibi, 1915 olayları da hukuken jenosid değildir.

Holokost suçlularının Nürnberg’de soykırımı suçundan değil, barışa karşı suç, savaş suçu ve insanlığa karşı suçtan mahkum edildiği doğrudur(Para. 16) Yahudi hukukçular, Holocaust’un benzersiz olduğunu belirtir ve” jenosid” demezler. Nürnberg Mahkemesi de Yahudi kırımını insanlığa karşı suç çerçevesinde mütalaa etmiştir. Holokost’a halk dilinde ya da medyada “soykırımı” diyenler olduğu gerekçesi ile “1915 olayları da soykırımı çerçevesine girer” mantığına hukuksal yer yoktur. Ancak militanlar bu yola sapar. AİHM bir hukuk platformudur ve burada avam dilini değil, hukuk dilini konuşmak gerekir. İsviçre Adalet Bakanlığı da böyle davranmak zorundaydı.

L) Soykırımının tanınması yasaları ile soykırımının inkarının cezalandırılması yasaları farklıdır.

İsviçre Hükümeti, “AİHM’nin Ermeni soykırımının tanınması ile bunun inkarının cezalandırılması arasında farka değinmesinden” rahatsız (Para 18).

Yorum: AİHM’nin işaret ettiği fark gerçekten de var. Ermeni soykırımı iddiası 190 ülke içinden sadece yaklaşık 20 ülkenin

parlamentosu veya senatosu tarafından tanınmıştır. AİHM bunun altını çizmiştir

Öte yandan, Nisan 2014'te dünyada "Ermeni soykırımını inkar edenin cezalandırılması" konusunda hiç bir kanun yoktu. Fransa'nın iki yıl önce bu yönde kabul ettiği yasa Fransa Anayasa Konseyi tarafından iptal edilmişti. İsviçre'de ise, İsviçre ceza yasasınının 261/4 maddesi ise, genel anlamda "bir soykırımın" inkarından söz ediyor. Hangi soykırımı? Bu açıklanmış değil.

Bir olayın soykırımı olduğuna kim karar verecek? Mesela 1790'larda yapılan Vendée katliamı soykırımı mı? Huguenot katliamı soykırımı mı? Bu olayları soykırımı saymadığını belirten kişi İsviçre'de inkâr suçu işlemiş sayılacak mı? Yoksa her ülke kendine özel "tarihte yapılmış soykırımları" listesi mi hazırlayacak? (Mesela Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi, Pontus Soykırımı, Egv Soykırımı, Ermeni Soykırımı iddialarını içeren bir liste mi yapacaklar?)

Ayrıca, İsviçre, Fransa'nın 2001 yılında bir cümlelik bir yasa ile yaptığına benzer şekilde Ermeni soykırımını resmen tanımış ta değil. İsviçre' de Ceza Kanunu Madde 261-4 görüşülürken birkaç milletvekilinin Ermeni soykırımından söz etmesi veya Parlamentonun bir kanadının Ermeni soykırımını tanıdığına dair karar alması,-diğer yasama kanadının reddetmesi- Devletin resmi tanınması için yeterli değildir. İsviçre Hükümeti de bu tanımayı resmen yapmamıştır. Hatta bu yöndeki tanıma tekliflerini geri çevirmiştir. Örneğin İsveç'te de durum aynıdır.

M) İsviçre'nin, "bir suçun niteliğini saptamak için mabkeme kararı gerekmez" görüşü

İsviçre Adalet Bakanlığı, " AİHM'nin bir soykırımının bir uluslararası yargı organı tarafından tanınması gerektiğine neden bu kadar önem verdiği" hayret ediyor. (Para. 16)

Yorumumuz: Bir eylemin suç teşkil ettiğine, suç ise, hangi suç olduğuna mabkemededen

başka hangi makam karar verebilir? Bu konuda bilim adamları arasında var olduğunu iddia eden -üstelik, başkasının görüşünü dışlayan- bir oydaşma, suçun oluşması için yeterli midir? Böyle bir davranışın ne kadar tehlikeli sonuçlar doğuracağını tahmin etmek mümkündür. Herhangi bir ülkede oluşacak ve çoğunluğun benimseyeceği dogmaya karşı çıkacak olan kişi suçlu ilan edilecektir. Bu durum" tek görüşün diktatoryası" sonucunu verir.

N) İsviçre, "soykırımı nitelemesi konusunda bu alanda daha önce alınmış bir yargı kararı bulunmasına gerek olmadığı" görüşünü savunuyor (Para. 16 son cümle).

Yorumumuz : İsviçre'nin bu görüşü ile, AİHM kararı arasında önemli bir çelişki var. Bu hukuk mantığını genişletirsek, örneğin Srebrenitsa dışındaki yerleşim birimlerinde yapılan katliamları soykırımı saymayan U. A. D. kararına itibar edilmemelidir !!! Veya bir toplumda hırsızlık suçundan mahkum edilmemiş bir şahsa o maballede kişinin hırsız olduğu hakkında "consensus" bulunduğu cihetle, kendisine "hırsız" denilebileceği; hatta bu oydaşmaya karşı gelen kişinin mahkum edilebileceği sonucu ortaya çıkar !!!

O) Irkçı söylem bulunmadan ırk ayrımcılığı yapılabilir mi ?

İsviçre Hükümeti Perinçek'i mahkum etme kararını, Birleşmiş Milletler, "Her Türlü Irk Ayrımcılığı ile Mücadele Sözleşmesine" dayandırmak istiyor. (Para 19)

Yorum: Dr. Perinçek'in söylemine ırk ayrımcılığı ögesinin, nefret söyleminin ve şiddete teşvik unsurunun bulunmadığını AİHM kararı da belirtiyor. 1948 Soykırımı Sözleşmesinin öngördüğü yetkili mabkeme kararı ile tesbit edilmemiş bir eylemin, soykırımı sayılmadığını söylemek ırk ayrımcılığı sayılmamalıdır. 1915 eylemlerine soykırımı diyenler bulunduğu gibi, -kanımızca- çoğunluk soykırımı değildir diyor. AİH Sözleşmesine göre her iki görüşü savunan da -şiddete başvurmayı özendirmemek ve ırkçılık yapmamak koşulu ile- mabkum edilemez Top of Form

4) Ermenilerin Sigorta Şirketlerinden ve Bankalardan tazminat sağlama çabaları^{107, 108}.

Sigorta Şirketlerine yöneltilen dava açma tehditleri sonucunda sağlanan ve Ermeni avukatlar tarafından yağmalanan paralar

Ermeni örgütleri avukatları vasıtası ile önce Fransız ve Amerikan sigorta şirketlerine I Dünya Savaşı öncesi yaptırılmış bulunması muhtemel sigorta poliçeleri karşılığında para sağlamak için dava açacakları tehdidi ile anılan kurumlarla pazarlık yapmışlardır. Buna paralel olarak, ABD Kaliforniya'da tazminat taleplerine ilişkin olarak açılacak davalarda Ermeni soykırımından zarar görenlerin dava başvurularına ilişkin zaman aşımı süresini uzatmak üzere Kaliforniya'da kanun değişikliği yapılmasını sağlamışlardır. Bu, Poochigan yasası adı ile bilinir. Avukatlar daha sonra gözlerine getirdikleri ABD, Fransız ve Alman sigorta şirketlerine başvurmuşlar, dava sürecini başlatmışlardır. Ermeniler bu alanda Yahudilerin izlediği tazminat yöntemini izlemek istemişleridir¹⁰⁹.

a) New York "Life Insurance" sigorta şirketi

Ermeni derneklerinin avukatları, Şubat 2004'te New York "Life Insurance" Hayat Sigortası Şirketinden dava açmışlar, daha sonra şirketle anlaşma yolu ile 20 milyon dolar sağlamışlardır¹¹⁰.

b) Fransız "AXA" sigorta şirketi

Ermeni avukatları Fransız AXA sigorta şirketine Kaliforniya'da dava açmışlar, yapılan baskılara boyun eğen AXA sigorta şirketi¹¹¹ uzlaşma yoluyla Ermenilerin avukatlarına 17,5 milyon dolar ödemeyi kabul etmiştir. Bu paranın 3 milyon doları Fransa'daki Ermeni derneklerine hibe edilecek, 11 milyon doları sigorta poliçesi sahiplerine ödenmek üzere bir fona aktarılacak, 3 milyon dolar ile avukat giderleri karşılanacaktı. Varılan uzlaşmaya göre, tazminat talep eden sigorta poliçesi sahipleri, AXA'nın web sayfasında kendi adlarını ya da atalarının adını arayacaklardı. Oysa, birkaç istisna dışında ortada ne sigorta poliçesi ne

de geçerli ad listesi vardı. Sonuçta, avukatların ne kadar parayı "hortumladıkları", varsa sigorta poliçesi sahiplerine ne ödeme yapıldığı belli değil. Diaspora Ermenileri arasındaki söylentiler, bu işten avukatların zengin olduğu, az sayıda hak sahibinin eline çok az para geçtiği yolundadır¹¹². Son olarak, 28 Nisan 2011 tarihinde ABD Federal Savcısı yasa dışı kazanç sağlandığı ihbarı üzerine, Geragos ve Kabateck adlı Ermeni avukatların en geç 12 Mayıs 2011 tarihine kadar tüm dosyaları Savcılığa teslim etmesini talep etmişti¹¹³. Bu konudaki ihbar Geragos'un eski ortağı Yeghian'dan gelmiş. Geragos-Kabateck te Yeghian'a karşı dava açmıştır. Bu örnek bazı avukatların Ermeni tazminat talepleri konusunu kişisel kazanç sağlama olanağı olarak gördüklerinin, yağmadan yeterince pay alamamaları üzerine birbirlerine girdiklerinin kanıtıdır¹¹⁴. Avukatlar, Sigorta şirketlerine yöneltilen dava tehditleri sonucunda sağladıkları tazminatları, Ermeni hak sahiplerine değil, kurdukları

(107) *Aslan Yavuz ŞİR*, 2012; "Diaspora Ermenileri ve ABD Mahkemelerindeki Girişimleri"; Ermeni Araştırmaları Dergisi, No. 41 S. 113-140; *Pulat Y. TACAR*, (2011) "Türkiye'ye Karşı Hukuk Savaşı. Ermeni Asıllı ABD Vatandaşlarının ABD Mahkemelerinde Açtıkları davalar; Ermeni Araştırmaları Dergisi, 10 Yıl, Özel Sayı N. 37-38

(108) The Armenian Weekly sitesinde 27 Aralık 2010 tarihinde "Dava edeceğiz" başlığı ile yazan Geren Yegharyan adlı Ermeni ABD mahkemelerinin kendileri için çok uygun bir alan olduğunu belirtiyor, <http://www.armenianweekly.com/72010/12/27/yegharian-we%e2%809911-sue/?utm>

(109) *Deniz Bölükbaşı*, "Dışişleri İskeleyi", Doğan Kitap, 2011

(110) Bunların avukatları Yağçıyan, ve ortakları, Geragos ve Geragos ile Kabateck Brown Keller. 20 milyon doların bir tavan olduğu ve poliçe sahibi Ermenilerin taleplerinin bunun çok altında kaldığı, sağlanan paranın büyük bölümünün avukatlara kaldığı söylentileri çok yaygın. Kime ne kadar tazminat ödendiği belli değil.

(111) AXA şirketinin başkanı Claude Bebear'a Ermenilerin binlerce mesaj yolladığı, Başkannın tehdit edildiği ve Fransız siyasal partilerinin de kendisine baskı yaptığı gazetelerde yer aldı. ABD'de ki Ermeniler bu konuda kendilerine az ödeme yapılmasından şikayetçi oldular, hakça dağıtım istediklerini belirttiler. www.armeniansdiaspora.com/showthread.php?39473-ANCA-on-AXA-Settlement

(112) Yegharyan: (bir önceki dipnotta anılan referans): "NY Life ve AXA zaferleri mükemmel değildi. Avukatlara ödenen paralar sorgulandı. Sigorta poliçesi sahiplerinin varisleri ellerindeki sigorta poliçelerine oranla çok cüzi i bir miktar verilerek aldatıldı (was capped); durum bu nedenle kuşku yarattı... Avukatların paramızı tutuklamasını aşgariye indireceğimize emin olmamız lazım. Benim ailemin AXA sigortadan talebi de kabul edilmedi. Red nedeni konusunda hiç bir açıklama yapılmadı. Başkalarının durumu da aynı. Bu uygulamalar kabul edilemez ölçülere ulaştı ve toplumumuzun daha ileride açılacak davalara katılımı bundan olumsuz etkilenecektir..."

(113) <http://www.law.com/jsp/article.jsp?id=1202492829090&Attorneys+Ordered+to+Prod...>

(114) *Amanda BRONSTAD*, The National Law Journal; June (Haziran) 2012 sayısında bu konuda yaşanmakta olan skandal dile getirilmiştir. Özetle, AXA şirketinin ödediği 17,5 milyon doların 2,8 milyon doları buharlaşmış, Perseg Kartalyan adlı kişinin açtığı iki hesaba kaydırılmıştır. Mahkeme ilk aşamada 2,1 milyon doların iadesi kararını vermiştir.

sahte sivil toplum örgütleri vasıtası ile kendi hesaplarına aktarmışlardır¹¹⁵. Bu konuda, son olarak, 24 Temmuz 2013 tarihinde ABD'deki Ermeni Haber Ajansı tarafından kamuoyuna yapılan duyuruda şöyle denilmektedir: "Vartkes Yeghiayan (Yağcıyan) Hukuk Bürosu ile Geragos-Geragos şirketine bağlı Kabateck Brown Kellner Şirketi, AXA Sigortasından Ermeni Soykırımı mağdurları için sağlanan meblağların dağıtımını konusunda Federal Yargıya da taşınmış olan aralarındaki ihtilaf karşılıklı anlaşma suretiyle çözmüşlerdir." Tazminat paralarının ne kadarının hak sahibi Ermenilere dağıtıldığı, ne kadarının avukatın hesabını zenginleştirdiği muamma olmaya devam edecektir.

c) *İngiliz sigorta şirketi Aviva*

Ermenilerin avukatları Kaliforniya'da on bin Ermeni adına, eski Norwich Union ve Commercial Union şirketlerini devralan Aviva şirketine dava açmışlardır. Talep edilen meblağ 26 milyon dolardır. Aviva Sabancı Holding'in ortağıdır¹¹⁶. Bu dava konusunda dipnot referansı dışında bilgiye rastlanmadık.

d) *Kaliforniya Eyaletinde Poochigan Yasası*

Ermeniler yukarıda anılan davaları Kaliforniya'da açmışlardı. Bunun nedeni, Kaliforniya'da Ermenilerin Eyalet meclisine kabul ettirdikleri Poochigan yasasıdır.

ABD'de Kaliforniya Eyalet Meclisi, o Eyalette yaşayan çok sayıda Ermeni örgütünün girişimi ve baskısı ile Kaliforniya Sulh Hukuk Usul Yasasının (KSHUY) zaman aşımına ilişkin 354.4 ve 354.45 maddelerini yasaya eklemiştir. Bu yasa değişikliği öneren kişinin adı ile Poochigan yasası olarak tanınır. KSHUY 354.4 maddesi "Ermeni soykırımı mağdurlarının" sigorta alacakları, KSHUY 354.45 madde ise "Ermeni soykırımı mağdurlarının" banka alacakları, mevduat alacakları ve "yağmalanan mallarının" bedellerine ilişkin taleplerde zaman aşımı süresinin uzatılması ile ilgilidir.

Aşağıda belirttiğimiz gibi, Movsessian-Münih Sigorta Şirketi davasının sonun-

da, ilgili tüm yargıçların katılımı ile (*en banc*) toplanan mahkeme, KSHUY 354.4 maddesi Amerikan Anayasasının kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olduğuna karar vermiştir. Bu karar Ermeniler tarafından ABD Yüksek Mahkemesine taşınmış, aşağıda belirtildiği gibi orada da reddolunmuştur.

e) *Movsessian ve Arzumanyan tarafından Alman Victoria ve Münih Reassürans -Victoria Sigorta Şirketlerine Açılan Dava*¹¹⁷

Ermeniler Alman sigorta şirketi ile de pazarlık yaparak tazminat sağlamak istemiş iseler de Alman şirketi haksız taleplere boyun eğmemiştir. Bunun üzerine Ermenilerin avukatları Aralık 2003'te Münih Reassürans (aşağıda kısaca MÜ-REA yazılacak), ve Alman Victoria Sigorta ile Ergo Sigorta şirketlerine dava açmıştır. MÜ-REA, "Ermeni soykırımı tanımlaması" Federal Hükümetin politikasına aykırı olduğu gerekçesi ile davanın reddini talep etmiştir. *Yargıç Chris Schneider* 6 Haziran 2007 tarihinde Alman şirketinin talebini reddetmiştir. MÜ-REA bu karara üç federal yargıcın yer aldığı 9. Bölge Mahkemesi nezdinde itiraz etmiş, bu kez mahkeme 20 Ağustos 2009 tarihinde 2-1 çoğunlukla, "ABD yürütme erkinin Ermeni soykırımını tanımadığı, ABD Başkanının dış politikası, usul yasasına karşı öndegelimli bulunduğu, karara mesnet teşkil eden Kaliforniya Usul hukuku yasasının (KSHUY) 354.4 maddesinin ABD dış politikasına açıkça aykırı olduğuna karar vermiştir"¹¹⁸. Ermeni tarafı

(115) *Amanda BRONSTAD*, The National Law Journal, June (Haziran) 13, 2012 Çeviri: "Yargıç, soykırımı dosyasında, avukatlara aralarındaki uzlaşmazlığın iki hafta içinde sonuçlandırılmaları için süre verdi. *Avukat 300. 000 dolarlık ödemeyi bak sabiplerine yapmak zorunda.*

(116) *Deniz Bölükbaşı*, a. g. e. S. 294

(117) United States Court of Appeals for the Ninth Circuit No. 07-56722. D. C. No. CV-03-09407-CAS-JWJ Argued and Submitted December 8, 2008-Pasadena, California, Filed December 10, 2010

(118) "ABD dış politikası, Kaliforniya'nın bazı hayat sigorta poliçelerinin zaman aşımı süresini uzatan yasal düzenlemelerinin üstündür. . . Federal Hükümet, Birinci Dünya savaşı sırasında ölen Ermenilerin kayıplarını soykırımı olarak tanımlamamakla bilinçli bir seçim yapmıştır. 9. Bölge mahkemesi Kaliforniya yasasının bu dış politika kararına karşı olamayacağı kararını vermiştir. "İngilizcesi:(US. foreign policy preempts California statute extending limitations period for certain life insurance policy... . The federal government made a deliberate decision not to apply the label of genocide to the deaths of Armenians during World War I. The Ninth Circuit ruled that California law could not contradict that decision.)... . " <http://www.allbusiness.com/legal/trial-procedure-statute-limitations/13008404-1.html>

ile bu karara itiraz etmiş, yukarıda anılan üç yargıçtan, kendileri aleyhine karar veren *Judy Nelson'un* görüşünü ters-yüz eylemesini “sağlamış”, bu kez aynı üç kişilik yargıç grubu, 10 Aralık 2010 tarihinde, 2-1 çoğunlukla, Kaliforniya yukarıda anılan KSHUY yasa maddesinin ABD dış politika doktrini zedelediği kararını vermiştir¹¹⁹. Dış Politika doktrinine göre: “Bir Eyaletin herhangi bir kararı Federal Hükümetin dış ilişkiler alanındaki yetkileri ile çatışırsa, bu konuda Federal Hükümetin kararı geçerlidir”¹²⁰. Buna mukabil, merkezi yürütme organının her eylemi ya da söylemi öndegelimli sayılmaz¹²¹.

(MÜ-REA) Şirketi, ABD ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 24 Aralık 1923 tarihinde yapılmış olan tazminat anlaşmasının Türkiye ile ABD arasındaki tazminat meselesini çözdüğü nü vurgulayarak dava temyize taşınmıştır.

64 Temyiz sürecinde, MÜ - REA avukatları, 9. Bölge Mahkemesinin tüm yargıçlarının katıldığı geniş katılımlı yargılama heyetinin (buna ABD yargısında *en banc* heyet deniliyor) dava dosyasını yeniden ele almasını talep etmiştir. Bu kez, 23 Şubat 2012 tarihinde *en banc* yargıçlar heyeti ittifakla (12-0) Kaliforniya Sivil Hukuk Usulü Yasasının yukarıda değinilen maddelerin Anayasaya ve Federal Hükümetin dış politikayı saptama yetkisine aykırı olduğuna karar vermiştir.

Ermenilerin avukatları bu davayı ABD Yüksek Mahkemesine taşımışlardır¹²². Bu kez, ABD Başsavcısı, Yüksek Mahkemeye 11 Mayıs 2013 tarihinde bir yazı yollayarak, ABD Yüksek Mahkemesinin, yukarıda sözü edilen 23 Şubat 2012 tarihli kararla ilgili bu başvurunun reddini istemiştir¹²³. 22 sayfalık bu uzun yazıda ABD Başsavcısı, özetle, “Kaliforniya yasasının, yaklaşık bir yüzyıl önce vuku bulmuş olan siyasal yönden tartışmalı olaylar konusunda kendi geleneksel yetki alanını düzenleyen temelleri aştığını; sigorta poliçelerine ilişkin zaman aşımı süresinin Ermeni soykırım gereğesi ile uzatılmasının ABD Hükümetinin

dış politikayı idare etme yetki alanına -tesadüfi ve dolaylı olmaktan daha fazla bir müdahale sayılması gerektiğini; en banc yargı kararına göre, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki olayların dünyanın her yanında ateşli biçimde tartışılan bir dış politika konusu olmaya devam ettiğini; Türkiye'nin de bu konuya büyük önem atfettiğini; Kaliforniya Sivil Hukuk Usul Yasasının 354.4 maddesinin dış politika ile doğrudan ilişkisi bulunduğunu ve Hükümetin bu alanda yürüttüğü dış politikaya olumsuz etki yapacağını” vurgulamıştır. Sözü edilen yazıda, “ABD Hükümetinin I. Dünya Savaşından sonra ABD vatandaşlarının kimi tazminat taleplerini çözmek için girişimlerde bulunduğu, bu bağlamda ABD ile Türkiye arasında tazminat taleplerini sonuca bağlayan Ankara Anlaşmasının yapıldığı, bu Anlaşmaya göre iki Hükümetinin ABD vatandaşlarının taleplerini incelemek için bir Komite oluşturduğu, bu Komitenin yaklaşık 2500 tazminat talebini ele aldığı; daha sonraki müzakerelerde, zarar gördükleri tarihte ABD vatandaşı olmayanların (Osmanlı vatandaşı olanların) tazminat taleplerinin ABD tarafından ileri sürülemeyeceği anlaşıldığı için, bundan vazgeçildiği; Türkiye'nin üzerinde uzlaşılacak tazminatı ödemediği ve bu ödeme sonucunda sorunun nihai olarak çözümlenmiş olarak sayılması hususunda anlaşmaya varıldığı” belirtilmiştir

Yazıda “..Lozan Anlaşmasından sonra ABD ile Türkiye arasında yapılan ancak ABD Senatosu tarafından onaylanmayan- 6 Ağustos 1923 tarihli ABD-Türkiye Lozan Anlaşmasına da değinilmiş, bu Anlaşmanın “ Ermeniler dahil, azınlıkların korunması konusunda” hüküm içermediği ve bu olgunun Anlaşma müzakere edilirken verilen ödünlere biri olduğu, (ABD) Lozan Anlaşması Senato tarafından onaylanmamakla birlikte, bu tutumun “ABD'nin başka ülke vatandaşları hakkında müdahalede bulun-

(119) United States Court of Appeals for the Ninth Circuit No. 07-56722, D. C. No. CVV-03-09407, CAS-JWJ

(120) American Ins. Assoc. v Garamendi, 539 US. 396. 413 (003)

(121) Medellin v Texas 552 U. S. 491, 531-3 (2008)

(122) Harut Sassunian; California Courier, 4 Temmuz 2012.

(123) 11 Mayıs 2013, The Armenian Weekly, “Obama asks Supreme Court not to hear genocide-era insurance claims” (Obama Yüksek Mahkemeden soykırım dönemine ait sigorta taleplerini görüşmeyi kabul etmemesini istedi)

mama konusunda bilinçli bir kararının varlığına işaret etmesi açısından önem taşıdığı” da açıklanmıştır. Başsavcı sonuç olarak, Ermeni davacıların taleplerinin reddini istemiştir¹²⁴. ABD Yüksek Mahkemesi, Başsavcının görüşüne uyarak Ermenilerin taleplerini 10 Haziran 2013 tarihinde nihai olarak reddetmiştir

ABD Başsavcısının bu davadaki Ermeni taleplerine ağır bir darbe indirdiği düşünülen ayrıntılı mütalaası, Ermenilerin ABD’de açtıkları ve açmak isteyecekleri tazminat davalarının reddi yönünde önemli bir yargısal emsaldir. Bu nedenle, incelememizde mezkur kararın ayrıntılarına yer verdik. Bu red kararı aşağıda ele alacağımız Bakalian –Davoyan davasını da etkileyecektir (Bakınız aşağıda: Md.4). Karar, ayrıca, ABD’nin 50 Eyaletine dış politika alanında Federal Hükümetin işlerine karışmama konusunda önemli bir uyarıdır.

f) Varujan Değirmenciyan davası¹²⁵

2006 yılında Varujan Değirmenciyan, Robert Dabağyan, Aris Ağvazaryan, Katya Kemoyan, Paylig Kemoyan, Margrit Yereciyan, Haçik Beryan adlı ABD’li Ermeniler tarafından Alman Deutsche Bank’a ve Dresdner Bank’a, avukatları Mark Geragos ve Kabateck tarafından açılmış olan bir davada, adı geçenler, Alman Bankalarına 1915 yılından önce aileleri tarafından tevdi edilmiş olan ve daha sonra Türk Hükümeti tarafından “yağmalandığını” iddia ettikleri Ermeni mallarının satışından sağlanarak o Bankalara yatırılmış bulunan 7 milyon doların kendilerine ödenmesini talep etmişlerdir. Ermenilerin avukatları 2007 Mayıs ayında Almanya’ya giderek Bankalar ile pazarlık etmek istemişler, ancak Banka temsilcileri kendileri ile görüşmemiştir¹²⁶.

Ermeniler ABD’de açtıkları bu davayı da kaybetmişlerdir Davayı red eden mahkemenin Ermeni taleplerinin tutarsızlığına işaret eden kararında şu hususlar kayıtlıdır: “Mahkeme Garamendi ve Deutsch emsal kararlarına dayanarak, Kaliforniya Sivil Hukuk

Usul Kanununun 354.45 maddesinin dış ilişkiler alanına müdahale etmekte olduğu sonucuna varmıştır... ABD Anayasası dış ilişkileri yürütme gücünü Federal hükümete vermiştir. Yürütme erki, başka ülkelerle ABD yurttaşlarının savaş dönemine ilişkin tazminat talepleri dahil, Uygulama Anlaşmaları yapma yetkisine sahiptir. Federal hükümetin bu yetkisi sadece yabancı hükümetlerle anlaşmaları değil, başka ülkelerin uyuğunda bulunan şahısları ve şirket ya da kurumları da içerir. Sözü edilen 354.45 maddesi, Birinci Dünya Savaşındaki Ermeni soykırımı mağdurlarına ve onların varislerine dava hakkı tanımakta ve Ermeni soykırımı mağdurlarına uygulanacak zaman aşımını 2016 yılına kadar uzatmaktadır. Burada karşılaşılan sorun, Federal hükümetin Birinci Dünya Savaşı dönemine ilişkin tazminat taleplerini karşılamak amacıyla savaş sonunda diplomasi yolunu kullanıp kullanmadığı ve Eyaletin (Kaliforniya’nın) yaptığı yasal düzenlemenin Federal hükümetin dış ilişkiler yetkisine müdahale edip etmediğidir. Bu sorunun yanıtı nettir: -Evet-müdahale sayılır... ABD ile Türkiye arasındaki 24 Aralık 1923 tarihli Tazminat Anlaşması (Ankara Anlaşması) ile Türkiye Cumhuriyeti ABD’ye, ABD vatandaşlarının tazminat talepleri karşılığında götürü 1.300.000 ABD doları ödemeyi kabul etmiştir....”

Mahkeme, aşağıda değineceğimiz Nilsen raporuna değinmiştir. Mahkeme, özetle, “Birinci Dünya Savaşı sonunda ABD ile Türkiye arasında yapılan Uygulama Anlaşması ile ABD Ermeni mağdurların taleplerini çözüme bağlama seçeneğini tercih etmiştir. Kaliforniya ABD’nin vardığı bu uzlaşmanın tatminkar

(124) ABD Başsavcısının bu yazısının metnine, internet ortamında şu başlık altında erişilebilir: “In the Supreme Court of the United States : Harry Arzoumanian, et al. , petitioners-Münchener Rückversicherung-Gesellschaft : On petition for a writ of certiorari to the United States Court of Appeals for the IX Circuit-Brief for the United States as Amicus Curiae”

(125) Deirmendjian v. Deutsche Bank AG (2-2006cv00774)
(126) http://www.panarmenian.net/eng/world/news/22237/Deutsche_Bank_and_Dresdner...
Ermeni avukatlarda Kabateck, Alman Hükümetinin kendilerini çok iyi karşıladığını ve Ermeni soykırımını tanıdığını; Türkiye’nin soykırımını kabul etmediğini, Deutsche Bank ve Dresdner Bankın Türkiye’ye paralel hareket etmesinin utanç verici olduğunu ve Ermeniler ait paraları iade etmeye mecburiyet duymamasını kınadığını belirtmiş...”

olmadığını düşünebilir. Federal Hükümet, dış ilişkileri yürütme yetkisinden hareketle, savaşa kendi uygun gördüğü çözümü getirmiştir ve Kaliforniya'nın bu kararı değiştirme yetkisi bulunmamaktadır.”

Bu konuda yorum yapan hukukçu Roger Alford¹²⁷ şunları yazmıştır., “Nielsen raporuna göre, Ermeniler dabil tüm Amerikaluların talepleri Ankara Anlaşması ile sonuca bağlanmıştır. Başka bir anlatımla, ABD tüm Amerikalı Ermenilerin tazminat taleplerinin sonuçlandırılması kabul etmiştir; böylece o bireylerin, taleplerini bireysel olarak takip etmeleri hakkını da kaldırmıştır. Ankara Anlaşmasını bunu –açıkça- söylemez, ama Mahkeme,-Nielsen raporunda anlatılan müzakere geçmişinin-ABD'nin amacının böyle olduğunu gösterdiği sonucuna varmıştır” Değirmenciyan'ın avukatları temyize başvurmuşlardır¹²⁸. Temyiz sürecinde son olarak 5 Kasım 2013 duruşmasında Değirmenciyan'ın avukatları Türk Hükümetinin bu dava ile ilgilenmediğini ileri sürmüşler ise de, Deutsche Bank'ın avukatı Türk Büyükelçiliğinin bu dava konusunda mahkemeye bir mektup yolladığını ve “soykırımı” teriminin kullanılmasının dış politikaya ilişkin sonuçlarına işaret ettiğini bildirmişler, yargıçlar bu cevaptan tatmin olmuşlardır. Temyiz süreci henüz sonuçlanmamıştır.

g) Nielsen Raporu

ABD ile Türkiye arasında 24 Aralık 1923'te imzalanan Tazminat Anlaşması ve 1934 yılında imzalanan Ek Protokol gereğince ABD vatandaşlarına yapılan ödemeler konusuna yukarıda değindik. Bu konu da Türkiye'ye ABD'de açılacak davaların düşürülmesi açısından önemlidir¹²⁹.

Türkiye, ABD uyrukluların Osmanlı topraklarında bıraktıkları ve el konulduğu iddia edilen alacakların veya malların karşılığının ödenmesine dair 24 Aralık 1923 tarihli Antlaşma ve onu izleyen 25 Ekim 1934 tarihli Protokol gereğince, ABD Hükümetine tazminat ve faizi dahil 899,338,09 ABD

doları (son taksiti Haziran 1943 olmak üzere) ödemiştir. Bu para ABD vatandaşı olup, geçerli başvuru yapan hak sahiplerine ABD Hükümeti tarafından dağıtılmıştır. Konunun ayrıntıları, müzakereleri yürüten ABD temsilcisi Nielsen tarafından yazılan bir Genel Rapor'da kayıtlıdır. Anılan raporun ekinde yaklaşık 1900 ABD vatandaşı talep sahibinin adları ve talep ettikleri miktarlar yazılıdır. Tazminat talebi, -ABD Hükümetince- kabul edilmeyenlerin listesi de raporda verilmiştir; bu listede kayıtlı soyadlarından yaklaşık 114 Ermeni asıllı başvuru sahibi tesbit ettik.

Bu Anlaşma -Ermeni asıllılar dahil- tüm ABD vatandaşlarının tazminat taleplerini çözümlenmiştir. Anlaşma gereğince ABD ile Türkiye arasında bir ortak komisyon kurulmuştur. ABD Komisyona 898 dosya sunulmuştur. Bu dosyalarda tazminat talebinin niteliği, sebebi ve her bir talebin dayanağını oluşturan belgeler vardır. Talep dosyalarının -ABD tarafınca- 15 Şubat 1934 tarihine kadar sunulması gerekmektedir. Ayrıca, ABD 15 Ağustos 1934 tarihine kadar, talepleri destekleyici ek belgeleri de sunma hakkına sahipti (Nielsen raporu Sh.9). Nielsen'e göre bu düzenleme, aynı konudaki uluslararası uygulamaya uygundur. Benzer hükümler başka tazminat anlaşmalarında da vardır. Bu hükümlere göre, Anlaşma gereğince yapılan ödemeler sonucunda, Anlaşmaya Taraf olan Devletler tazminat talepleri konusundaki düzenlemenin tam ve nihai olduğuna karar vermiş olmaktadır. Anlaşmanın II. maddesi şöyledir: “İki Hükümet yukarıda anılan meblağın ödenmesi ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, kendisine karşı ileri sürülmüş yukarıda kayıtlı tüm taleplerle ilgili sorumluluklardan beri kılınmış olacaktır; ayrıca 24

(127) <http://opiniojuris.org/2007/12/31/armenian-genocide-claims-dismissed/>

(128) August 30, 2010 Case Number 10-56359. Bu temyiz davası ile ilgili belgelere PACER sitesinden ulaşılabilir. Ancak PACER elektronik sitesine sadece aboneler girebilmektedir. Dava dosyasına, U. S. Court of Appeals, Ninth Court's Electronic Court Filings (ECF) System üzerinden ulaşılabilir.

(129) Report by Fred K. Nielsen on American-Turkish Claims Settlement Under the Agreement of December 24, 1923 and Supplemental Agreements between the United States and Turkey” :

Aralık 1923 tarihli Anlaşmanın kapsadığı tüm talepler nihai olarak çözümlenmiş olarak kabul olunacaktır”¹³⁰.

Öte yandan, Osmanlı ülkesinde terk edilen mallar konusu Lozan Antlaşması ile nihai sonuca bağlanmıştır; bu düzenleme de uluslararası hukuk çerçevesinde yapılmış olup, ihtilafa özel çözüm getiren bir anlaşma olarak, diğer anlaşmalar karşısında uygulama önceliğine sahiptir¹³¹.

Nihayet, Türkiye’de bulunan taşınır, taşınmaz mallar konusundaki iyelik taleplerine ilişkin davaları görme yetkisi Türk mahkemelerine aittir. İstimlak dahil, iyelik konusunda talebi bulunanlar, davalarını Türkiye’de açmak durumundadırlar. Bu alanda dava açıp kazanan Ermeni asıllı kişiler de vardır¹³². Ayrıca, Türkiye Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) yetkisini de tanıdığından, Türk Mahkemelerinden sonuç alamayanlar, davalarını, iyelik haklarının ihlal edildiği gerekçesi ile AİHM’ne taşıyabilirler.

b) ABD mahkemelerinin evrensel yargı yetkisini kullanma eğilimi. II. Dünya Savaşı üzerinden 50 yıl geçmesine rağmen, Amerikan Mahkemeleri, -başka ülkelerde- gerek o dönemde, gerek daha sonra işlendiği iddia edilen suçlara ilişkin tazminat taleplerini karara bağlamaya yetkili bir hukuki zemin sağlama özelliğini taşımaya devam etme eğilimindedirler.¹³³

Diaspora Ermenilerinin açtıkları tazminat davalarında Ermeniler lehine danışmanlık ve avukatlık da yapmış olan Michael Bazylar’ın belirttiği gibi, Amerikan mahkemeleri böyle durumlarda *küresel adalet dağıtıcı hukuki platform* görevini üstlenmiş görünüyorlar. Buna, *ulusal mahkemelere tanınan evrensel yargı yetkisi* de denilmektedir. Amaç, bazı tazminat taleplerinin başka ülkelerde dikkate alınmasının mümkün olmadığı –veya öyle olduğu sanılan- durumlarda, diğer ülke vatandaşlarının açtıkları davaların görülebildiği bir yargı platformunu ABD’de sağlamak-

tadır. Bu alandaki örneklerin başında bu incelemede ayrıca değinilen Altman/Avusturya Cumhuriyeti davası gelir

(130) Maddenin İngilizcesi : Article II: The two Governments agree that, by the payment of the aforesaid sum, the Government of the Republic of Turkey will be released from liability with respect to all of the above-mentioned claims formulated against it and further agree that every claim embraced by the Agreement of December 24, 1923, shall be considered and treated as finally settled.”

(131) Lozan Antlaşması hükümleri geçerlidir. Lozan Antlaşması ve ona ekli Protokoller ve Af Bildirgesi şu hususları öngörmüştü : “ Türk Hükümeti tüm diğer Güçler ile birlikte, genel barış arzusunun taahhümleridir. Bu bağlamda 20 Ekim 1918 ve 20 Kasım 1922 arasında İttifak Güçlerinin koruması altında savaş nedeniyle birbirlerinden ayrılmış bulunan aileleri birleştirmek ve hak sahibi olanlara mallarını geri vermek amacıyla alınmış bulunan önlemlere karşı çıkmayacaktır”. Bu kural, ikamet ettiği yerden isteyerek veya zorla ayrılmış bulunan ve mütareke ile işgal döneminde evlerine dönen kimseleri ilgilendirir. Lozan Antlaşmasının 65 maddesi “savaş başladığında yabancı ülke vatandaşı olan ve Türkiye’deki mallarına el konulan bireylerin mallarının kendilerine iade olunacağı” belirtmektedir. Lozan Antlaşmasının 46-63 maddeleri Osmanlı devletinin borçlarının tasfiyesi ile ilgilidir. Bu borçların hepsi ödenmiştir. Lozan Antlaşmasının 31 maddesi “Türkiye’den ayrılan ve 30 madde gereğince otomatik olarak yeni ülkesinin vatandaşlığını kazanan bireylerin, iki yıl içinde Türk vatandaşlığını geri alma haklarının bulunduğunu” hükme bağlamıştır. Türkiye dışında bulunan ve Türk vatandaşlığını korumak isteyen tüm Osmanlı yurttaşlarına, isterlerse, Türkiye’ye dönme hakkı tanınmıştır. Bundan yararlanan pek çok Ermeni Türkiye’ye dönmüştür. Bunlar daha sonra yeniden göç etmişler ise, kendi kararları ile Türkiye’den ayrılmışlardır. Lozan Antlaşmasının 65-72 maddeleri “mallar, haklar ve menfaatler” ile ilgilidir. Bu maddelerde tehirci tabi tutulanların hakları korunmuştur. İstiklal Savaşından sonra, yeni bir dönem başladığı cihetle, hukuk düzeninde hakların kullanımı belli sürelerle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda malını geriye almak isteyenlere altı ay içinde olumlu bir yanıt verilmesi gerekiyordu. Bu yapılmadığı takdirde, bundan sonraki bir yıl içinde “muhtelit hukuk mahkemesine” başvurma hakkı tanınmıştır. Buna göre Lozan Antlaşmasının imzalanması tarihinden başlayarak 18 ay içinde mülkiyet sorunlarının çözümlenmesi için nihai adım atılması amaçlanmıştır (Lozan Md. 70).

(132) *Obannes Marten Agopyan’ın Hukuk Mücadelesi*: (Sarıyer Davası *Emre Ünsallı* “Kireçburnu Tehciri Bekliyor” *Yeni Aktüel*, No:47, 2006 pp. 46-49) Ohannes Marten Agopyan 1915 Sevk ve İskan sırasında İstanbul’da çalışan bir bankerdi. 1915’de Bükreş’e gitmiş ve İstanbul’a 1926 tarihinde dönerek taşınmaz mallarını devletten talep etmiş ve İstanbul’da Kireçburnu/Tarabya semtlerinde sahibi olduğu 25 dönüm arazi kendisine iade edilmiştir. 1946 yılında Tapu Kadastro tarafından ilk defa gerçekleştirilen kadastro sırasında Agopyan topraklarının %44’üne denk gelen bir bölümünün (yaklaşık 10 dönüm) 1915’de Hazine’ye kaydedildiğini öğrenilmiştir. Agopyan topraklarının iadesi için dava açmış ve bu ilk dava mahkeme tarafından reddedilmiştir. Agopyan bu kararı 1955 yılında temyize götürmüştür. Bu hukuki süreç, 6-7 Eylül 1955 olaylarından sonra Agopyan’ın İngiltere’ye gitmesi sebebiyle kesintiye uğramıştır. Agopyan 1959 yılında Türkiye’ye dönmüş ve kısa bir süre sonra hayatını kaybetmiştir. Oğlu Bedros Agopyan hukuki süreci devralmıştır.

Dava devam ederken 1984 yılında İmar Affı uygulanması, daha önce kanunsuz bir şekilde Hazine’ye devredilmiş toprakların statüsünü daha da karmaşık hale getirmiştir. Agopyan ailesi bu duruma itiraz etmiş ve yeni dava açmıştır. Agopyan’ın hukuki mücadelesi, 2005 yılında Sarıyer Mahkemesi’nin 25 dönüm arazinin tümünü Agopyan ailesine devredilmesi kararı vermesi ile sonuçlanmıştır. Hazine’nin temyiz girişimleri sonuç vermemiş ve Yargıtay 2008 yılında Sarıyer Mahkemesi’nin kararını onamıştır.

Görüldüğü gibi, Agopyan ailesi, Emval-i Metruke ile ilgili mevzuata uygun olarak Türkiye’ye dönerek malları üzerine hak iddia etmiş ve mallarını geri almıştır. Agopyan ailesi gibi birçok Ermeni kökenli Osmanlı ve Türkiye vatandaşı, Sevk ve İskan sonrası dönmüş ve mülkiyet haklarını korumuştur.

(133) *Michael J. Bazylar* (2002) “The Holocaust Restitution Movement in Comparative Perspective”, *Berkeley Journal of International Law*, Volume: 20, Issue: 1, ss. 11-44

Amerikan hukuk sistemi, Avrupa'daki durumun aksine, açılan davalarda iddiaların belgeler ve kanıtlar ile desteklenmesi şartını aramamaktadır; buna mukabil, davanın işleyiş sürecinde mahkemenin taleplerine göre kanıt oluşturulması sistemi işletilmektedir¹³⁴. Amerikan mahkemelerinin milyonlarca dolarlık tazminat davalarında, davacılar lehine karar verdiği örnekler ve *class action* olarak adlandırılan kolektif davaların açılabilmesi, ABD mahkemelerini benzer davalar için en uygun platform haline getirmiştir¹³⁵.

Oysa, "Evrensel yargı yetkisi", 1948 Soykırımı Sözleşmesi hazırlanırken tartışılmış ve evrensel yargı yetkisini öngören teklif oylanarak reddedilmişti. ABD'nin Yabancı Devletlerin Yargı Bağışıklığı ile ilgili FSIA yasası soykırım ile ilgili 1948 Sözleşmesinin evrensel yargı yetkisini reddeden kuralını göz ardı etmektedir. Bunun sebebi olarak, Yabancı Egemen Bağışıklığı Kanunu (FSIA)¹³⁶ ile devletlerin yargı bağışıklığına getirilen istisnalar gösterilmektedir¹³⁷. Asıl sorun, bir Devletin Amerikan yargısı önünde bağışıklığını sağlayan temel uluslararası hukuk ilkesinin, -uluslararası hukuk açısından nasıl tespit edileceği belirlenmiş olan soykırım ile ilgili 1948 Sözleşmesine aykırı olarak- Amerika'da çıkarılan bir Federal kanun ile Amerikan mahkemelerine yetki vermesinde düşümlenmektedir.

*i) Diaspora Ermenilerinin açtığı davaların bir amacı ABD Türkiye ilişkilerine zarar vermektir.*¹³⁸

Yukarıda verdiğimiz bilgiler, dava açarak para kazanmak amacını güden bir kaç aç gözlü avukat dışında, aklı başında olan kişilerin, Ermenilerin tazminat taleplerinden somut bir sonuç sağlanamayacağını düşünmeleri gerektiğini göstermektedir. O halde, önde gelen amaçlardan biri kriz çıkararak Türkiye'yi zor duruma düşürmek, soykırım propagandası yapabilmek için Amerikan mahkemelerini kullanmaktır. Bu girişimler Amerikan hukuk sisteminde ABD Başka-

nı'na verilen yetkiler ile çıkışacak noktaya kadar varmıştır¹³⁹.

5) ABD Ermenilerin avukatları tarafından Türkiye Cumhuriyetine ve T.C.Merkez Bankası ile Türkiye Ziraat Bankasına açılan davalar¹⁴⁰,¹⁴¹ (Garbis Davoyan ve Hrayr Trabyan; Alex Bakalyan, Harutunyan ve Mahdesyan davaları)

Kaliforniya'da yaşayan Ermenilerin avukatları 29 Temmuz 2010 ile 17 Aralık 2010 tarihlerinde Kaliforniya Bölge Mahkemesi'nde iki dava açarak, Türkiye Cumhuriyeti Devletinden, Türkiye Ziraat Bankasından ve TC Merkez Bankasından tazminat talebinde bulunmuşlardır¹⁴². Davacılar, Türkiye'nin ve davalı bankaların, uluslararası hukuka, uluslararası anlaşmalara ve Türk hukukuna aykırı olarak haksız kazanç elde ettiğini, insan hakları ihlali yaptığını iddia etmişlerdir¹⁴³. Her iki dava da kolektif dava olma özelliği taşımaktadır. Bakalyan adına haksız kamulaştırıldığı

(134) Michael J. Bazylar (2011) "From 'Lamentation and Liturgy to Litigation': The Holocaust-era Restitution Movement as a Model for Bringing Armenian Genocide-era Restitution Suits in American Courts" Marq. L. Rev. Sayı. 95 s. 251

(135) Basit şekilde ifade etmek gerekirse, davacıların kendi lehine sonuç çıkması daha muhtemel olan mahkemeye başvurmayı seçmelerine "forum-shopping" prensibi denmektedir. Diaspora Ermenilerinin Amerikan mahkemelerinde açtıkları davalar bu prensibe dayandırılabilir. Ancak söz konusu davaların devletlerin yargı bağışıklığını ilgilendirdiği durumlarda, -yani bir devletin başka bir devletin mahkemesinde yargılanamaz olmasına istisna oluşturduğu iddia edilen hukuki meselelerde- forum-shopping prensibi ciddi bir tezat yaratmaktadır. Çünkü forum olarak adlandırılan iki ülke mahkemelerinin birbiri üzerinde yargı yetkisi bulunmamaktadır. Öte yandan, diaspora Ermenilerinin başlıca amacı, Amerikan mahkemelerini siyasi iddialarının propagandasını yapabilmek amacıyla kullanmaktır.

(136) Foreign Sovereign Immunities Act, Erişim Adresi: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/part-IV/chapter-97> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2012.

(137) Bu kanun ile ilgili ayrıntılı bilgi, davaların iddia metinlerinin incelenmesi sırasında verilmektedir.

(138) "Tek amacımız para, Ağrı peşinat olabilir", Habertürk, 14 Ağustos 2011.

(139) Aslan Yavuz Şir, a. g. m.

(140) Aslan Yavuz ŞİR, 2012; "Diaspora Ermenileri ve ABD Mahkemelerindeki Girişimleri"; Ermeni Araştırmaları Dergisi, No. 41 S. 113-140; Pulat Y. TACAR, (2011) "Türkiye'ye Karşı Hukuk Savaşı. Ermeni Asıllı ABD Vatandaşlarının ABD Mahkemelerinde Açtıkları Davalar; Ermeni Araştırmaları Dergisi, 10 Yıl, Özel Sayı N. 37-38

(141) The Armenian Weekly sitesinde 27 Aralık 2010 tarihinde "Dava edeceğimiz " başlığı ile yazan Geren Yegparian adlı Ermeni ABD mahkemelerinin kendileri için çok uygun bir alan olduğunu belirtiyor, <http://www.armenianweekly.com/72010/12/27/yegparian-we%e2%809911-sue/?utm>

(142) Garbis Davoyan, vd., Republic of Turkey, et al. Case No. CV 10-05636 DMG (SSx) 12 Temmuz 2010.

(143) Garbis Davoyan, et al. v. Republic of Turkey, et al. Case No. CV 10-05636 DMG (SSx) 12 Temmuz 2010

ileri sürülen mallar karşılığında talep edilen miktar 64 milyon dolar civarındadır. Davacılar, gasp edilen mallarının nakde dönüştürüldüğünü ve dava ettikleri bankaların ABD’de bu sermaye ile ticari faaliyet yaptığını iddia etmişlerdir.

Davacıların bu dava vesilesi ile Türkiye’nin ABD’ye karşı “sert” siyasal tepki vermesini sağlamak ve sorunu bir uluslararası krize dönüştürmek te istemektedirler. Yaratılacak kriz vesilesi ile -daha önceki Ermeni terör eylemlerinde görüldüğü gibi, medyanın terör eylemi mağdurlarından çok- soykırımı savını yeniden manşetlere taşıyacağını düşünmekteydiler.. Davacılar, Yahudi kırımının sonucunda Almanya’ya açılan tazminat ve mal iadesi davalarından esinlenmekteydiler ve Holokost ile Ermeni tehciri arasında paralellik oluşturma taktiğini izlemekteydiler.

Türkiye, bu davada (*diğer avukatlar meyanında*) Gunay Evinç gibi çok yetenekli Türk asıllı ABD’li hukukçular tarafından savunulmuş,, ABD usul hukukunun gereklerine uyulmuş,, sonunda ABD Federal yargıcı Dolly M. Gee, 26 Mart 2013 tarihinde bu davaları reddetmiştir. Red kararı ABD’de yaşayan Ermeni Diasporası üzerinde bir şok etkisi yaratmıştır.¹⁴⁴ Ermeni diasporasının sözcüsü Harut Sassounian, kararı temyiz edeceklerini belirtmiş ve şunları beyan etmiştir: :“ *Ermeni davacılar, davalarını Türk bankalarının ABD’de ticari faaliyetten bulunmalarına ve Ermeni mallarına el koyulmasına dayandırmışlardı. Federal yargıç her Devletin bağışıklığını ortadan kaldıran istisnanın her iki halde de uygulanamayacağını belirtmiştir. Yargıca göre anılan Bankaların ABD’deki ticari faaliyetleri son derecede sınırlıdır ve kendilerine karşı ileri sürülen hususlarla ilgisi yoktur. Elkoyma istisnasının kalkması gerektiği iddiası da geçersizdir, zira el konulan mallar uluslararası hukuk çiğnenerek müsadere edilmemiştir*”. Yargıca göre, *el koyma a) kamu yararına yönelik olmadığı takdirde; b) sadece yabancılara uygulandığı durumda; c) yabancı ülke tazminat ödemediği halde uluslararası hukuka aykırı olur. Yargıç,*

Ermenilerin 19 Ocak 1869 tarihli Osmanlı Uyrıkluk yasası gereğince Osmanlı vatandaşı olduklarını, bu yasanın “Osmanlı topraklarında yaşayan tüm Osmanlı uyrukluları kapsadığını belirtmiş; bu yasanın 23 Mayıs 1927 tarihine kadar yürürlükte kaldığını vurgulamıştır; 1927 yılında çıkarılan 1041 sayılı yasa ile, dava konusu olaylar sırasında Osmanlı ülkesinden kaçan veya sınır dışı edilen Ermenilerin vatanıştıktan çıkarıldıklarına dikkat çekmiştir” ve “ hukuki açıdan, malları ellerinden alınan ve Osmanlı İmparatorluğundan sınır dışı edilen Ermenilerin o sırada Osmanlı vatandaşı oldukları sonucuna varmıştır”.

Sassounian, “*yargıcın bu davanın siyasal bir konu olduğu ve yargının değil, yürütme ve yasama erkinin yetki alanına girdiği yolundaki görüşüne katılmadığını, davanın “soykırımı” talebi ile tam olarak bağlantısı bulunmadığını, “insanlığa karşı suç” kavramını da içeren uluslararası hukukun ihlali çerçevesinde açıldığını” ileri sürmüştür.*

Ermeni diasporasının sözcüsünün bu cevabında, suçlama dayanağını soykırımı cürümünden, insanlığa karşı suç kategorisine kaydırma girişimi bulunduğuna işaret etmek isteriz. Yukarıda da anlatıldığı gibi pek çok Ermeni yanlısı hukukçu, işverenlerine bu yönde telkinde bulunmaktadır.

Bakalyan’ın avukatları 21 Ekim 2013 tarihinde Dokuzuncu Temyiz Mahkemesine başvurarak, yargıcın kararına itiraz etmişler; Bakalyan’ın sahibi olduğunu ileri sürdüğü arazinin halen Adana’da İncirlik üssü olduğunu ve ABD ile Türkiye arasındaki askeri ve ekonomik ikili anlaşma gereğince ABD askeri üssü olarak kullanıldığını vurgulamışlar, davalarını mülkiyet hakkına dayandırma yoluna gitmişlerdir. Bu dava temyiz aşamasındadır.

6) *ABD mahkemelerinde yabancı Devletler veya onlara bağlı kurumlara dava açılabilir mi? Dava açılmasına olanak tanıyan yasa*

(144) Harut Sassounian, *California Courier*, 3 April 2013 “ Federal Judge wrongfully dismisses lawsuit on Armenian properties in Turkey”

“Foreign Sovereign Immunity Act” (FSIA) nedir?

ABD’de Türkiye’ye karşı açılmış bulunan veya açılacak davaları sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için, *Yabancı Egemen Kuruluşların (Devletlerin) Yargı Bağımsızlığı Yasasını* irdelemek gerekir.

1976 yılında ABD Kongresi tarafından kabul edilen Yabancı Egemenliklerin (Devletlerin) Bağımsızlığı Kanunu “*Foreign Sovereign Immunity Act*” (FSIA), uluslararası hukukun yabancı devletlerin ticari faaliyetleri dışındaki eylemleri konusunda yargıdan bağımsız olmaları ilkesini -bazı istisnalar dışında- yasalaştırmıştır. Eskiden bu bağımsızlık sınırsızdı

FSIA bir yabancı devlete ABD mahkemeleri tarafından uygulanacak yargı bağımsızlığı konusunda çok ayrıntılı kurallar ve bazı “istisnalar” getirmiştir. FSIA’ya göre genel kural, yabancı devletlerin ABD mahkemelerinde - istisnalar hariç- bağımsızlıktan yararlanmasındır. Bağımsızlıktan yararlanma konusunda karar verme yetkisi mahkemeye aittir¹⁴⁵. Mahkeme bağımsızlık kararını resen değil, davalının “bağımsız olduğunu belirtmesi” üzerine alır. Böyle bir taleple karşılaşan yargıcın, durumu Hükümete sorması da mümkündür; ancak zorunlu değildir. FSIA uygulaması konusunda ABD’de kapsamlı bir içtihatlar demeti oluşmuştur

7) ABD yargıyı yabancı Devlet temsilcisine dava tebligatı yapabilir mi?

Türkiye’de yaygın kanı, bir yabancı Devlet mahkemesinin bir başka yabancı Devleti yargılayamayacağı yolundadır. Ancak, mutlak yargı bağımsızlığı doktrini pek çok ülkede zaman içinde değişmiştir ve ABD’de böyle bir dava ile karşılaşan Devlet veya ona bağlı organ ya da kuruluşlar, son derecede karmaşık usul kuralları ve tuzaklarla dolu ABD yargı sürecini, hukukçularına iyi incelemek zorundadırlar. Bugün Türkiye’de de -örneğin özel hukuk ilişkilerinde- yabancı devlet temsilcisine dava açılabilen, tebligat yapılmaktadır.

Bu alanda, ABD’de bazı geçmiş örneklere bakacak olursak, şunları görürüz : Kaliforniya Mahkemesi OPEC Petrol Üreten Ülkeler Örgütü) aleyhine açılan bir davayı 1979 yılında OPEC davaya katılmadığı halde reddetmişti; bu örnek, tektir. Buna karşın, örneğin Jackson v Çin Cumhuriyeti (1982) davasında, Çin katılmadığı halde dava onun gıyabında yürütülmüş, mahkeme Çin’in 41 milyon dolar zarar-zıyan vermektan sorumlu olduğuna karar vermiş, yaklaşık dört yıl sonra (1983) Çin davaya katılarak temyiz etmiş, sonunda mahkeme Çin’in yargı bağımsızlığını ortadan kaldıran istisnanın dava konusunun tarihi olan 1911 yılına doğru geri götürülemeyeceği kararını vermiştir. Bu karar Türkiye açısından da önemli bir emsaldir.

Buna mukabil, Avusturya Cumhuriyeti v. Altman (2004) davasında ABD Üst Mahkemesi (Supreme Court) mala yasa dışı el koyması halinde, devletin yargı bağımsızlığının geçerli olmadığı hakkındaki kuralın, FSIA’nın yürürlüğe girdiği tarihten önce de uygulanabileceği yolunda bir başka (ve çelişkili) karar vermiştir. Ermeni taleplerini savunan –yukarıda değindiğimiz- Alfred de Zayas, Altman kararının Ermeni taleplerine emsal teşkil edeceğini yazmıştır¹⁴⁶.

8) Uluslararası Adalet Divanının İtalya-Almanya Davasında verdiği 3 Şubat 2012 tarihli devletin yargı bağımsızlığına ilişkin kararı

İtalya yerel mahkemesi II. Dünya Savaşı sırasında Almanya’nın insanlığa karşı suç işlediği yolundadır bir karar vererek, Almanya’yı tazminata mahkum etmişti. Almanya bu kararın uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirterek Uluslararası Adalet Divanına(UAD) başvurmuştu. (Yunanistan’da zarar gören taraf olarak dabaya kayılmıştı.) UAD insanlığa karşı suç işlendiği gerekçesi ile bir Devlete karşı ulusal yargıda dava görülemeyeceği ka-

(145) Devletler yabancı ülkedeki ticari faaliyetleri bakımından yargı bağımsızlığından yararlanmaz... Devletin yargı bağımsızlığına ilişkin talepleri konusundaki kararı mahkemeler verir (FSIA Md. 1602)

(146) Alfred de ZAYAS “ The Genocide Against The Armenians 1915-1923 And The relevance Of The 1948 Genocide Convention”Sh. 89. . Beyrut, Haigazian University, Şubat 2010

rarını vermiştir. Uluslararası Adalet Divanı'nın verdiği kararın temel gerekçesi, egemen devletin yargı bağımsızlığına sahip bulunduğu. Bu karar da gerek ABD'de getrek başka ülkelerde Türkiye'ye karşı açılmış bulunan -ya da açılacak- davalarda mahkemelerin kararlarını etkileyecek önemi haizdir.

9) *ABD'de Türkiye aleyhine açılan davalarda kilit soru*

ABD'de açılan davalarda kilit soru, ABD Başkanının (Hükümetinin) hukuksal bağlamda Ermeni soykırımını tanıyıp tanımadığında düğümlenmiş gözükmektedir. ABD Başkanları ve Hükümetleri Türkiye ile ilişkilerini göz önünde tutarak, "1915 – 1916 döneminde Osmanlı Ermenilerinin büyük acılar çektiklerini, katliama uğradıklarını, "büyük felaket" (Metz Yegern) yaşadıklarını ve Amerikan yönetiminin onların acılarına katıldığını" belirtmekle birlikte, ABD'nin o olayları hukuksal bağlamda soykırımı saydığını açıkça beyan etmemektedirler.

Yukarıdaki örneklerde belirttiğimiz gibi, 2012 ve 2013 yılında ABD Mahkemeleri tarafından verilen kararlar, ABD Hükümetinin Ermeni soykırımı iddiaları hakkındaki resmi tutumunun, mahkemeler tarafından daha iyi anlaşılmağa başlandığına işaret etmektedir.

Bunun sonucu olarak, Ermenilerin ABD'de başlattıkları hukuk mücadelesini kaybettikleri söylenebilir.

10) *İki Fransız vatandaşı Ermeninin Avrupa Birliği Adalet Divanında açtığı davanın reddi.*

Avrupa Birliği Helsinki'de 10/11 Aralık 1999 tarihinde yapılan Konsey toplantısında Türkiye'nin üye adaylığı statüsünü resmen kabul etti ve üyelik müzakerelerinin başlamasına karar verdi. Fransız vatandaşı Gregoire Krikorian ile Suzanne Krikorian ve Avrupa-Ermenistan Derneği, Türkiye'nin 1915 soykırımını tanımamasına rağmen aday statüsüne

kavuşmasının kendilerine zarar verdiğini belirterek, Avrupa Birliğinin Lüksemburg'daki Adalet Divanı nezdinde 9 Ekim 2003 tarihinde zararlarının tazminini talep eden bir dava açtılar. Bu dava Divanın bidayet mahkemesi tarafından 17 Aralık 2003 tarihinde dayanaktan külliyen yoksun olduğu gerekçesi ile reddedildi. Davacılar red kararını 16 Ocak 2004 tarihinde Divanın üst kuruluna temyize taşıdılar.

Davacılar açtıkları davada gerekçe olarak, Avrupa Parlamentosunun 17 Haziran 1987 tarihli kararı ile 1915 Ermeni soykırımını tanıdığını, kararda Türkiye'nin Ermeni soykırımını kabul etmemesinin AB üyeliğine kesin bir engel teşkil edeceğinin kayıtlı olduğunu, AB Konseyinin Türkiye'nin üyelik talebini soykırımını tanıma koşuluna bağlı tutması gerekirken bunu yapmadığını, bu nedenle kendilerinin temel haklarının çiğnediğini ileri sürdüler. Dava sonucunda AB Adalet Divanı, 13 Eylül 2004 tarihinde Parlamentosunun, Konseyin ve Komisyonun mahkum olmasını talep eden başvurusunu reddetmiş ve dava giderlerini davacılar yüklemiştir.

"Türkiye'nin AB üyeliği adaylığının kabulü Avrupa Birliği Konseyinin aldığı bir karardır. Konsey, Topluluğun bir organı değildir; bu nedenle aldığı karar tazminat hakkı doğurmaz. Türkiye'ye adaylık statüsünün tanınması Topluluk hukukunun hiç bir kuralına aykırı değildir. Avrupa Parlamentosunun 1987 yılında aldığı karar ise, tümüyle politik niteliklidir; Bu karar Avrupa Topluluğu kurumları üzerine hiç bir sorumluluk yüklemeyiz. Bu nedenle davayı açanlar hukuken meşru bir beklenti içinde olamazlar. Davacılar, Topluluk kurumlarının kendi temel haklarını çiğnediğini de kanıtlayamamıştır." "Avrupa Parlamentosunun 1987 yılında aldığı karar ilke olarak bağlayıcı değildir; bu bağlamda Birliğin diğer kurumlarının bu karara uymaları gerektiği hakkında meşru bir beklenti doğurmaz. Avrupa Parlamentosunun kararının incelenmesi, 1915-1917 olayları hakkında siyasal nitelikli görüş içerdiğini ve Komisyona, Avrupa Konseyine, Topluluğa üye Devletlere,

başka üçüncü ülkelere ve Birleşmiş Milletler Teşkilatına yönelik bazı talepler ileri sürüldüğünü göstermektedir. Mahkeme, Avrupa Parlamentosunun 1987 kararının siyasal nitelikli bir bildiri olduğu, bu hali ile hukuken uygulanması zorunlu bir sonuç doğurmadığı değerlendirilmesini yaparak hata işlememiştir. Parlatentonun kararı hiç bir zorunlu sonuç doğurmadığından, davalı kurumlar, kararın içerdiği telkinlere uymamak suretiyle hukuka aykırı hiç bir davranış içinde bulunmamışlardır. Davacılar, temel haklarının ihlal edildiğini kanıtlayamamışlardır.”

Bu karar Ermeni soykırımı savının hukuksal değil, siyasal nitelikli olduğunu kanıtlanması, ayrıca AB-Türkiye ilişkileri bakımından önemlidir.

11) Arjantin’de Türkiye’ye karşı açılan dava

Arjantin’in Buenos Aires Kenti Ceza Mahkemesinin bir yargıcı 1 Nisan 2011 tarihinde “Türk Devletinin Osmanlı İmparatorluğu topraklarında (ve daha sonra Türkiye Cumhuriyetinde) ikamet eden Ermeni halkına 1915-1923 döneminde soykırımı suçu işlediğine” karar vermiştir.

Uluslararası hukuk herhangi bir ülke mahkemesinin bir yabancı devleti yargılayıp onun suç işlediği kararını verebilmesine olanak tanımıyor. Buna rağmen, Arjantinli yargıç, hem ulusal Arjantin mevzuatını, hem de uluslararası hukukun sözü edilen temel kuralları çiğnemiştir.

Arjantinli yargıç bu kararı verdikten sonra, Buenos Aires’te Ermeni cemaatinin düzenlediği kutlama yemeğine katılmış ve kendisinin “Tanrının aracı (eli)” (The instrument of God) olduğunu beyan etmiştir. Bu yaklaşımı Orta Çağ’daki Haçlı orduları zihniyetine benzetmek mümkündür. Yargıcın söylemi, kimi Ermeni gruplar tarafından “ayarlanan” yargıçların hukuk adına imza atabilecekleri “saçmalıkların” sınırsız olabileceğini kanıtlıyor.

Arjantinli yargıcın uyguladığı dolambaçlı yöntem:

Arjantin’de ikamet eden Gregorio Hayrabedyan adında Ermeni kökenli bir Arjantin vatandaşı 29 Aralık 2000 tarihinde “1915-1923 yılları arasında Türk Hükümeti tarafından yapılan Ermeni soykırımı olarak bilinen eylemler” konusunda Buenos Aires Ceza Mahkemesine bir şikayet dilekçesi vermiş. Arjantin’deki Ermeni dernekleri ile o ülkedeki Ermeni Kilisesi İdari Bölümü de şikayetçi olarak davaya katılmışlardır. Savcı, Arjantin Ceza Usulü Yasasının 180 maddesine göre böyle bir davanın ancak suçun işlendiği ülke mahkemesinde görülebileceğini, Arjantin yargısının bu konuda yetkili bulunmadığını belirterek dava talebinin reddini istemiş; mahkeme de savcının bu talebine uymuştur.. Davacı bu kararı temyize götürmüştü. Temyiz mahkemesi, bu konuda bir ceza davası açılmayacağını, ancak, davayı açanların “gerçeğe erişme hakkı” çerçevesinde, akrabalarının başına ne geldiğini ve bunların şimdi nerede olduklarını bilme haklarının bulunduğunu belirtmiş, dosyanın “gerçeğe erişme hakkı” çerçevesinde yürütülebileceği kararını vermiş; bu amaçla, Arjantin Ceza Usulü Muhakemeleri Kanununda öngörülmüş bulunan “her türlü delilin toplanması için uluslararası araştırma yapılmasını” kararlaştırmıştır..

Yargıç, bu araştırmayı yapabilmek için çeşitli ülkelere tebligatlar yollamış, 1915-1923 yılları arasında Türkiye’nin egemenliği altında vuku bulmuş olaylar hakkında o Devlet arşivlerinde bulunan bilgileri istemiştir. Buenos Aires Ceza Mahkemesi, bu tebligatları cezai bir takibat için yapmadığını yazmıştır.. “Ceza Mahkemesi, cezai takibat dışında ne yapar ? Tebligatın amacı nedir ?” sorularının yanıtı bu tebligatlarda açıklanmıyor.

Anılan tebligatlara, Yunanistan, Suriye, Lübnan, Mısır, Ürdün, İran Hükümetleri cevap vermemişler; ABD, İngiltere, Alman makamları ise “cezai bir soruşturma yapılmadığı cihetle” cevap vermeyeceklerini bildirmişler;

Vatikan, bu talebin tarihçilere yönetilmesi gerektiğini beyan etmiş; Fransa Ermeni yargısının bu konuda yetkili olmadığı yanıtını vermiş; Belçika talebi geri çevirmiş, ancak arşivlerinde araştırma yapmak isteyenlerin uyacakları usulleri açıklayan bir belgeyi mahkemeye yollayarak, kendince Arjantin yargısına yol göstermiş; Kızıl Haç Örgütü hiç cevap vermemiş; Ermenistan Cumhuriyeti Hükümeti ise Arjantin'e 12.000 belge yollamıştır..

Konu bir ceza davası ile ilgili olsaydı, Hükümetler, adli yardımlaşma çerçevesinde diplomatik kanalları kullanarak birbirlerinden adli yardım talebinde bulunabilirlerdi. Ancak, yukarıda da vurguladığımız gibi, Arjantin Ceza Mahkemesi talebini bir ceza soruşturması çerçevesinde yapmadığını açıkça kaydetmişti. Uluslararası alanda gayri ciddi bir senaryo ile karşı karşıya bulunduğumuz açıkça ortada.. Herhalde, yargının özerkliği ilkesi ardına sığınan Arjantin Hükümeti, bu garip senaryoya müdahale etmemiştir. Konu, medeni hukuku ya da ticaret hukukunu ilgilendirseydi, Arjantin ve Türkiye'nin taraf olduğu "Yabancı ülkelere sivil ya da ticari davalarla ilgili hukuki belgelerin tebliğine ilişkin 15 Kasım 1965 tarihli Lahey Sözleşmesinin" öngördüğü usul devreye girebilirdi. Ayrıca, bir egemen devletin toprağında bir başka devletin *in situ* (yerinde) inceleme yapması da devletin egemenliği ilkesine aykırıdır.

Buna rağmen, Arjantinli yargıç, davacı tarafın, yerli ve yabancı arşivlerde araştırma yaparak, eriştiği sonuçları(!) mahkemeye sunmasına izin vermiş, davacı da kendi seçtiği belgeleri mahkemeye takdim etmiştir. Sonuçta, Yargıç, yazdığı karara "üçbin yıllık Ermeni halkının tarihi" konusunda uzun bir bölüm koymuş ve "Ermeni toprakları ile özerk Ermeni Kilisesi" hakkında ayrıntılı açıklamalar yapmıştır. Kararın Giriş bölümünü, yargıcın Pan Türkizm, Jön Türk ayaklanması ile paramiliter Türk örgütü hakkında yazdığı bölüm izliyor. Yargıç soykırımı hukuku hakkında kendisine Ermeni militanlar tarafından ileildiğini belirttiği bilgileri kararı-

na eklemiştir. Bunlar arasında, örneğin 1948 Sözleşmesi Hazırlık Konferansında tartışılan ve Sözleşmenin koruması dışında bırakılan "siyasal grupların" da koruma altında bulunduğu yolunda yanlış bilgiler de var. Kararın bu bölümü, Ermeni militanlar tarafından yargıca verilen bilgilerin ve iddiaların karara aynen yazıldığını gösteriyor. Yargıç bu hususu şu sözlerle açıklıyor: "*Bu bildirimde bulunucu kararın esasını oluşturan senaryoyu, Arjantin'deki Ermeni toplumunun ve onların yasal temsilcilerinin -çok değerli katkıları sayesinde onların etkin çalışmalar ile sonuçlandırdım. Kendilerine teşekkür ederim*".

Yargıç böylece kararı davacının kaleme aldığını hiç çekinmeden açıklamıştır. Yargıç, kararında, Ermenilere işlenen soykırımında büyük devletlerin sorumluluğuna şu sözlerle değinmiş: "Çeşitli siyasal faktörler ile büyük devletlerin suskunluğu ya da kabulü, katliama olanak tanımıştır Türk devleti planlamış ve uygulamış olmasaydı ve büyük devletler buna müsaade etmeseydi, soykırımı yapılamazdı." Nihayet yargıç, "verdiği kararın hukuk alanında bir yenilik olduğunu, kararın özel niteliğinin ve koşullarının, Başsavcının davayı reddetmesi nedeni ile vücut bulduğunu" kararına kaydederek "*şecaat arz ederken sirkatini beyan eylemekten*" geri duramamıştır..

Bilindiği gibi, Arjantin'de askeri cunta döneminde yaşanan trajedilerden sonra iktidara gelen Hükümet ve yargı "gerçeğe erişme hakkı" başlığı altında kovuşturmalar yürütmüştü. Osmanlı Ermenilerine uygulanan soykırımı dosyası da anlaşılın aynı çerçeveye yerleştirilmek istenmiş.

Mahkemenin kararının, Türk ulusunun geçmişine hakaret sayılabilecek ve bu nedenle Ermenileri tatmin edecek manevi sonuçları dışında somut sonuç doğurucu bir yanı yoktur. Türk Dışişleri Bakanlığı bu konuda gereken diplomatik girişimleri yapmıştır. Ancak, Arjantin Hükümetinin de teslim eylediği bu "saçmalığa", gerektiğinden daha

fazla önem vermek ve olayı siyasal kriz haline dönüştürmek, herhalde her iki Hükümetin arzu etmediği bir husus olmuştur. Özetle, Arjantin mahkemesinin bu kararı diasporadaki Ermeni örgütlerini tatmin amacına yönelik, ulusal ve uluslararası hukuka aykırı, traji-komik bir örnektir.

IV) Beklentiler ve Sonuç

1) Hukuksal Alanda Beklentiler

Ermenistan'ın Türkiye'ye Karşı Uluslararası Yargıya Başvurma Olasılığı Var mı?

Ermenistan'a danışmanlık yapan hukukçuların raporlarında hangi hukuk veya dava yollarını önerdiklerini yukarıda ayrıntılı olarak inceledik. 2015 yılında veya sonrasında bu alanda önemli bir gelişme beklenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

74

Türkiye'de malı bulunan ve bu mala Türk Devletinin kanunsuz olarak el koyduğunu iddia edenler, Türk yargısına başvurarak haklarını arama hakkında sahipler. Türk adaletinin verdiği karardan tatmin olmayanlar için AİHM'e başvurma yolu açıktır. Türkiye'deki gayri müslim vakıflar içinde bu yola gidenler ve açtıkları davaları kazananlar vardır.

AİHM'nin yukarıda anlatılan *Perinçek-İsviçre* davasında AİHM 2. Dairesinin aldığı karar, AİHM Büyük Dairesinde yeniden ele alınacak olsa bile 2. Dairenin verdiği kararın ifade özgürlüğünün ihlaline değgin esasının temelden değişeceğini beklememekteyiz; olsa olsa, - içine siyaset karıştırılmış olan AİHM, 2015 yılında Ermenilerin gönlünü hoş tutmak ve onları manen tatmin etmek için bir iki cümleyi vereceği karara ekleyecek, örneğin maddi sonuçları itibari ile soykırımına yakın bir suç işlenmiş olduğu cihetle o olaylara siyasal bağlamda soykırımı diyenlerin de mahkum edilemeyeceklerini teyid edecek tir.

Türkiye, Ermeni Soykırımının Tanıyan Devletlere Karşı Uluslararası Adalet Divanına Başvurmalı mı?

Ermeni soykırımı savını karar veya yasa kabul ederek öne süren üçüncü ülkeler parlamentolarına (ya da varsa devleti bağlayıcı söylemine karşı o Hükümete) karşı yargıya başvurulması konusu ülkemizde çeşitli toplantılarda incelenmiş ve yayınlar yapılmıştır¹⁴⁷. Bu alanda atılabilecek adımlar arasında öne çıkan önerilerden biri, 1948 Soykırımı Sözleşmesini yanlış tefsir etmek gerekçesi ile Sözleşmenin IX. maddesine dayanarak Uluslararası Adalet Divanına (UAD) başvurmaktır.

Türkiye UAD'nı nezdinde dava açarsa, davalının 1948 Soykırımı Sözleşmesini yanlış yorumladığının veya uyguladığının karara bağlanmasını, örneğin Fransa'da 2001 yılında çıkarılan "*Fransa Ermeni soykırımını tanı*" şeklindeki tek cümlelik, yaptırımı bulunmayan iş'ari yasanın iptalini mi talep edecektir? UAD ulusal parlamentolar tarafından çıkarılan yasaların iptali konusunda bir karar almağa yetkili değildir. Parlamentolar bu yönde yapılacak bir çağrıya hukuken uymak zorunda değildir.

Öte yandan, davalı taraf, 1948 Sözleşmesinin Giriş bölümünde "*tarihin her döneminde soykırımı suçu işlenmiştir*" şeklindeki ifadeye atıfta bulunarak, yasama meclisinin Sözleşmenin ucu açık bu hükmünü yorumlama hakkına sahip olduğunu ileri sürebilecektir. Sözleşmede ulusal parlamentonun bu konuda tefsir yapamayacağını belirten hiçbir kural yoktur. Nihayet, örneklerin incelenmesi yargı kararlarının, yargıçların soruna bakış açlarına, hatta konjonktüre bağlı olarak değişebildiğini göstermektedir. Üzerinde hareket edilmek istenen "hukuksal zemin" kaygandır; aynı ülke mahkemeleri içinde bile, yargıçların kültürel birikimlerine, etnik ya da dinsel mensubiyetlerine göre takdir yetkilerini kullanarak farklı ve çelişkili kararlar vere-

(147) *Pulat Tıcar* "1915 Yılında Osmanlı Ermenilerine karşı Soykırımı Suçu İşlendiği Savlarına Karşı Başvurulabilecek Hukuk Yolları" *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23/24 ss. 67-88

bildiklerini gördük. Örneğin, Dr. Doğu Perinçek'i 1915 olaylarına soykırımı denemez, bu uluslararası bir yalandır, dediği için ırkçılık yapmaktan mahkum eden İsviçre Federal Mahkemesi, Şubat 2014'te verdiği bir başka kararda bir yabancıya "domuz yabancı" ve "pis sığınmacı" diyen polis memurunun sözlerinin ırkçılık sayılmayacağına karar verebilmiştir¹⁴⁸. Benzer şekilde Mart 2014'te İsviçre Federal Mahkemesi, İsviçre'de bir siyasal partinin toplantısında (yirmi saniye süre ile) Hitler selamı veren bir ırkçının bu eylemini ırkçılık sayan mahkeme kararını bozmuş ve Hitler selamını ifade özgürlüğü çerçevesinde mütalaa etmiştir.

AİHM, 17 Aralık 2013 tarihli kararı, Ermeni soykırımı iddialarını yadsımanın cezalandırılmaması gerektiğine hükmetmiştir.. Bu nedenle, Hükümetimizin Türkiye'ye yöneltilen soykırım iddialarının çürütülmesi için ayrıca Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) başvurmasına ihtiyaç bulunmadığı kanısındayız. UAD 'na bu yolda yapılacak bir başvuru beklediğimiz sonucu sağlamaz

Türkiye Uluslararası Daimi Hakem Mahkemesine Başvurmalı mı?

Ermeni Soykırımı savını ileri sürenlere karşı -1915 olaylarının soykırımı sayılmaya çağının teyidi amacı ile- Uluslararası Daimi Hakemlik Mahkemesi'ne başvurma yolundaki öneriler de aynı çerçeveye girer. Böyle bir adım, sorunun çözümünün 1948 Soykırımı Sözleşmesi dışına taşınmasını kabul ettiğimiz anlamına gelir; soykırımının varlığını saptama hakkındaki "yetkili mahkeme" kuralını kendimiz yok saymış oluruz. Daha da vahimi, ceza hukukunu ilgilendiren bir konunun, özel hukuk ve tazminat konularında karar vermeğe yetkili bir uluslararası hakem mahkemesine götürülmesine rıza göstermiş sayılırız. Soykırım suçlaması konusunda 1948 Soykırım Sözleşmesi çerçevesi dışına bir kez çıkınca, soruna siyasal çözüm arayanların isteği kabul edilmiş olur. Bu bağlamda, örneğin Soykırım Sözleşmesinin kapsamı dışında

bırakılmış bulunan "ayaklanmaya karışmış siyasal grupların" korunan gruplar kapsamı içine alınmasını talep edenlerin bu isteminin kabul şansı ortaya çıkar. Daimi Hakem Mahkemesinde nihai karar, hakem heyetinin başkanlığını yapan ve tarafların çıkarını temsil etmediği (?) varsayılan tek kişinin oyuna bağlıdır¹⁴⁹.

Türkiye Ermeni soykırımını yadsıdığı için hakkında dava açılan vatandaşların davalarına iştirak edebilir

Türkiye yukarıda anlatılan Dr. Doğu Perinçek/İsviçre davasında görüldüğü gibi, Ermeni soykırımını yadsıdığı için ırk ayrımcılığı yapmaktan suçlu bulunan başka Türk vatandaşları olduğu takdirde, dava dosyası AİHM'ne intikal ederse, o davaya büyük olasılıkla, müdahil olarak katılacaktır.

2) Siyasal Alanda Beklentiler

Diplomasi ve siyaset alanında 2015 yılındaki beklentiler konusundaki görüşlerimizi yukarıda III Bölüm.1 de ismen sunduk. Aşağıda bunlar dışında kalan konulara değinmiyoruz.

Ermenistan - Türkiye Protokolleri (Zürih- 2009)

Türkiye Ermenistan Cumhuriyetini 24 Aralık 1991 tarihinde tanımıştır. İki ülke arasında 1992 yılında başlatılan diplomatik ilişki kurulması müzakereleri devam ederken, Ermenistan Azerbaycan topraklarını işgal etmiş, bunun üzerine Türkiye kara sınırını kapatmış ve diplomatik ilişki kurma temaslarını durdurmuştur. Bilahare İsviçre'nin arabuluculuğunda yeniden müzakereler başlamış, 10 Ekim 2009 tarihinde, İsviçre-ABD-İngiltere-Rus-Fransa Dışişleri Bakanlarının tanıklığında Zürich'te Türkiye ile Ermenistan arasında

(148) *Stern Dergisi*: 06. 03. 2014 ; İsviçre Federal Mahkemesinin UrteilB-715/2012. karar.

(149) *Pulat Tacar*, "Soykırımı iddialarına karşı uluslararası hukuka başvuru hakkında Nuriye Akman ile Söyleşi", Zaman Gazetesi, 15 Mart 2008

a) Diplomatik İlişki Kurulmasına dair Protokol ile, b) İlişkilerin geliştirilmesine dair Protokol, Türk ve Ermeni Dışişleri Bakanları tarafından Zürih'te imzalanmıştır¹⁵⁰. Protokole göre, Taraflar anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren iki ay içinde sınırın açılmasını kabul etmişlerdir; ayrıca, karşılıklı olarak diplomatik temsilcilik açılması öngörülmüştür; iki ülke arasındaki sorunları ele almak için de çevre, hukuk, siyasal istişare, ulaştırma, iletişim, enerji alt yapı, bilim, eğitim, ticaret, turizm ve ekonomik işbirliği ile tarihsel boyut konularını müzakere edecek olan altı alt komisyon kurulacaktır. Protokoller henüz onaylanmamış ve yürürlüğe girmemiştir. Bunun başlıca sebebi, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgalini sona erdirmeye yönelik uluslararası çabaları sürüncemede bırakması, askeri işgale son vermemesi, böylece uluslararası hukuku çiğnemesi ve bölgedeki dengeleri bozmasıdır. Ermenistan'ın Rusya'nın desteğine ihtiyacı vardır. Ermenistan bu desteği kaybetmemek için Rusya'ya topraklarında üs vermiş ve askeri ittifak içine girmiştir. Ermenistan AB ile ortaklık statüsünü Rusya'nın uyarısı ile reddetmek zorunda kalmıştır.

“Türkiye ile Ermenistan uzlaşmasının bölgedeki istikrarı böylece kısmen sağlayabileceklerini düşünen uluslararası siyasetin baş oyuncularının ortak iradesinin ürünü olduğu -o güçler aralarında uzlaşarak devreye girmese ve özendirmeseydi- Protokollerin ilk adımı sayılan imzaların atılmayacağı söylene gelmiştir. Bunun yanında uzlaşmazlığın devamından yarar sağlayan güç veya güçlerin samimiyetsiz oldukları ve her iki ülkeyi kendi çıkarları için kullandıkları da ileri sürülmektedir. Her iki görüşte de doğruluk payı vardır.

Ermenistan ile Türkiye arasında oluşturulması öngörülen *Tarih komisyonu*, iki halk arasında karşılıklı güven tesis edilmesi amacı ile mevcut sorunların tanımlanmasına ve tavsiyelerde bulunmaya yönelik olarak, tarihsel kaynak ve arşivlerin tarafsız bilimsel incelenmesini de içerecek şekilde, bir diyalogun başlatılmasını öngörmektedir. Bu diyalogda

Ermeni, Türk, İsviçre temsilcileri ile diğer uluslararası uzmanlar da yer alacaklardı. Medya ve halk arasında Tarih Komisyonunun soykırımı sorununu irdeleyeceği izlenimi yaratılmış olmasına rağmen, soykırımı suçunun işlenip işlenmediğine tarihçiler karar veremez. Tarihçiler, olsa olsa bazı verileri saptar ve ortaya koyarlar. Soykırımı suçu işlenip işlenmediğinin saptaması yetkili yargının işidir. Ortaya konulacak veriler, aradan yüz yıl geçtiğine ve bu alanda binlerce belge ve araştırma yayımlandığına göre, aşağı yukarı bellidir. Sorun, bu verilerin siyasetçiler, akademisyenler ve hukukçular tarafından yorumunda düğümlenmektedir. Biz bu düğümün farklı görüşleri savunan tarafların tümünü tatmin edecek bir şekilde çözülebileceğini tahmin etmiyoruz. Aradaki yorum, değerlendirme ve buradan hukuksal sonuçlara varma farkları devam edecektir. Şimdi, beklenen - Ermeni tarafında dogmatik tutku haline dönüşen ve kimliklerinin ayrılmaz parçası durumuna gelen- bir hastalıkla, birlikte nasıl yaşanacağını öğrenmektir. Mesele geçmişin hafızalardan silinmesini sağlamak değildir; bunu kimse beklemiyor; sorun geleceğe doğru, geçmişin sırtlarımıza yüklediği yükü ileriye yönelmektir. Başka ülkeler unu yaptılar: örneğin Fransa ve Almanya; örneğin Almanya ve Polonya eğitim ve toplumsal uzlaşma gruplarının yardımı ile bunu büyük ölçüde başardılar.

Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişki kurulmasına dair protokolle, iki ülke arasındaki mevcut sınırın uluslararası hukukun ilgili anlaşmalarında tarif edildiği şekilde karşılıklı olarak tanındığı teyit olunmaktadır. Ayrıca, Türkiye ile Ermenistan, iyi komşuluk ilişkileri ile bağdaşmayacak herhangi bir siyaset izlemeyeceklerini taahhüt etmişlerdir. Diaspora'da ve Ermeni Cumhuriyetinde bazı sesler, Büyük Ermenistan rüyasını görmeğe devam edecekler ve Türkiye'nin doğu illerinin, Azerbaycan'da Dağlık Karabağ'ın ve Nahcivan'ın, Gürcistan'dan bazı bölgelerin

(150) *Michael Gunter, Dirk Rochtus: "Special Report: The Turkish-Armenian Rapprochement" (TürkErmeni Yakınlaşması), Middle East Critique, Vol. 19. No. 2, 15-12, Summer 2010*

Ermenistan'a ilhakını talep etmeyi sürdüreceklendir. Günümüzde bu hayallerin gerçekleşemeyeceğini sağduyu sahibi olanlar bilir. Bu durumda, ya "Ermenistan Cumhuriyetini resmen bağlamadığı belirtilerek bu taleplerin ciddiye alınamayacağı" vurgulanacak ve talep sahiplerine ilgili ülkelerdeki muhataplarınca gereken yanıtlar verilecek; veya bu söylemler bahane edilerek ilişkilerin daha da gerginleştirilmesi yoluna gidilecektir. Bu ikinci seçenek Ermenistan'ın daha fazla izole edilmesi, ekonomik ve demografik yönden güçsüzleştirilmesi sonucunu verecektir; sonuçta, Ermenistan'ın gittikçe artan biçimde hamisi Rusya'nın kucağına düşecektir. Bütün bunlar, siyasal otoritenin konjonktürü ve ulusal çıkarları gözönünde tutarak irdeleyeceği seçeneklerdir.

Türkiye ile Ermenistan arasında imzalanan Zürih protokollerini destekleyenler olduğu gibi¹⁵¹, gerek Türkiye'de, gerek Ermenistan'da sert şekilde eleştirenler de vardır. Azerbaycan da Protokole olumsuz tepki vermiş ve eleştirileri Türk kamuoyunda geniş yankı bulmuştur. Türkiye'den yükselen eleştiri sesleri, Ermenilerin 1921 Kars Anlaşması ile çizilen sınırı açıkça tanımak istemediğini vurgulamakta; ayrıca, Ermenistan Cumhuriyetinin soykırım iddiasından vazgeçmediği, oluşturulması öngörülen Tarih Komisyonunda soykırım konusunu gündeme almayı reddederek Tarih Komisyonunu işlevsiz bırakmayı planladığı vurgulanmaktadır. Yukarıda, Ermeni talepleri bahsinde de belirtildiği gibi, Ermenilerin bir bölümü, 1921 Kars Anlaşmasını kendileri açılarından geçerli bir anlaşma olarak açıkça kabul etmekten kaçınıyorlar. Bunların tercihi, "Sevr düzeni ve Wilson hakemliğinde oluşturulmak istenen Büyük Ermenistan" ütopyasıdır. Buna karşı, iki ülke arasındaki sınırın uluslararası hukukun ilgili anlaşmalarında tarif edildiği şekilde tanındığının Ermenistan tarafından Protokolde kabul edilmesinin, Kars Anlaşması ile saptanan sınırın teyit eylediğini ileri sürenler de var.¹⁵² Bu yarısına kadar dolu bardağın nasıl tarif edileceğine benzer.

Ermenistan Anayasa Mahkemesi Protokolün parlamento tarafından onaylanmasına yetki verirken, gerek sınır, gerek soykırımı konularında, Protokolün Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesindeki esasları nakzetmediği şeklinde yorumladığını bildirmiştir. Başka bir anlatımla, Ermenistan Anayasa Mahkemesi, Protokolü, Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesine paralel şekilde tefsir etmek istemektedir. Türkiye'de Ermenistan Anayasa Mahkemesinin yorumunu inceleyen bir kesim, bu yorumun Protokolün metnine ve ruhuna aykırı olduğunu, bu nedenle Protokolün yürürlüğe girmesini engelleyici niteliği bulunduğunu belirtiyor. Ermenilerin soykırımı iddialarından bu Protokol ile vazgeçemedikleri ve tarih komisyonunun gündemine bu konuyu aldırılmaktan kaçınacakları görüşünde doğruluk payı yüksektir. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Tarih Komisyonu bir uluslararası ceza yargısı sorunu olan soykırımı hakkında görüş bildirmeğe zaten yetkili değildir. Tarih Komisyonu kuruldaydı, Taraflar kendi görüşlerini destekleyen belge ve verileri buraya getireceklerdi; karşı tarafın getirdiklerini de not etmekle yetineceklerdi. Tarih yazımı değişmeyecek, okunmak istenmeyen sayfalar yana eğil, ardarda konulacaktı. Oraya gelecek uzmanlar, muhataplarını kendi yorumlarının doğruluğu konusunda büyük bir olasılıkla ikna edemeyeceklerdi; zira tarih yazımı sübjektiftir.

Yukarıda da belirttik; tekrar pahasına yineleyelim: soykırımı suçlaması Ermenistan-Türkiye ilişkilerinde anahtar sorundur ve ilişkilerin gelişmesinin önündeki önemli engellerdir biridir. Ne Türkler soykırımı suçunu kabul ederler, ne de Ermeniler bu suçlamadan geri adım atarlar¹⁵³ Kanımca, Protokollerini müzakere eden-

(151) Ömer Ersun " Ermenistan'la derhal diplomatik ilişki kuralmalıyız" Radikal, 5 Eylül 2008 .:" Yukarıdaki önerileri bir süre önce Koçaryan yönetimi ile neden diplomatik ilişki kurulamayacağını gerekçeleri ile uzun uzun yazıp yayımlamış biri olarak yapmaktayım" diyerek sorunun karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü vurgulamıştır.

(152) Ömer E. Lütem: "Protokollerin içeriği"http:www.idizayn.comavimbultenekli.php?haberid=8954 , 8, 9 Eylül 2009Avim Bültenleri

(153) *Gündüz Aktan* "Söyledikleri, Yazdıkları" : Devletler Hukukuna Göre Ermeni Meselesi "ss. 183-280 Ankara 2012

ler bunları imzalanırken, tarafların ihtilafli konularda kendi görüşlerini açıklamaya devam edeceklerinin bilincindeydiler. Sürecin buna rağmen başlatılması, sorunun uzun zaman içinde yoğunluk kaybına uğrayacağını düşündüğünü gösterir.

Ermeni tarafı bugüne kadar soykırımın varlığının hiçbir tartışma ve müzakere konusu yapılamayacağını ileri sürmekteydi. Bundan açıkça vazgeçmemiş olsa bile, tarih ve diğer komisyonların çalışmaya başlaması, soykırımı iddiasına temel teşkil eden verilerin ve buna karşı olan belgelerin masaya gelmesi sonucunu verecektir. Ayrıca, uluslararası camiaya da sorunun müzakere masasında bulunduğu mesajı verilmiş olacaktır. Pek çok ermeni sivil toplum örgütü bu nedenle Protokolde öngörülen Tarih Komisyonuna karşı çıkıyor.

Türk tarafı ise, Ermenistan'ın soykırımı suçlamasından ve bunu uluslararası ortamda bir karalama vesilesi haline getirmekten vazgeçmesini beklemekte. Ancak, bunun tam anlamı ile mümkün olmayacağını bilmesi gerekir Ermenistan Devleti bu konuda köşeli açıklamalar yapmasa bile, diasporadaki, örgütler (Ermenistan'ın da teşviki ile) propaganda faaliyetlerine devam edeceklerdir. Ayrıca, Protokol imzalandıktan sonra, Ermenistan tarafından yapılan açıklamalar da soykırımı suçlamalarının süreceğini kanıtlamaktadır.

Bu durumda siyasal ilişkiler alanındaki gelişme siyasal tercih meselesi olmağa devam edecektir. Gerginlik sürdürülecek mi? Ya da çözüme doğru adım atılacak mı? Türk tarafı, Ermeni suçlamalarının Protokolde yazılı olan “iyi komşuluk ilişkileri ile bağdaşmayacak herhangi bir siyaset izlememe” yükümlülüğüne aykırı olduğunu ileri sürerek Protokoldeki diğer yükümlülüklerin yerine getirmemeyi yeğleyebilir; ya da uyuşmazlığın çözümünü zamana yayarak, sorunları ön plana çıkarmamayı yeğleyen bir diplomasi uygulayabilir.

Türkiye, şimdilik bu alanda yapıcı adımlar atmaya tercih etmiştir. Türk Dışişleri

Bakanının Erivan'a bir toplantı için gitmesi ile Türk Başbakanının 23 Nisan 2014 tarihinde yaptığı açıklama bu adımların örneği sayılabilir.

Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 2013 yılı sonunda Karadeniz İşbirliği Örgütü toplantısı vesilesi ile Erivan'a gitmesi bu alanda Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilere tamamen kapalı olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Türk Dışişleri Bakanının -Erivan seyahati münasebetiyle medyaya yansıyan- “1915 tehcir uygulamasının isabetini sorgulayan” demeci, Bakanın daha önceki demeclerinde dile getirdiği “Osmanlı Ermenilerinin tehcir sırasında yaşadıkları acı kayıplara karşı duyarsız olmadığı” beyanı doğrultusundadır.

Türk Dışişleri Bakanı bu vesile ile sorunun kilit noktasını öne çıkarmış, “adil hafıza” talebini yinelemiştir. Bakanın tehcir uygulamasının isabetini sorgulayan sözleri, 21 yüzyılda uluslararası hukuka egemen olan değerler açısından bakıldığında, savunulacak bir tutumdur; 21 yüzyılda, sorumlu bir devlet adamının “zorunlu göç” uygulamasını alkışlaması beklenmemelidir. Kaldı ki, Talat Paşa da anılarında tehcir uygulamasını “vicdansız ve seviyesiz insanların elinde bir faciaya dönüştüğü” şeklinde eleştirmişti¹⁵⁴.

29 Mayıs 2014 tarihinde TBMM 'de sorulan bir soruyu yanıtlayan Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun verdiği yanıt Ermenistan-Türkiye ilişkilerindeki son durumuna ışık tutmaktadır: “Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan topraklarından çekilmek suretiyle üzerine düşeni yapması, bu ülkenin enerji dahil, bölgesel işbirliği projelerine katılımının da önünü açabilecektir. Ancak, mevcut koşullarda Ermenistan ile enerji dahil herhangi bir konuda bir belge imzalanması söz konusu değildir” “Ermenistan'ın, 1993 yılında Azerbaycan'ın Kelbecer bölgesini işgal etmesi üzerine, Türki-

(154) *Taner Timur*, “Küreselleşme ve Demokrasi Krizi” Ankara, İmge Kitapevi, Ağustos 1996. Sh 238.

Taner Timur, aynı kitabın 241 sahifesinde “tehcirin vahim bir kırım olduğunu” “tehcir kararının çöküş paranoyasının bir sonucu olduğunu” vurgulamıştır.

ye'den Ermenistan'a yapılan doğrudan ticaretin sona erdirilmişti. İki ülke arasında sınır kapatılarak kara/demiryolu ve havayolu bağlantıları kesilmişti. Bununla birlikte, havayolu bağlantısı dahi sonra yeniden kurulmuş olup, iki ülke arasında charter seferleri mevcuttur. Halihazırda, Ermenistan'ın üçüncü ülkelerle transit taşımacılığı ülkemiz yoluyla Gürcistan veya İran üzerinden gerçekleşmektedir. Ermenistan vatandaşlarına ülkemize giriş için sınır kapılarında vize verilmesi uygulaması mevcuttur. Dolayısıyla, ülkemiz tarafından Ermenistan'a ambargo uygulanması gibi bir durum söz konusu değildir.”

Son olarak, Ermenistan-Türkiye ilişkileri alanında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının 23 Nisan 214 tarihli önemli demecine de değinmek gerekir. O dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın mesajında öne çıkan unsurlar aşağıda özetlenmiştir

“Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarının hangi din ve etnik kökenden olursa olsun, Türk, Kürt, Arap, Ermeni ve diğer milyonlarca Osmanlı vatandaşı için acılarla dolu zor bir dönem olduğu yadsınmaz. Adil bir insani ve vicdani duruş, din ve etnik köken gözetmeden bu dönemde yaşanmış tüm acıları anlamayı gerekli kılar”... “Hadiseler, hepimizin ortak acısıdır”.... “Bu acılı tarihe adil hafıza perspektifinden bakılması, insani ve ilmi bir sorumluluktur. Her din ve milletten milyonlarca insanın hayatını kaybettiği I. Dünya Savaşı esnasında, tehcir gibi gayr-ı insani sonuçlar doğuran hadiselerin yaşanmış olması, Türkler ile Ermeniler arasında duygudaşlık kurulmasına ve karşılıklı insani tutum ve davranışlar sergilenmesine engel olmamalıdır...”, “.. Ne bir acılar hiyerarşisi kurulması ne de acıların birbiriyle mukayese edilmesi ve yarıştırılması acının öznesi için bir anlam ifade eder... Osmanlı İmparatorluğu vatandaşı herkes gibi Ermenilerin de o dönemde yaşadıkları acıların hatıralarını anmalarını anlamak ve paylaşmak bir insanlık vazifesidir. 1915 olaylarına ilişkin farklı görüş ve düşüncelerin serbestçe ifade edilmesi; çoğulcu bir bakış açısının, demokrasi kültürünün ve çağdaşlığın

gereğidir.”, “1915 olaylarının Türkiye karşıtlığı için bir bahane olarak kullanılması ve siyasi çatışma konusu haline getirilmesinin de kabul edilemez”.. “Bugünün dünyasında tarihten busumet çıkarmak ve yeni kavgalar üretmek kabul edilebilir olmadığı gibi ortak geleceğimizin inşası bakımından hiçbir şekilde yararlı da değildir. Zamanın rubu, anlaşmazlıklara rağmen konuşabilmeyi; karşıdakini dinleyerek anlamaya çalışmayı; uzlaşma yolları arayışlarını değerlendirmeyi; nefreti ayıplayıp saygı ve hoşgörüyü yüceltmeyi gerektirir”.... “Geleceğe güvenle bakan bir ülke olarak Türkiye tarihin de doğru anlaşılması için ilmi ve kapsamlı çalışmaları her zaman desteklemektedir”... Etnik ve dini kökeni ne olursa olsun yüzlerce yıl bir arada yaşamış, sanattan diplomasiye, devlet idaresinden ticarete kadar her alanda ortak değerler üretmiş Anadolu insanların, yeni bir gelecek inşa edebilecek imkan ve kabiliyetlere bugün de sahiptir”... “Kadim ve eşsiz bir coğrafyanın benzer gelenek ve göreneklere sahip halklarının, geçmişlerini olgunlukla konuşabileceklerine, kayıplarını kendilerine yakışır yöntemlerle ve birlikte anacaklarına dair umut ve inançla, 20. yüzyılın başındaki koşullarda hayatlarını kaybeden Ermenilerin huzur içinde yatmalarını diliyor, torunlarına taziyelerimizi iletiyoruz. Aynı dönemde benzer koşullarda yaşamını yitiren, etnik ve dini kökeni ne olursa olsun tüm Osmanlı vatandaşlarını da rahmetle ve saygıyla anıyoruz.”

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın bu demeci yabancı ülkeler kançlıyalarının hemen hepsi tarafından olumlu karşılanmıştır. Ermenistan Cumhurbaşkanı, Ermenistan'ın Türkiye'yi düşman addetmediğini belirtmiş, Sn. Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi münasebetiyle verdiği demecinde, yeni Cumhurbaşkanı'nın önkoşullar ileri sürmeden diplomatik ilişkilerin kurulmasına yardımcı olmasını talep etmiştir. Ermeni Diasporası ise Başbakanın demecini samimiyetsiz ve yetersiz bulmuştur. Ermenistan Dışişleri Bakanının bu konuda Le Monde gazetesine 6 Eylül 2014 te yazdığı yazı ise müsbet yolda

atılmak istenen adıma karşılık vermemektedir¹⁵⁵

Bütün bunlara rağmen, Türk tarafı, sabırla, Ermenistan'a yönelik açılım söylemini sürdürmektedir. Son olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerden sorumlu Bakanı Volkan Bozkır, Eylül 2014'te Lizbon'a yaptığı ziyarette Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 23 Nisan 2014 tarihli demecine değinmiş, Ermenistan'a elimizi uzattığımızı yinelemiş, geleceğe olumlu bakılmasını önermiştir.

Kısa Dönemde, Ermenistan Türkiye İlişkilerinde Bir İyileşme Beklenebilir mi?

Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişki kurulmasını ve kara sınırının açılmasını engelleyen husus, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarında Yukarı Karabağ ile işgal altında tuttuğu diğer reyonları iade etmeğe yönelik müzakereleri sürümcedede bırakmasıdır. Ermenistan bu konuda Rusya ile ABD ve AB tarafından baskı altına alınmadığını gözlemleyerek, çözümünü öteliyor. Ancak bu öteleme Ermenistan'a hiç bir şey kazandırmıyor. Aksine işgal altındaki topraklarda yaşayan Ermeniler de güvensizlik nedeni ile oralardan ayrılıyorlar; imkanı olan başka ülkelere göç edip Ermenistan'dan ayılıyor.

Bu durum devam ettiği sürece Ermenistan-Türkiye ilişkilerinde Ermenistan'ın beklediği ve talep ettiği kara sınırı açılması gerçekleşmez. Zaten, kara sınırının açılmasının Ermenistan'a moal dışında ne sağlayabileceğinin cevabını da bulmuş değiliz. Ermenistan, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki güçlü ittifak realitesini zedeleyemeyeceğini bğr an önce idrak eylemelidir. Halen, ekonomik ve toplumsal yönlerden olduğu gibi, stratejik açıdan da zaman Ermenistan'ın aleyhine işlemektedir.

Öte yandan, Türkiye, işgal ettiği Azerbaycan reyonlarından çekilme ile başlayacak iyi niyet gösterisinin Türkiye -Ermenistan

ilişkilerinde düzelmeye yol açacağını ihvas etmiştir. Uluslararası hukuku da çiğneyen ve bölgenin itikrarını bozan bu işgal durumunun kalıcı olamayacağını Ermenistan yöneticileri de biliyorlar. Zaman ilerledikçe, eşyanın tabiatına da uygun olarak, (Ermenistan'ın hamisi olan) Rusya'nın gittikçe güçlenen ve zenginleşen Azerbaycan ile ilişkilerini daha da artırmaması kaçınılmaz olacaktır. Bu husus, zaten, Ermeni gözlemciler tarafından yadsınmıyordur¹⁵⁶.

3) Tarihe Özgürlük Çağrısı

Bir eylemin veya cürümün niteliğine o eylem konusunda verilmiş yetkili mahkeme kararı açısından bakılması beklenir. Ancak, soykırımı suçunu hukuksal değil, toplum bilimsel ya da siyasal çerçevede ele almak isteyenlerin bulunduğuna da değindik. Uluslararası camia, ve AİHM, her iki yaklaşıma da, düşünceyi ifade özgürlüğü, tarihsel araştırmalara özgürlük, tarih yazımının sansür-

(155) 23 Nisan 2014 tarihinde Sayın Erdoğan'ın yayımladığı demece 06. 09. 2014 tarihinde Frans'da Le Monde gazetesinde yayımlanan bir makale ile cevap veren Ermenistan Dışişleri Bakanı, Türk siyasetçilerinin uzlaşma yolunda atıkları adımı iyi niyetle karşılamaktan çok uzak olduklarını göstermektedir. Ermenistan Dışişleri Bakanına göre : "Soykırımın 99 yıldönümünün arefesinde söylenen "ortak acı, adil hafıza "gibi sözler ile Cumberbaşkan Rıwcep Tayyip Erdoğan'ın işaret ettiği yönde ilerlemesi teklifi yalnızdır. Ahmet Davutoğlu'na göre, Erdoğan'ın demecinin amacı, soykırımın dünya çapında tanınmasını engellemektir; buna karşı kendisi Ermenilerin, Ermeni soykırımının tanınmasına karşı suç olmalarını istemektedir.; Ermeniler ana vatandaşlarından yüz yıl önce koparılmışlardır; ezilmiş bir millet Osmanlı İmparatorluğuna özlem duyamaz; Davutoğlu'nun Hristiyanlar ve Müslümanları çektikleri acıları bakında Batı ve Türk algılamaları arasındaki farka işaret etmesi bayret vericidir; Ermeni soykırım sadece Batının değil, Müslüman dünyasının belleğinin bir parçasıdır; adil hafıza uğruna siyasal adımlar atılması ve u yönde çağrı yapılmasına gerek yoktur. Görüşlerini özgürce açıklamaya kalkınlar Hrant Dink gibi öldürülenler ya da Orhan Pamuk gibi sürgüne giderler veya Ragıp Zarakolu gibi tutukevine konularlar. Davutoğlu "geçği saptamak adına tarihçiler komisyonu kurulmasına dair köbnemiş bir şarkıyı söylüyor. Uluslararası Soykırımı Akademisyenleri Birliği, aynı çağrıya cevap vererek, uzun zaman önce varlığı isbatlanmış olan gerçeğini kabul etmesini Türk Hükümetinden istemişti... ağırınların tekrarını değil, somut adımlar atılmasını istiyoruz. Zürih Protokolleri onaylansın, Ermeni Türk ilişkileri normalleştirilsin, sınırlar açılın; bu adımlar iki ulus arasındaki zor barışmanın yolunu açacaktır. Protokollerin öngördüğü tarihsel boyuta ilişkin altı komisyon, karşılıklı güveni Ermeni soykırım gerçeğini sorgulamak sureti ile sağlayamaz. Erdoğan'ın mesajı 1915 de vuku bulan olayların dânsel v e etnik kökeni nin gözönünde tutulmadığını kanıtıyor... " " Ermenistan Dışişleri Bakanının yazısı, bugüne kadar bilinen Ermeni tarih görüşlerinin tekrarı ile devam edip gidiyor.

(156) Richard Giragosian (Erivan, Bölgesel Araştırmalar Merkezinin kurucu Başkanı), AVİM, 26 Nisan 201 İstanbul, Turkish-SArmenian Dialogur toplantısı (AVİM yayını) Bu toplantıda söz alan Haykac Arşamyan adlı mojuşmacı, Rusya'nın Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye ile oynadığını, Rusya'nın Azerbaycan'a 3*4 milyar dolarlık silah sattığını söylemiştir (Sh. 24)

lenmemesi gerektiği gibi ilkeler ışığında yaklaşmaktadır. Fransa Anayasa Mahkemesinin Ermeni soykırımını yadsıyanı cezalandırma yasasını iptal eden kararı ile Perinçek-İsviçre davasında AIHM ‘nin verdiği karar bu gelişmeyi kanıtlıyor.

Bu alandaki ilk adımları, çok sayıda düşünür, tarihçi, insan hakları savunucusu ve yazar bir araya gelerek Tarihe Özgürlük Girişimi olarak başlatmıştı. Anılan girişimin yayımladığı çağrı, Türkiye’nin de savunduğu ilkeleri içermektedir.

“Tarihe Özgürlük” (Girişimi) 2005 yılından beri, yasa koyucu gücün, geçmiş suçlama eğilimi ile mücadele eden bir sivil toplum irişimidir. 2007 Nisan ayında Avrupa Birliğinin Bakanlar Konseyinin kabul ettiği bir Çerçeve Kararı o zamana kadar sadece bir Fransız sorunu olan bu konuya uluslararası boyut kazandırmıştır. Anılan Çerçeve Kararı, tartışma konusu olmayan Irkçılığın ve Yahudi düşmanlığının ortadan kaldırılması adına, aslında o amaçla alınmış olmakla birlikte, Avrupa Birliği içinde, tarihçilere mesleklerinin icrası ile bağdaşmayan yasaklar getirmekte ve tarihçilerin mesleklerini yürütmelerini tehdit altına sokacak yeni suçlar yaratmaktadır. Bu gelişmeyi de göz önünde tutan Tarihe Özgürlük (Girişimi), 2008 yılında yapılan Blois Buluşması münasebetiyle aşağıdaki kararı kabul çağrısını yapmıştır:

“Geçmişe yönelik tarihsel ahlak dersi verme girişiminden ve entelektüel açıdan sansüre tabi tutulmaktan endişe duyarak, Avrupalı tarihçileri ve politikacıları sağduyulu davranmaya çağırıyoruz.

Tarih güncel olayların tutsağı olmamalı ve birbiri ile yarış eden belleklerin dikte ettiği şekilde yazılmamalıdır. Özgür bir Devlet, siyasal otoritesi tarihsel gerçeği saptayamaz ve cezalandırma tebdidi ile tarihçinin özgürlüğünü kısıtlayamaz.

Tarihçilere, bizim yaptığımıza benzer girişimler oluşturarak, ülkelerindeki tüm güçleri

bir araya toplama ve ilk aşamada bu çağrıyı imzalayarak, bellek yasaları akımını durdurma çağrısını yapıyoruz.

Kolektif belleği sürdürme görevine sahip çıkmakla birlikte, yasalarla geçmişe dönük “devlet gerçeği” (resmi tarih) oluşturma girişiminin doğurduğu tehlikelerin bilincinde olmalarını siyasetçilerden talep ediyoruz. Bu çeşit girişimler, tarihçiler ve genel olarak entelektüel özgürlükler üzerinde ciddi olumsuz sonuçlar doğurabilir. Demokraside “taribe özgürlük” hepimizin özgürlüğüdür.”

Pierre Nora, Tarihe Özgürlük Girişimi Başkanı”

Tarihe Özgürlük Girişiminin yukarıda sunulan Çağrısına ilaveten,, Fransız Parlamentosu tarafından 2008 yılında kabul edilen Accoyer raporunun içerdiği ilkeler görüşlerimizi destekler niteliktedir.

ACCOYER Raporu¹⁵⁷

Tarihe Özgürlük Girişimine paralel olarak gelişen ve Fransız Parlamentosu Başkanının riyasetinde bir heyet tarafından yazılan ve Başkanın adını taşıyan Accoyer raporu, “bellek yasaları kavgası “ başlığı altında, Fransa’da Holokost’un inkarının cezalandırılmasına ilişkin 1990 yılında kabul edilen “Gayssot Yasası”nı ele almakta, Fransız Parlamentosunun 29 Ocak 2001 tarihinde kabul ettiği Ermeni soykırımını tanıyan yasayı eleştirmekte, tarihçilerin, 2005 yılından itibaren tarihsel araştırmaları yasa ile engelleme sonucunu verecek olan bellek yasalarına isyan ettiği anlatmakta; Parlamentonun “bellek görevinin korunması” olarak özetlenebilecek çalışması hakkında ayrıntılara inmekte, tarih konusunda yasa ile hüküm oluşturmanın, Fransa Anayasasına aykırı sayılacağı, bunun düşünce ve düşünceyi ifade özgürlüğüne zarar vereceği, tarih biliminin temellerini zedeleyebileceği, Fransız toplumunu ayrı kampa-

(157) Lois mémorielles: Le Rapport Accoyer et la position de Robert Badinter <http://www.turequie-news.fr/spip.php?Article 508> (Bellek yasaları. Accoyer raporu ve Robert Badinter’in tutumu)

ra bölebileceği¹⁵⁸ ve diplomatik rahatsızlıklar yaratma riskini taşıdığı vurgulamaktadır

Rapor, özellikle medyada moda terim olarak ön plana çıkarılan “*bellek ödevi*” kavramının muğlaklığı üzerinde durmaktadır. Rapora göre, ünlü Fransız filozofu *Paul Ricoeur*'ün¹⁵⁹ “*bellek çalışması*” kavramı, “*bellek ödevi*” kavramının önüne çıkmalıdır¹⁶⁰. Paul Ricoeur, “Ötekinin tanıklığına dayanan tarihi bilmek, sözcüğün gerçek anlamı ile bilgi değil, ama inanma yoluyla bilmektir”; “hazır bir tarihsel gerçeklik yoktur” diyerek, tarih yazımı ve anlatımının subjektif olduğuna dikkat çekmişti.

Accoyer Raporu Fransa'da geniş destek bulmuştur. Bu rapor konusunda demec veren, Fransa Anayasa Konseyi eski Başkanı Robert Badinter Ermeni soykırımı iddialarını yadsıyanları mahkum etmeyi öngören yasa tasarısının Fransız Anayasasının 34. maddesine aykırı olduğunu, Parlamentoların tarihsel olaylar konusunda böyle yasalar çıkarmayacağını, insanlığa karşı suç ya da soykırımı gibi hukuksal kavramlara dayanarak tarihte yaşanmış olayları mahkûm edemeyeceklerini, yasa Anayasa Konseyine getirilirse, Konseyin yasayı iptal edeceğini belirtmişti. Öyle de olmuş, mezkur yasa iptal edilmiştir.

Tarihin tartışma konusu yapılan döneme ilişkin sayfalarının, bazı bölümlerinin atlanarak okunması ve tarafların kendi okuma ve yorumlarının tartışmadan kabul edilmesini istemeleri, hakçılığa ve bilimsel yaklaşıma aykırıdır. Türkiye, Ermeni tehciri dönemi tarihinin yerli yabancı tarihçiler, hukukçular ve katılmak isteyen diğer toplum bilimcilerin iştiraki ile incelenmesini desteklemektedir.

4) Sorunun İnsancıl, Vicdansal ve Toplum Psikolojisine İlişkin Boyutu

Tarihte yaşanan ve tüm tarafları büyük acılara sürükleyen, toplumların zihnine yerleşen savaş, ayaklanma, tehcir, sürgün gibi önemli trajik olayların izleri bugünden yarı-

na silinemez. Felaketlerin sonucunda oluşan “psikolojik engelin” kısa ve hatta orta vadede aşılması, toplumların tarihte yaşadıkları travmaların tedavisi güçtür; ama çekilen acıların toplumsal belleğe yansımaya biçiminin zaman içinde değişmesi mümkündür.

Öte yandan, bugün yaşayanların birbirlerini sevinç ve acılarını karşılıklı olarak anlayarak uzlaşmalarını sağlamaya çalışmak kanımızca bir insanlık ödevidir.

Ermeni-Türk ilişkileri alanında öncelik verilmesi gereken söylem, çekilen büyük acıları derin üzüntü ile karşılayan, tarihte yaşanan trajik olayların bir daha tekrarlanmaması için gerekli önlemleri almaya hazır bulunduğumuzu vurgulayan, tarihin tek yanlı okunmamasını talep eden, ifade özgürlüğünü kısıtlamayan bir yaklaşımı yansıtmalıdır. Bu yaklaşım, özlenen çağdaş ve insancıl davranış yapısına uygun olacaktır. Geçmişteki olayların bilim adamları tarafından özgürce incelenmesi ve sansürlenmeden açıklanması ilkesi savunulmalıdır. Bilimin önu dogmanın dokunulmazlığı ile tıkanmamalıdır.

(158) *François Terré*, “Neden sadece bu “soykırım ?”Fransa'nın çıkarmaya uğraştığı soykırım yasası, ifade özgürlüğünün yanı sıra hukuka da el atıp eşitlik ilkesini ihlal ediyor” *Le Figaro* 13E kim 2006 çevirisi Radikal gazetesinde 14 Ekim 2006 tarihinde yayımlandı

(159) 13. Bakınız+ ünlü Fransız Filozofu Paul Ricoeur'ün (1913-2010)dilimize aktarılmış kitapları :: YKY Yapı Kredi Yayınları : Zaman ve Anlatı “1 : Zaman-Olay Örgüsü-Üçlü Mimesis 2007) ; Çeviri Üzerine (2008); Zaman ve Anlatı 2 : Tarih ve Anlatı (2009) . Ayrıca Paul Ricoeur Özel 1Sayısı YKY Cogito.

Konumuz açısından Paul Ricoeur'ün en önemli yapıtlarından biri olan “Bellek Tarih ve Unutma” (La Mémoire, l'Histoire, l'Oubli) 2000 yılında Paris'te Seul yayınevi tarafından yayımlandı. . Le Monde gazetesi 15 Haziran 2000 tarihinde Paul Ricoeur'ün “L'écriture de l'Histoire et la Représentation du Passé” (Tarih yazımı ve geçmişin sunumu) başlığı altında verdiği bir konferansın özetini yayımladı. (Bu konferansın tam metni “Les Annales” dergisinin Temmuz Ağustos 2000 sayısında yayımlandı.)

Ricoeur'ün “Zaman ve Anlatı” da sözünü ettiği “Tarihçi tarafından yaratılmış tarihsel gerçeklik, anlatıcı tarafından yaratılmış bir kurmaca anlatıya yakınlaşmıştır (S. 27) “Eylem, her zaman, olayların yaratıcıları ya da kurbanları olan bireysel edenlere mal edilebilir” (S. 26) “Geçmişte var olmuş ve belgeler tarafından belirtilmiş olguları bir de terimlerle adlandırmaya gerek var mıdır? hem de belgelerdeki sözcüklerin kendi tarzlarda bir tanıklıktan başka bir şey yapmadıklarını, yani bir eleştiri konusu olduklarını unutma tehlikesini göze alarak. (S. . 25) “Anlatılan sadece gönlüllü tanıklıklar sınıfını oluşturur. Bunların tarih üstüne etkisini istemeyerek yapılan tanıklıklar yardımı ile azaltmak gerekir”(S. 23) “Tanıklığın eleştirisi gerçekliğin sınanmasıdır. İster bir olayı yaşayan kişi ve olayın geçtiği tarih üstüne bir yanıtma (yani hukuksal anlamda düzmece), ister işin özü bakımından bir yanıtma (Yani intihal, uydurma, değiştirme, önyargı, söylentiler olsun) tarih her türlü düzmeceleğe karşıdır.”(Sh. 24)

(160) *Abmet İnel*; “Bellek çalışması, bellek yasalarına dönüştüğünde, bellek artık çalışmaz, donar. Mutlak'ın ve dogma'nın esiri olur” Radikal İki, 15 Ekim 2006 Sayı 523

Çelişkili olduğu kuşku götürmeyen görüşlerin bitlikte ele alınarak irdelenmesi ve gerginliklerin azaltılması uzun vadede mümkündür. Bunu sağlamak için diyalog aramak, kurmak ve diğerini dinleme sabrını göstermek gerekir.

Türkiye'nin, bu konudaki tutumu, son bir kaç yıldır, (dönemin) Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu tarafından bir kaç kez açıklandı¹⁶¹. Türkiye, Osmanlı döneminde yaşanan büyük trajedileri açıkça tartışmaktan kaçınmamaktadır. Türkiye Hükümeti ve halkı 1915 yılında Osmanlı topraklarında yaşanan trajediden zarar görenlerin maddi ve manevi acıları karşısında duyarsız değildir¹⁶². Ancak, o dönemde yaşanan kayıpların tek taraflı olduğu iddiası da tarihsel verilere uygun değildir. Bu nedenle, Türkiye bu alanda adil bellek sahibi olunmasını herkesten talep etmektedir.

Halen hukuksal boyutu bulunan soykırımı terimi üzerinde yoğunlaşmış olan tartışma, XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devletinde yaşanan trajedilerin insancıl boyutunu gölgelemektedir. İnsancıl boyut göz önünde tutulmadan mevcut toplumsal ihtilaflara kalıcı çözümler bulunamadığını ise siyaset bilimi gösteriyor. Ama, insancıl boyutun, sadece Osmanlı Ermenilerini değil, diğer Osmanlı vatandaşlarını da kapsaması gerektiği unutulmamalı.

Düğümün çözümü bir toplumsal psikoloji çalışmasını gerektiriyor. Değerli meslektaşım, merhum Büyükelçi *Gündüz Aktan*, Türk diplomatlarını öldürerek, kendi travmalarına dikkat çekmek isteyen terör örgütü ASALA mensuplarını ve bunların eylemlerini sempati ile karşılayanların amaçlarını anlayabilmek için, zihinlerinde düğümlenmiş olarak duran travmanın şifrelerini çözmenin gerekli olduğunu yazmıştı. Uzmanlık alanımızın dışında kalan bu süreci kavrayabilmek için psikologların ve psikiyatrların uzmanlığına başvurulması gerekiyordu. Büyükelçi Aktan, o dönemde ünlü psikiyatr Prof. *Vamık Volkan* ile

temas ve işbirliği halindeydi; hatta büyükbabası *Mehmet Suphi'nin* adını kullanarak *Mind and Interaction* dergisine yazılar yazıyordu¹⁶³. Daha sonra Prof. *Vamık Volkan'ın* uzmanlığından yararlanmak için onun Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu (TARC) toplantılarına da katılmasına önyak oldu¹⁶⁴. TARC'ı yöneten Amerikalı kişinin bilimsel olmayan yanlı yöntemlerinden rahatsız olan Prof. *Volkan* toplantılara iki yıl katıldıktan sonra istifa etti¹⁶⁵; *Aktan* da bir süre sonra onu izledi.

Psikiyatrların bu alandaki incelemeleri, travmanın kuşaktan kuşağa iletildiğini, grupta utanç, aşağılanma, çaresizlik duyguları ve yas tutma sorunlarına yol açtığını, kitlesel trajedinin ortak zihinsel imge haline geldiğini göstermektedir. "Bu durum onlarca, hatta yüzlerce yıl sonra insanların kimlik adına kasten çıkarttıkları cehennem yangınlarını körüklemektedir"¹⁶⁶. Görülen sonuçlar arasında, aşırı toplumsal hareketlere (örneğin terör saldırılarına) yönelmek, ortak bağlantı nesnelere anıtlar inşa etmek ve travmaları toplumsal mühendislik programları ile yönlendirmek gibi hususlar sayılabilir.

Diasporada bulunan Ermenilerin çalışmalarının yanı sıra, buldukları ülke kültürünü de özümseyerek iki kültürlü bir yaklaşım benimsediklerini ve kendi trav-

(161) Ahmet Davutoğlu, "Osmanlı'dan Arınma ya da tarihsizleşme Sürecinde Türk-Ermeni İlişkileri Adil Hafıza Mümkün mü?" Turkish Poicy Quartely, İlkbahar 2014

(162) Safa Kaplan, "1915'te ne oldu? 90. Yılında Ermeni Trajedisi" Hürriyet Yayınları 2005: "Talât Paşa tehcir konusunda şunları yazmıştı: "Esas itibarıyla askeri bir ihtiyat tedbirinden başka bir şey olmayan tehcir, vicdansız ve karaktersiz insanların elinde bir facia şeklini almıştır.... İttihat ve Terakki Komitesi üyeleri Ermenilere karşı yapılan hareketlerden dolayı son derecede mütesirdir ve daima bu hadiseleri önlemek üzere Hükümet üzerinde etkili olmaya çalıştılar. "... İttihat ve Terakki dışında kalmaya büyük özen gösteren Mustafa Kemal, Milli Misak'a tehcirin sorumluları için bir cezalandırma maddesi koydurmuştu." Bilindiği gibi bu Tecziye Ahitnamesi, içe dönük olduğu için Ulusal Ant metninden çıkarılmıştır" (Prof. Mete TUNÇAY, Toplumsal Tarih Dergisi Mart 2005 " Tarihsel Bellek ve Aydınlar " makalesinin 2 sayılı dipnotu.)"

(163) *Mehmet Suphi* (Gündüz Aktan), The Exclusion of Sefarad Jews: Regression in the development of Modern Society" Volume 4, No. 1, december 1992

(164) Prof. *Vamık Volkan ve Nuriye Atabey*, "Osmanlı'nın Yasından Atatürk'ün Türkiye'sine" 2010

(165) Prof. *Vamık Volkan* " "Gündüz Aktan, Diplomacy and Psychoanalysis" in "Gündüz Aktan: Söyledikleri Yazdıkları, Ankara, 2012 ss. 282-291

(166) Prof. *Vamık D. Volkan*, "Kimlik adına öldürmek" Everest Yayınları 2006, Sh. 6

malarını içinde yaşadıkları topluma sirayet ettirdiklerini, yerleştikleri ülke halkının da bunları korumak ve “entegrasyon çabalarını ödüllendirmek için” ortak hasma karşı tavır aldığını biliyoruz. (Örneğin: Avustralya-Fransa’da böyle olmuştur)

Bu durumda, diplomasiye paralel olarak- onun yerine geçmeden- yeni vizyonlar ve yöntemler arayışı alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Uzlaşma kültürü ve “sorun çözümü” alanında çalışan sivil toplum örgütleri, akademisyenler, toplum bilimciler, hukukçular, psikologlar, iletişimciler ve tarihçilerden oluşan gruplar kurarak gelişmeleri irdelemek ve sorunları -Devletlerarası resmi diplomatik ilişkilerin dışında- *second track diplomacy* olarak adlandırılan yöntemler ile analiz etmek, tarafları bir araya getirebilecek çözümler önermek mümkündür. Bu yöntem, kriz yaşanan pek çok bölgede görece başarı ile yürütülebilmiştir. Aynı yöntemler Türk- Ermeni ihtilafı konusunda da birkaç kez denenmiş (örneğin: TARC-Viyana Platformu-İki ülke arasında imzalanan Zürih Protokolleri) ancak, önyargılar, bölgedeki diğer gelişmeler veya kolaylaştırıcılığa soyunan bazı üçüncü ülke uzmanlarının tutumu nedenleri ile direnç duvarları yerinden oynatılamamıştır.

Bununla birlikte, -uzlaşmazlığın her iki tarafı için de -, “ötekinin” travmalarının ve (olmazsa olmaz sanılan) dogmalarının niteliğini kavramanın, kurulacak diyaloglarda, uzlaşmak isteyen taraflara yol gösterici olacağı yadsınamaz. Bu bağlamda özellikle sosyal psikoloji ve psikiatri alanlarında uzmanlaşmış, deneyimli kişilerin de ulusal politikaların saptanmasına yardımcı olabileceklerine inanıyoruz.

Ermeniler ve Türkler arasındaki bağlar ve ilişkiler konusunda İstanbul’da katledilen Hrant Dink’in söylediklerine de bu meyanda yollama yapmakta yarar görmekteyiz: “*Ermeni’nin ve Türk’ün birbirleriye ilişkileri ve birbirlerinden etkileşimleri, öyle iki kelime ile geçiştirilecek bir sıradanlıkta olmadı. Asırlar*

*süren ilişkilerinde birbirinden alınan o kadar çok iyi ve kötü kimlik donanımları söz konusu oldu ki, kimi zaman davranış biçimlerinde birini diğerinden ayırmak hayli güçleşir. Yaşanılan birliktelik öylesine derin ki, bu birlikteliğin bozuluşunu ihanet olarak tanımlamayı, her iki tarafın da karşılıklı bir argüman olarak kullanmasına şaştırmamalı.*¹⁶⁷”

Osmanlı Devletinde, yüzyıllar boyu yan yana hatta içiçe yaşamış bulunan Ermeniler ile Türklerin ortak ürünü olan yüzlerce kültür mirasımızdan (sadece birkaç tanesini saymak için) Aynalıkavak Kasrı; İmrahor Kasrı, Yıldız’da Şale Köşkü, Dolmabahçe Sarayı, Beylerbey Sarayı, Darphane-amire, Mihrimah Sultan Camii, Çırağan Sarayı, Defterdarburnu Sarayı, Davutpaşa kışlası, Beyazıt Kulesi, Harbiye nezareti, Dolmabahçe Sarayı¹⁶⁸ ve daha pek çok yapıt gözler önünde durmaya devam ediyor. Bu miras iki halkı ayırıcı değil de yakınlaştırıcı işleve sahip kılınamaz mı? Kimi militan Ermeniler bu yakınlaştırıcı işlevi kendi kimlikleri açısından tehlikeli görüyorlar ve küçümsemekistiyorlar; bunlardan bir kısmı için İstanbul’da yaşayan bir kısım Ermeni için geçerli olsa bile, Anadolu Emenileri için geçerli değildir. Bunu da anlayışla karşılıyoruz. Ama, ortak kültüre sahip olmanın yararları, zamanla daha iyi anlaşılır görüşünü savunmağa devam ediyoruz.

Bundan yaklaşık on beş yıl kadar önce İstanbul’da, Galatasaray semtinde, Elhamra pasajının birinci katında “Kartpostallar ile Yüz Yıl Öncesi Osmanlı Devletinde Ermeniler” adlı bir sergi açılmıştı. Bu sergiyi ilgi ile gezmiştim; tüm Türkiye’de seyyar sergi olarak dolaştırılmasında yarar olabilirdi. Bu sergi, Türkiye Ermenileri ile birlikte yüzyıllar boyu geliştirilen ortak yaşam ve kültür mirasını insancıl duygularla göz önüne sermekte ve üzerinde pozitif düşünmeyi sağlamaktaydı. Pozitif düşünmek istemeyenler bu seride

(167) *Hrant Dink*, “İki yakın halk, iki uzak komşu” Hrant Dink Vakfı Kitapları. No. 1 Haziran 2008, Sh. 22

(168) *Pars Tuğlacı*, “The Role of the Balian Family in Ottoman Architecture” yeni Çığır Kitapevi, 1990

sergilenen bazı forografları tahrip etmişler; sonradan duydum.

Daha sonra, 2001 yılında bir UNESCO toplantısı için Türkiye UNESCO Milli Komisyonu adına Erivan'a gittiğimde, katıldığım toplantılarda, kadim ortak kültürümüzü öne çıkaran ve dostluk elini uzatmağa çalışan akademisyenler ve sivil toplum temsilcileri ile de tanıştım. Yıllar önce yaşanan olayların acı hatıralarını unutmadan, ama olumsuz yönlendirmelerin sivrilttiği uçları törpüleyip, hoşgörüyü öne çıkarmak isteyenlerle diyalog kurabilirsek - orta veya uzun vadede- çözüm bulunabileceği izlenimini edindim.

Söylemlere esneklik kazandırıp, *-belki, bu incelemede zaman zaman ağırlık taşıdığı düşünülebilecek olan*, katı hukuksal kalıpların¹⁶⁹ dışına çıkarak, Türk vatandaşı Ermenilerin de katılımı ile, Ermenistan Ermenilerinden ve diaspora Ermenilerden iştirak etmek isteyenleri de içine alacak şekilde, Türkler ile Ermeniler arasında barış kültürünü geri getirmeyi sağlayacak diyalog arayışlarının, sonuca olumlu katkı sağlayabileceği yolundaki umudumuzu yitirmek istemiyorum.

Özellikle, genç neslin birbirini tanıması ve "ötekini iblisleştirme" propagandasının sonuçta hiçbir yarar sağlamadığını bizzat saptaması icab eder. Çözüm istiyorsak, yaraları sürekli kaşıyarak tedavilerini engellemek isteyenlere, cepheyi terk etmemeli ve en önemlisi sorunun insani ve vicdani boyutlarını aklımızdan ve gönlümüzden çıkarmamalıyız; insancıl çözüm arayışını uzlaşma sürecine katmalıyız. Çok erken yaşta katledilerek aramızdan ayrılan Hrant Dink, kendisi ile yaptığımız konuşmalarda, soykırımı sözcüğünde ısrar edilmesine ve bu amaçla yabancı ülkelerin parlamentolarının ve hükümetlerinin kullanılmasına karşı olduğunu bizzat bize

söylemişti; ölüm üzerine değil, yaşam üzerine diyalog kurulmasını önerirdi¹⁷⁰. Bu nedenle, Ermeni Diasporası tarafından dışlandığı, eleştirildiği dönemler oldu. Türkiye'de Dink'i düşman gören ve vermeğe çalıştığı mesajı anlayamayanlar onu öldürdüler; ülkemizin imgesini zedelediler; ayrıca Hrant'ı katletmekle onu yok edemediler, aksine adının ve düşüncelerinin Türkiye'de ve dünyanın her yerinde yayılmasını sağladılar.

Biz, geçmişin unutulmasını, geçmişe ilişkin bireysel ya da toplu belleğin silinmesini önermiyoruz. Bu zaten mümkün değildir. Adil hafızadan kastedilen, "ötekinin" de farklı algılamasının ve hafızasının bulunduğuna işaret etmektir. *Hrant Dink, "acıyı sırtlayıp, onurla taşımak"* gereğine işaret etmişti¹⁷¹. Bu aşamadan sonra yapılması gereken eski yaraları kanatmak değil, onarıma yönelik adımlar atmaktır. Geçmişe yönelik ortak çalışma, -her iki tarafın farklı tarih okuması ya da yorumu bulunduğu gerçeğini ortaya çıkarsa bile- orta ve uzun vadede, farklı görüşlerin bulunduğu taraflarca daha gerçekçi biçimde algılanmasına yardımcı olabileceğini tahmin ediyoruz. Kısa vadede bir çözüm ya da düzelme belememekteyiz. Adil hafıza çağrısı başlangıçta tepki ile karşılansa da bu söylem ihtilafın iki tarafı için de geçerli olduğundan, zamanla onarımacı katkıda bulunabilecektir. Bu bağlamda, soykırımı kavramını hukuksal boyutuna indirgeyen Aralık 2013 AIHM kararının, geçmişte yaşanan faciaları tanımlamak ve nitelendirmek bağlamında, ileriye dönük, daha rasyonel bir diyalog kapısını açabilecek anahtar sayılabilecektir; bu beklentimiz günümüzde, kimileri için, çelişkili ya da ütöpik bir söylem sayılsa bile... (*Bodrum-Gündoğan-Eylül 2014*)

(169) Bu dar hukuksal kalıp 1948 Soykırımı Sözleşmesinde bulunuyor. AIHM de Perinçek-İsviçre kararında bunu belirtiyor.

(170) *Hrant Dink, a. g. e. Sh 36, 37*

(171) *Hrant Dink, a. g. e. Sh 77*